

Ordkrigen om Midtøsten

Norske synspunkter om konflikten i Midtøsten 1973–74

Eli Grønstad

Masteroppgave i idéhistorie ved Institutt for filosofi, idé- og
kunsthistorie og klassiske språk høsten 2008

Veileder Espen Schaanning

UNIVERSITETET I OSLO

17.11.2008

Forord

Takk til Espen Schaaning som ville være min veileder. Han er inspirerende som både veileder, foreleser og forfatter. Takk til Mona Lill Baadstøe Hansen som har gitt meg mat og oppmuntring. Takk til Guri Olafsbye Beddari for bevingede ord på veien i hele studietiden. Og ikke minst takk til ordmor Lisbeth Nilsen – hennes ordmor-hjelp kunne denne oppgaven ikke vært foruten.

Oslo 16.11.2008

Eli Grønstad

Innhold

FORORD	2
INNHOLD	3
1. INNLEDNING	5
<i>Bakgrunnen for konflikten i Midtøsten.....</i>	<i>11</i>
2. AVISENE FRA JULI TIL JUL 1973	14
2.1 DA TERROREN KOM TIL NORGE.....	15
2.1.1 <i>Aftenposten.....</i>	<i>18</i>
2.1.2 <i>Dagbladet.....</i>	<i>23</i>
2.1.3 <i>Arbeiderbladet.....</i>	<i>26</i>
2.1.4 <i>Oppsummering</i>	<i>29</i>
2.2 OKTOBERKRIGEN.....	31
2.2.1 <i>Dagbladet.....</i>	<i>32</i>
2.2.2 <i>Aftenposten.....</i>	<i>34</i>
2.2.3 <i>Arbeiderbladet.....</i>	<i>36</i>
2.2.4 <i>Oppsummering</i>	<i>38</i>
2.3 OLJEKRISEN	38
2.3.1 <i>Arbeiderbladet.....</i>	<i>39</i>
2.3.2 <i>Dagbladet.....</i>	<i>41</i>
2.3.3 <i>Aftenposten.....</i>	<i>43</i>
2.3.4 <i>Oljekrisen i karikatur.....</i>	<i>46</i>
2.3.5 <i>Oppsummering</i>	<i>56</i>

2.4	AVISENES FORTOLKNINGSRAMME	56
3.	DEN POLITISKE MAKTEN.....	60
3.1	STØTTEAKSJONER FOR STATEN ISRAEL.....	61
3.1.1	<i>La Israel leve.....</i>	<i>61</i>
3.1.2	<i>Stortinget og utenrikspolitikken</i>	<i>69</i>
3.1.3	<i>Oppsummering.....</i>	<i>78</i>
3.2	GENERASJONSKLØFTEN PÅ VENSTRESIDEN I NORSK POLITIKK	80
3.2.1	<i>Oppsummering.....</i>	<i>87</i>
4.	KONKLUSJON	88
	VEDLEGG.....	92
	SIKKERHETSRADETS RESOLUSJON 242.....	92
	POLITISKE PARTIER	93
	LITTERATUR.....	95

1. Innledning

I perioder med store holdningsendringer er det interessant å se hvilke strømninger som finnes i samfunnet, og hvilke uttrykk disse synspunktene kan få. I Norge som i resten av Vest-Europa var støtten til staten Israel stor i tiårene etter selvstendighetserklæringen i 1948. Det var først etter seksdagerskrigen i 1967 det var mulig å se endringer fra en forholdsvis bastant pro-israelsk holdning til en noe mer kritisk holdning til Israels politikk i Norge. Flere norske forskere og eksperter med Midtøsten som fagfelt framholder at selve skiftet i den norske opinionen fra en relativt sterk pro-israelsk holdning til en mindre pro-israelsk holdning kom etter de israelske angrepene på de palestinske flyktningleirene Sabra og Shatila i Libanon i 1982. Forskere og eksperter hevder også at endringen i offisiell norsk utenrikspolitikk i en mer pro-palestinsk retning kom da Brundtlandregjeringen (AP) tok over etter Willochregjeringen (H) i 1986.¹

Enkelte nevner at én faktor for endringen i de norske holdningene var at Norge ble involvert i de fredsbevarende styrkene i Libanon i 1978.² Dette førte til at de norske soldatene som tjenestegjorde i området, og utenriks- og forsvarsdepartementet som involverte ”parter” i konflikten, fikk et mer nyansert syn på palestinernes rettigheter og israelsk politikk. Mitt utgangspunkt var å se nærmere på hvordan de norske holdningene kom til uttrykk i norsk presse og politikk i perioden mellom 1967 og 1982, men før synspunktene ble påvirket av Norges engasjement i FNs operasjon i Midtøsten. Valget falt på 1973–74. Konflikten i Midtøsten engasjerte mange politiske grupper og aktører i denne perioden, og Stortinget førte flere viktige utenriksdebatter om norsk politikk overfor Midtøsten. I norske aviser var særlig høsten 1973 et kronår for hendelser med tilknytning til Midtøsten. Jeg vil vise hva slags forestillinger og

¹ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel. Oslo – Jerusalem 1948–78*, 1996; Odd Karsten Tveit, *Krig og diplomati. Oslo – Jerusalem 1978–96*, 2005; Daniel Heradstveit og Tore Bjørge, *Politisk kommunikasjon*, 1992; Hilde Henriksen Waage, ”Israel – femti år: historiske perspektiver”, *Hvor hender det?* nr. 15, årgang: 1998–99; Hilde Henriksen Waage, *Peacekeeping is a risky business*, PRIO Report, PRIO, Oslo 2004

² Waage 2004; Tveit 2005

hvilke fortolkningsrammer som gjorde seg gjeldende i det norske samfunnet i tid med store holdningsendringer.

Fra juli til jul i 1973 førte attentatet på Lillehammer, oktoberkrigen og oljekrisen til et vell av nyhetsoppslag, kronikker, kommentarer og lederartikler i norsk presse om aktuelle nyheter og deres tilknytning situasjonen i Midtøsten. Dette materialet gir en rik mulighet til å se nærmere på de synspunktene som kom til uttrykk i avisene – på lederplass og eventuelt i kommentarartikler fra avisenes utenriksmedarbeidere. Jeg har ønsket at oppgaven skal dekke et forholdsvis bredt spekter av holdninger fra aviser som ble lest av store deler av befolkningen. Valget falt på Arbeiderbladet, Dagbladet og Aftenposten. Arbeiderbladet tilhørte venstresiden i norsk politikk og var eiet av Arbeiderpartiet. Arbeiderbladet var ikke en av de største landsdekkende avisene, men den kan regnes som den fremste representanten for hele Arbeiderpressen i Norge. Dagbladet var tidligere en Venstreavis, men regnet seg i 1973 som en uavhengig liberal avis. Dagbladet vil her, som landets tredje største avis, representere sentrum i norsk politikk. Aftenposten, som tradisjonelt hadde vært tilknyttet Høyre, var landets største avis og regnet seg i begynnelsen av 1970-tallet som uavhengig og konservativ. Ved å analysere holdningene i avisene vil det være mulig å få et innblikk i fortolkningsrammen og innholdet i fortolkningene som ble lagt til grunn for konflikten i Midtøsten. Konflikten i Midtøsten er et vidt begrep med mange fasetter. Her vil den bli avgrenset til å omhandle fortolkninger av holdninger til israelere, palestinere og arabere, og den fortolkningsrammen konflikten ble satt inn i.

I en brytningstid som denne fant kampen for et bestemt syn om konflikten i Midtøsten også sted i andre fora enn i avisene. Det kan være et nyttig grep og se hvordan filosofen Antonio Gramsci og litteraturprofessor Edward Said deler samfunnet i den sivile sfæren og i den politiske sfæren.³ De mener at i den sivile sfæren handler kampen om den rådende diskursen, og i den politiske sfæren handler den om den politiske makten. I en diskurs i den sivile sfæren, som avisene er en del av, vil det i en

³ Gramsci, Antonio, *Selections from the Prison Notebooks*, 1971, s. 109; Said, Edward W., *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*, 2001, s.9

tid med stor konsensus om et bestemt syn, etter deres mening, være en felles overenskomst om fortolkningen av virkeligheten. For å påvirke hegemoniet i en felles virkelighetsoppfatning vil man ifølge medieforsker Norman Fairclough være avhengig av å forme betydelige deler av innholdet i fortolkningene og fortolkningsrammen. Han hevder at en felles overenskomst som forsøker å universalisere bestemte meninger og fortolkninger, vil bli den rådende diskursen i samfunnet.⁴ Fortolkningene kan bestå av begrepsmessige framstillinger av personer, hendelser og årsaksforhold som framstår som sanne og virkelige. Innenfor diskursens fortolkningsramme vil det ifølge Fairclough være vanskelig å bruke begreper som overskrider rammevilkårene eller ha meninger som faller utenfor disse.

I den politiske sfæren, slik som på Stortinget høsten 1973, var det ikke en felles enighet eller en rådende diskurs om konflikten i Midtøsten, men flertallet av stortingsrepresentantene godtok en nøytral linje. Stortingsflertallets nøytrale linje ble derfor det bestemmende synet for norsk utenrikspolitikk – selv om det kunne være strid om fortolkningene og uenighet om fortolkningsrammen. Said tolker Gramsci dit hen at i den politiske sfæren avhenger makt av dominans ved at flertallet er enige i eller føyer seg etter et bestemt syn. I politiske organisasjoner, partier, grupper og aktører kunne det være ulike fortolkninger om israelere, palestinere og arabere og fortolkningsrammer om konflikten i Midtøsten i den politiske sfæren. Skillet mellom den sivile og politiske sfæren kan fortelle noe om hvordan de forskjellige fortolkningsrammene i den politiske sfæren kom til uttrykk i ulike grupper som engasjerte seg for henholdsvis israelernes eller palestinernes sak, og hvordan enkelte politikere kunne samarbeide på tvers av partiene for å oppnå politisk makt. Jeg vil se i hvilken grad perspektivene om den sivile og politiske sfæren kan brukes fullt ut for å vise de strømningene som fantes i det norske samfunnet.

Litteratur professor Edward Said mener at innenfor en fortolkningsramme er det vanskelig å overskride begrepenes rammevilkår. Forutforståelsen fra våre tidligere

⁴ Fairclough, Norman, *Analysing Discourse*, 2003, s. 45

erfaringer, assosiasjoner og meninger vil ifølge Said automatisk bekrefte hva man visste. I *Orientalismen* fra 1978 poengterer Said at samtidsorientalistene hadde oversvømt pressen og allmennheten med et vrengebilde av araberne som tjente Vestens bilde av seg selv mer enn det representerte en fortolkning av araberne. I 1973–74 dukket karikaturtegningene av en arabisk sjeik bak en oljepumpe til stadighet opp i norske aviser. Said mener at araberne under oljeboikotten ble framstilt som kroknesete og korrupte semitter som veltet seg vellystig i ufortjente oljerikdommer. Dette beviste for Vesten at araberne manglet moralske forutsetninger for å eie så store oljereserver som Vesten følte seg berettiget til, hevder han.⁵ Said vil bevisstgjøre hvordan fortolkninger av personer, hendelser og årsaksforhold danner vår virkelighetsoppfatning, idet han mener at en kritikk av den rådende fortolkningsrammen gjør holdningsendringer mulig.⁶

I denne perioden med store holdningsendringer kunne det være både en bevisst og ubevisst kamp om fortolkningene og fortolkningsrammen som beskrev og definerte virkeligheten. Samfunnsforskerne Daniel Heradstveit og Tore Bjørge skriver at begrepene er grunnleggende for vår politiske virkelighetsoppfatning.⁷ Begrepene som ble brukt om Midtøsten i avisene ville være styrende for hvordan informasjonen ble behandlet og fortolket for å gi forståelsen en retning og forme inntrykk til mening. Det ble brukt ulike begreper både i den politiske og sivile sfæren om samme saksforhold i konflikten som kunne legitimere eller avlegitimere det som ble beskrevet. Palestinske flyktninger versus et palestinsk folk og terror versus motstandskamp ga uttrykk for ulike assosiasjoner, følelser og inntrykk om kravet til en nasjonalstat var legitimt eller illegitimt. Motstandskamp ga flere positive konnotasjoner enn terror selv om uttrykkene kunne beskrive samme person under de samme saksforholdene. Heradstveit og Bjørge mener at begrepsbruken om palestinerne endret seg fra ”palestinske flyktninger med et humanitært behov” i 1967

⁵ Said 2001, s. 123, 322f

⁶ Gramsci 1971, s. 195; Said 2001, s. 9

⁷ Heradstveit og Bjørge 1992, s. 116

til ”et palestinsk folk med nasjonale rettigheter” i 1982. Dermed hadde palestinerne overtatt israelernes rolle som det forfulgte folk med rett til eget land i den offentlige norske diskursen.⁸ Det ble stadig klarere at verden ikke lenger kunne se på palestinerne bare som et humanitært flyktningproblem, for de var også et palestinsk folk med rettigheter til landet sitt, slutter direktør ved Institutt for menneskerettigheter, Nils Butenschøn, seg til.⁹

En balansert framstilling av Midtøsten ville på denne måten bli relatert til den enkeltes holdninger og verdier. Heradstveit og Bjørgo skriver at det var liten uenighet om framstillingen av seksdagerskrigen i 1967 i norske medier fordi det var konsensus om holdninger og verdier.¹⁰ De ser en klar holdningsendring blant nordmenn mellom 1967 og 1982.¹¹ I en gallupundersøkelse rett etter seksdagerskrigen i 1967 var det bare 5 prosent av befolkningen som støttet araberne. Den sterke støtten til Israel i 1967 bekreftes i Morten Ivarsens hovedoppgave *Holdning til Seks-dagers krigen mellom Israel og araberne i 1967 i et utvalg av norske aviser*.¹² I 1982 derimot, mener Heradstveit og Bjørgo, hadde et klart flertall tatt avstand fra Israels invasjon i Libanon. Begrepsbruken hadde også endret seg siden palestinerne hadde overtatt rollen som det forfulgte folk med rett til eget land.¹³

En annen forsker som også legger vekt på den endrede begrepsbruken i fortolkningen av konflikten i Midtøsten, er Hilde Henriksen Waage ved Institutt for fredsforskning. Hun skriver at de arabiske statene før seksdagerskrigen var ”sett som de sterke og aggressive som utelukkende hadde som mål å utsette den jødiske staten.”¹⁴ Israels ”knusende” militære seier i 1967 med okkupasjonen av Vestbredden, Gazastripen, Sinaihalvøya, Golanhøydedene og Øst-Jerusalem, viste derimot at styrkeforholdet i

⁸ Heradstveit og Bjørgo 1992, s. 116f, 123f

⁹ Butenschøn, Nils, ”Israelere og palestinere – konflikt uten ende?”, *Hvor hender det?* nr. 1, årgang: 2002–2003

¹⁰ Heradstveit og Bjørgo 1992, s. 124

¹¹ Heradstveit og Bjørgo 1992, s. 123f

¹² Ivarsen, Morten, *Holdning til Seks-dagers krigen mellom Israel og araberne i 1967 i et utvalg av norske aviser*, hovedoppgave i historie, UiB 1995

¹³ Heradstveit og Bjørgo 1992, s. 123f

Midtøsten var annerledes. Spørsmålet ble ”[h]vem var egentlig David, og hvem var Goliat,” skriver Waage, for ”Israels militære overlegenhet, den jødiske statens okkupasjon, flyktningleirene, palestinernes skjebne og den gryende palestinske nasjonalismen, synliggjort ved dannelsen av PLO, førte til en gradvis endring av opinionen i Vesten.”¹⁵ Waage mener at det nye synet på konflikten i Midtøsten var en del av den politiske radikaliseringsprosessen på 1970-tallet. Jeg vil i kapittelet om den politiske makten komme nærmere inn på radikaliseringsprosessen i den politiske sfæren for å se hvilken betydning den hadde for fortolkningene og fortolkningsrammene om konflikten i Midtøsten i 1973–74.

NRKs programsekretær Odd Karsten Tveit mener i likhet med Waage at det var blant de radikale på venstresiden i norsk politikk det først kom endringer.¹⁶ Han skriver at Sosialistisk Ungdomsfylking (SUF) anklaget norsk presse for en ensidig holdning til seksdagerskrigen fordi de arabiske statene ble beskyldt for utviklingen i området – til tross for at mye tydet på det var staten Israel som startet kamphandlingene.¹⁷ SUF’erne, som de ble kalt, var forholdsvis alene om sine anklager, og ifølge Tveit var det kun den ytterste venstrefløyen som tok parti med geriljabevegelsen *Fatah*, som Yasir Arafat var talsmann for. Arbeidernes Ungdomsfylking og Unge Venstre fulgte etter rundt 1970. Det var ikke før i 1978, da Norge tillot diplomatisk kontakt med *Den palestinske frigjøringsorganisasjonen* (PLO) og norske soldater kom i skuddlinjen mellom staten Israel og PLO, at oppfatningen ifølge Tveit ble mer nyansert – dog uten at det førte til noen umiddelbar kursendring i norsk politikk, eller at vennskapet og samarbeidet med staten Israel kjølnet.¹⁸ Tveit bekrefter at det var en holdningsendring på gang, men at det fortsatt stort sett rådet en vennskapelig innstilling overfor staten

¹⁴ Waage 1998–1999

¹⁵ Waage 1998–1999

¹⁶ Tveit er regnet for å ha stor faglig kompetanse og inngående kunnskap om de bakenforliggende politiske mekanismene og norske holdninger til konflikten i Midtøsten. Han ble nominert til Brageprisen i klassen for faglitteratur i 1996 for *Allt for Israel. Oslo–Jerusalem 1948–78*, og han vant prisen i 2005 for *Krig og diplomati. Oslo–Jerusalem 1978–96*.

¹⁷ Se vedlegg for en oversikt over politiske partier og organisasjoner.

¹⁸ Tveit 1996, s. 394ff, 702; Tveit 2005, s. 10

Israel i norsk politikk. Jeg vil undersøke i oppgaven hvilke fortolkningsrammer i den politiske sfæren som det var en kontinuitet i vennskapet til staten Israel.

Jeg vil vise hvordan Arbeiderbladet, Dagbladet og Aftenposten presenterte sine holdninger til konflikten i Midtøsten og sine forestillinger om israelere, palestinere og arabere gjennom i lederartikler og i kommentarartikler fra sine utenrikspolitiske medarbeidere. Jeg vil også vise hvordan de som var engasjert i den politiske sfæren i Norge, ga uttrykk for sine holdninger og forestillinger. Ved å skille de forskjellige fortolkningsrammene for konflikten i Midtøsten i de ulike sfærene vil det bli tydeligere hvilke fortolkningsrammer som man kunne forhold seg til avhengig av holdninger og verdier. I den politiske sfæren vil metoden være å se på hvilke hensyn og hvilke grep politiske aktører har tatt når det gjelder strømmingene i det norske samfunnet, og hvilke konsekvenser dette har hatt for norsk utenrikspolitikk. Gjennom dette vil jeg først og fremst vise hvordan det politiske engasjementet på venstresiden i norsk politikk fikk gehør for ulike oppfatninger om og holdninger til konflikten i Midtøsten blant kristenfolket, krigsgenerasjonen og etterkrigsgenerasjonen som ikke kommer klart fram i avisenes fortolkningsramme. Til slutt er det mitt mål å se om noen av de ulike fortolkningsrammene er av en slik art at de hadde kunnet føre til en overenskomst som kunne forme en hegemonisk diskurs i ordkrigen om Midtøsten.

Bakgrunnen for konflikten i Midtøsten

Dette er en kort, historisk oversikt fra 1922 til 1974 for å gi et bilde av bakgrunnen for konflikten mellom palestinere, israelere og arabere. Temaet vil ikke bli behandlet nærmere i oppgaven, da intensjonene er å se på norske forhold og norske holdninger. Palestina ble bevilget som et britisk mandatområde i 1922 av Folkeforbundet. Mandatet var å utvikle mandatområdet til en selvstendig stat for befolkningen i området samt et nasjonalt hjem for jøder. Etter flere tiår med stridigheter mellom jødiske nasjonalister, sionister og palestinske nasjonalister, ga Storbritannia opp i 1947 og overlot den videre utviklingen i området til FN. I november 1947 anbefalte FNs resolusjon 181 en todeling av Palestina med Jerusalem under internasjonal

beskyttelse. FNs resolusjon ga staten Israel en folkerettslig legitimitet, men palestinerne og de arabiske statene nektet å godkjenne en tvungen delingsplan som var i strid med det opprinnelige mandatet for Palestina. Staten Israel erklærte seg selvstendig 14. mai 1948, og det utløste den første krigen mellom israelere og arabere. Staten Israel klarte i krigen i 1948–49 å erobre større territorier enn det delingsplanen fra 1947 tilsa. Våpenhvilelinjen i 1949 er de israelske grensene som i dag er anerkjent av FN. Jordan tok kontroll over Vestbredden og Øst-Jerusalem, og Egypt over Gazastripen. Omtrent halvparten av den palestinske befolkningen på 1,5 millioner ble drevet på flukt under krigen og endte i flyktningleire. FNs resolusjon 194 i 1949 slo fast at flyktingene hadde rett til å repatriere seg eller få kompensasjon.¹⁹

Innen 1974 hadde så godt som ingen av flyktingene fått vende tilbake til staten Israel, og flykntingallet hadde fordoblet seg til omtrent 1,5 millioner. I tillegg til befolkningsøkningen hadde det kommet et par hundretusen nye flyktinger til leirene etter seksdagerskrigen i 1967. Krigen, som startet med et angrep fra staten Israel, endte seks dager senere. Da hadde landet okkuperte Vestbredden og Øst-Jerusalem fra Jordan, Golanhøydene fra Syria og Gazastripen og Sinaihalvøya fra Egypt. Staten Israel mente at de måtte ha kontroll over disse landområdene for å forhindre militære aksjoner på sitt territorium. Men staten Israel hadde på den en side vist sin militære overlegenhet overfor de arabiske statene. De israelske myndighetene hadde med økte israelske bosettinger i de arabiske områdene vist at de ønsket å gjøre okkupasjonen permanent. På den annen side så man en økt internasjonal oppmerksomhet om palestinerne skjebne i flyktningleirene og den gryende palestinske nasjonalismen. Dette førte til en gradvis endring i opinionen i Vesten til å fordømme israelernes okkupasjon og støtte palestinerne ønske om et nasjonalt hjem.²⁰

I FNs resolusjon 242 fra høsten 1967 slås det fast at militær erobring av landområder er uakseptabelt: Staten Israel må trekke seg ut av okkuperte områder, de arabiske statene må anerkjenne staten Israel og dens rett til å leve innenfor sikre grenser, og det

¹⁹ Tveit 1996; Butenschön 2002–2003

må finnes en rettferdig løsning på flyktningproblemet.²¹ En rettferdig løsning på flyktningproblemet gir ingen innrømmelse overfor palestinerne nasjonale rettigheter. I tiden etter det sviende nederlaget i 1967 hadde palestinerne mistet troen på at de arabiske statene kunne eller ville frigjøre hjemlandet deres. I 1973 var FNs resolusjon 242 fortsatt ikke satt ut i livet. Syria og Egypt gikk til angrep på staten Israel for å få tilbake de okkuperte områdene fra 1967. De arabiske oljeeksporterende statene gikk sammen om en oljeboikott av de vestlige landene for å få lagt et ytterligere press på staten Israel. Etter våpenhvilen drev den amerikanske utenriksministeren et skytteldiplomati mellom staten Israel, Egypt og Syria som holdt partene i ro, men som det ikke kom så mye ut av i forhold FNs resolusjon.²²

I 1969 overtok Yasir Arafat, som ledet den største geriljaorganisasjonen *Fatah*, ledelsen i paraplyorganisasjonen *Den palestinske frigjøringsbevegelsen* PLO. Geriljaen utførte mange aksjoner mot israelske bosettingsområder fra jordansk territorium, men den kom i konflikt med kong Hussein av Jordan. I september 1970 ble PLO kastet ut av Jordan. Det førte til en oppblomstring av grupper som utførte aksjoner og attentater utenfor israelsk territorium som flykapringer, gisseltaking og drap på sivile for å vekke oppmerksomhet for palestinerne frigjøringskamp. Staten Israel på sin side bombet flyktningleire i palestinsk kontrollerte områder og drepte palestinske ledere som befant seg i arabiske stater eller i Europa. PLO bygde opp en sterk base i det sørlige Libanon der deler av den palestinske flyktningbefolkningen holdt til. Fra 1973 fikk PLO stadig mer internasjonal anerkjennelse som palestinerne legitime representanter, og bevegelsen begynte å ta avstand fra flykapringer og andre aksjoner mot sivile som var sterkt fordømt i vestlig opinion. Etter hvert kom de inn i varmen i den arabiske liga, de alliansefrie stater og FN.²³

²⁰ Aftenposten 2.11.1974; Butenschøn 2002-2003; Waage 1998-1999

²¹ FNs resolusjon 242, se vedlegg.

²² Tveit 1996; Butenschøn 2002-2003

²³ Tveit 1996, Butenschøn 2002-2003; Waage 1998-1999

2. Avisene fra juli til jul 1973

Fra sommeren og utover høsten 1973 var det tre store saker med tilknytning til Midtøsten som dominerte nyhetsbildet i Norge. I juli utførte en gruppe knyttet til israelsk etterretning mord på et uskyldig offer på Lillehammer. I oktober angrep Syria og Egypt Israel, og på samme tid strammet de arabiske oljeproduiserende landene inn på oljeleveransene til Vest-Europa, USA og Japan.

Da Ahmed Bouchikhi ble skutt og drept på Lillehammer 21. juli 1973, ble det forholdsvis raskt klart at han var et uskyldig offer for et politisk attentat som ble utført av en gruppe med nær tilknytning til israelske myndigheter. Bouchikhi ble forvekslet med lederen for den palestinske organisasjonen Svart september som hadde påtatt seg ansvaret for aksjonen under OL i München i 1972, der ni israelske idrettsutøvere ble drept. Statsminister Golda Meir hadde svoret hevn over de ansvarlige for gisselaksjonen i München. Dette førte til en rekke attentater fra både israelsk og palestinsk side mot framstående ledere og politikere på begge sider av konflikten mellom staten Israel og den palestinske geriljaen.

6. oktober 1973 startet oktoberkrigen. Syria og Egypt gikk til angrep på staten Israel for å få tilbake de områdene Israel hadde holdt okkupert siden seksdagerskrigen i 1967. Situasjonen hadde tilpisset seg på ettersommeren 1973 da det israelske regjeringspartiet bestemte seg for å øke bosettingen i områdene. Dette ga inntrykk av at staten Israel ønsket en permanent overtakelse av Sinaihalvøya, Gazastripen, Vestbredden og Golanhøydene. Angrepet kom uforberedt på staten Israel, og de syriske og egyptiske styrkene hadde stor framgang i krigens første fase. Da våpenhvilen ble inngått 22. oktober 1973, hadde det israelske militæret overtaket. Etter tre strake nederlag siden 1948 ble det på arabisk side regnet som en seier at det hadde vist seg mulig å kjempe på like fot med staten Israel. Særlig hadde det knusende nederlaget i seksdagerskrigen i 1967 vært ydmykende for araberne, og dette hadde ført til uttrykt misnøye mot den politiske ledelsen – spesielt fra enkelte opposisjonelle grupper i Egypt.

Oljekrisen høsten og vinteren 1973–74 kom i kjølvannet av oktoberkrigen. De arabiske landene i OPEC, OAPEC, som er *Organisasjonen for de arabiske oljeeksporterende landene*, hadde allerede før oktoberkrigen gått sammen for å legge press på de vestlige landene overfor staten Israel. De truet med reduksjon i så vel oljeproduksjonen som i oljeleveransene til vestlige industriland som USA, Vest-Europa og Japan. I løpet av oktober 1973 ble oljeprisen mer enn doblet. 16. oktober, da USA hadde bestemt seg for å erstatte krigsmateriell som staten Israel hadde tapt i oktoberkrigen, bestemte OPEC seg for å redusere oljeproduksjonen og boikotte USA og andre land som støttet Israel. I Norge førte dette til stengte bensinstasjoner om nettene og i helgene fra slutten av november og kjøreforbud i helgene i desember dette året. Alle restriksjoner ble imidlertid opphevet innen februar 1974 – både fordi det var en usedvanlig mild vinter i Norge med lavt oljeforbruk, og fordi OPEC etter hvert ga signaler om at oljeboikotten snart ville bli avsluttet.²⁴

Jeg skal ved hjelp av avisenes lederartikler – og utenriksmedarbeideres kommentarer når de utvider bildet av avisenes framstillinger – se hvilke holdninger avisene ga til kjenne om konflikten i Midtøsten; om holdningene endret seg i løpet av høsten, og innenfor hvilken fortolkningsramme konflikten ble presentert.

2.1 Da terroren kom til Norge

Attentatet på Lillehammer 21. juli 1973 skapte et vell av nyhetsoppslag de første par ukene etter hendelsen. Aftenposten, Arbeiderbladet og Dagbladet hadde hver sin lederartikkel om terror i Norge uken etter. Avisene brukte begrepet *terror* om mange typer aksjoner uten å definere det. Jeg har ikke funnet forskning om bruk av begrepet i norske aviser. Torkel Lindquist la i doktoravhandlingen ”A War of Words: From Lod to Twin Towers” fram sin forskning om den journalistiske diskursen som beskriver ulike typer voldshandlinger i arabiske og israelske aviser mellom 1972 og

²⁴ Opplysningene om mordet på Lillehammer, oktoberkrigen og oljekrisen er hentet fra Tveit 1996, Dagbladet, Aftenposten og Arbeiderbladet i perioden juli 1973 til mars 1974 og U.S. Department of State, ”Second Arab Oil

1996.²⁵ Han fant at arabiske og israelske aviser til en viss grad benyttet begrepet terror om politiske voldshandlinger. Hovedforskjellene mellom arabiske og israelske aviser lå i beskrivelsen av hvem som utførte volden og hvem som ble rammet av den. Arabiske aviser brukte på den ene side begrepet terror om vold utført både i statlig regi og av irregulære grupper – det vil si ikke-statlige grupper som ulike politiske grupperinger og palestinsk gerilja – mens israelske aviser bare brukte begrepet for å beskrive aksjoner utført av irregulære grupper. Arabiske aviser brukte på den annen side også begrepet terror når voldshandlingene rammet sivile, soldater, irregulære grupper eller hele befolkningen, mens israelske aviser bare benyttet begrepet når voldshandlingene gikk ut over sivile eller israelske soldater.²⁶

Heradstveit og Bjørge ser terror som politisk kommunikasjon der politiske utgrupper benytter spektakulær vold for å oppnå maksimal mediedekning av et politisk budskap.²⁷ Slik de ser det, vil terror i form av frykt eller utpressing kunne presse fienden eller styresmaktene til å gi politiske innrømmelser, samtidig som dette vil holde moralen oppe innad blant de politiske sympatisørene. Attentatet på Lillehammer ble utført av en gruppe med tilknytning til israelsk etterretningsvesen, derfor faller det utenfor Heradstveit og Bjørges definisjon av terror. Ifølge Lindquists forskning tilsvarer det vold utført i statlig regi som heller ikke ble definert som terror i diskursen i de israelske avisene. I norske aviser ble attentatet på Lillehammer umiddelbart fortolket som en terroraksjon så snart det ble klart at det ikke dreide seg om et narkotikaoppgjør, men et drap med tilknytning til den politiske situasjonen i Midtøsten. Forskingen antyder at statlig og irregulær vold kan bli behandlet ulikt i pressen. Ved å sammenligne fortolkningen av voldshandlinger i statlig israelsk regi med fortolkningen av ikke-statlige palestinske voldshandlinger i norske aviser, vil jeg

Embargo, 1973–1974”, <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/dr/96057.htm>, hentet 28.10.2008

²⁵ Lindquist, Torkel, *War of Words: From Lod to Twin Towers: Defining Terrorism in Arab & Israeli Newspapers 1972–1996 (2001) – A Study in Propaganda, Semantics & Pragmatics*, 2003, s. 163

²⁶ Lindquist 2003, s. 163

²⁷ Heradstveit og Bjørge 1992, s. 125

undersøke om attentatet ble fortolket annerledes i avisene da det ble klart at det hadde tilknytning til den israelske staten.

Sett i ettertid rommer attentatet på Lillehammer imidlertid de andre kriteriene i Heradstveit og Bjørgos definisjon av begrepet terror. Mordet på Ahmed Bouchikhi representerte spektakulær vold og et ønske om å formidle et politisk budskap. Det var oppsiktsvekkende sett med norske øyne at et attentat ble utført på åpen gate i en liten norsk by. Det politiske budskapet bak attentatet var imidlertid først og fremst rettet mot den palestinske geriljaen og den israelske befolkningen, og var ikke myntet på den internasjonale opinionen. Etter den palestinske organisasjonen *Svart septembers* aksjon under OL i München i 1972 sa den israelske statsministeren Golda Meir i en tale at staten Israel ville hevne de ni drepte israelske idrettsutøvere hvor enn bakmennene måtte befinne seg.²⁸ Meirs holdning til palestinsk vold skulle berolige den israelske befolkningen. Hun ville vise at staten Israel var sterk og tok ansvar for sine innbyggere, og samtidig var det en klar beskjed til den palestinske geriljaen om at slike aksjoner ikke ville gå upåaktet hen, og at de ansvarlige for eventuelle aksjoner ville bli drept. I *Time Magazine* ble Meir tolket dit hen at staten Israel hadde planer om å drive terrorvirksomhet mot palestinske celler også i Europa.²⁹ De israelske attentatene etter OL i 1972, som ble utført på vestlige lands territorier i blant annet Frankrike og Italia, var i strid disse landenes lovverk. Denne type selvtelt kunne skade staten Israels diplomatiske forbindelser med vedkommende land og dens anseelse i den internasjonale opinionen. Derfor må det anses som viktig at aksjonene ikke ble satt i direkte forbindelse med israelske myndigheter.

Både for staten Israel og for den palestinske frigjøringsbevegelsen kunne den spektakulære volden skape negativ internasjonal respons og overskygge det politiske budskapet. Det som i avisene ofte ble omtalt som terror utført av palestinske grupper, ville ofte ha fram et politisk budskap om palestinernes nasjonale krav i Palestina. De ønsket oppmerksomhet for å legge press på staten Israel og for å påvirke den

²⁸ Tveit 1996, s. 488–492; Time Magazine 25.9.1972

internasjonale opinionen. Den vestlige opinionen fordømte i stor grad palestinsk terror, men Yasir Arafat, lederen for *Den palestinske frigjøringsorganisasjonen* (PLO), forsvarte *Svart septembers* aksjon i München. Han var klar over den økende belastningen de voldelige aksjonene begynte å bli for PLO, for fordømmelsen av aksjonene ble etter hvert en trussel mot det organisasjonen ville kunne oppnå av diplomatiske gevinster. Men Arafat sa at en voldelig politisk aksjon som hadde sitt utspring i midten av en bred folkebevegelse, ikke kunne regnes som terror.³⁰

Terrorhandlinger, som han noe rundt formulerte det, kunne være riktig under enkelte vilkår i en bestemt fase av frigjøringskampen. Med denne fortolkningen av terror slapp Arafat å være bundet av et *carte blanche* for terror utført av grupper han ikke kunne kontrollere. Samtidig lot han være å slå hånden av medlemmene i *Svart september* – noe han nødvendig ville gjøre fordi aksjonen hadde gitt palestinernes sak stor internasjonal oppmerksomhet. Den hadde dessuten hatt en positiv innvirkning på moralen i den palestinske frigjøringsbevegelsen og holdt håpet oppe hos palestinerne i flyktningleirene.³¹ Jeg vil se nærmere på innenfor hvilken fortolkningsramme de israelske og palestinske voldshandlingene ble framstilt i norske aviser og hva dette, slik jeg ser det, sier om holdningene til staten Israel og det palestinske folket.

2.1.1 Aftenposten

I uka etter attentatet på Lillehammer skrev Aftenposten på lederplass om ”Terror i Norge”. Det var foreløpig ikke slått fast at israelske myndigheter sto bak attentatet, men det var kommet fram at gruppen som utførte drapet, hadde israelsk tilhørighet. Dagen før lederartikkelen trykket Aftenposten en oversikt over ”kampen mellom hemmelige arabiske og israelske agenter”. Her la avisen fram en detaljert oversikt over ”dødbringende aksjoner med arabisk terror og israelsk mot-terror” der

²⁹ Time Magazine 25.9.1972

³⁰ Sayigh, Yezid, *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993*, 1997, s. 308ff

³¹ Sayigh 1997, s. 308ff

framstående palestinere og israelere var blitt drept.³² Etter Aftenpostens mening var avsløringen av den politiske bakgrunnen for terrorhandlingen på Lillehammer et sjokk. ”Det viser at Norge er blitt operasjonsfelt for fanatikere som ikke skyr noe middel for å nå sine mål,” hevdet avisen.³³ Det ble framholdt at selv ikke ”fremmed jord” fjernt fra konflikten utspring stoppet ”kyniske aktivister i å utføre de avskyeligste aksjoner”. ”Enkelte av oss kan ha våre sympatier og antipatier og ha våre egne meninger om striden mellom Israel og araber-statene,” men de fleste var ifølge Aftenposten uforberedt på at Norge skulle bli ”en skueplass i det innbitte oppgjør mellom arabere og israelere” og oppleve ”dette eksempel på den voldsbølge som er skapt av hat og fiendskap mellom to folkeslag i Midt-Østen”.³⁴ Aftenposten så ikke ut til å mistenke en innblanding fra israelske myndigheter, men betegnet det de kalte en gruppe ”Israel-sympatisører” som svært fanatiske og aggressive. Aftenpostens holdning til terrorhandlingene var at slike avskyelige oppgjør burde utføres på sin egen jord. Avisen kom ikke med en annen fortolkningsramme av attentatet enn at vold avler vold der det er hat og fiendskap mellom to folkeslag.

Av voldshandlinger før Lillehammer-drapet nevnte Aftenposten at en israelsk militærattaché var blitt drept av ukjente gjerningsmenn i Washington, og at et japansk passasjerfly var blitt ”sprengt i filler” av ”arabervennlige luftpirater” i Benghazi i Libya. Deretter forklarte avisen at de arabiske statene og de fleste afrikanske land året før (1972) hadde gått imot realitetsbehandling av en felles kamp mot internasjonal terror i FN, og at saken så hadde havnet i forsamlingens juridiske komité.

³² Aftenposten 26.7.1973, ”Flere terrordrap også i Europa”, usignert. Uttrykket mot-terror er også brukt i Aftenposten 3.8.1973 i et nyhetsoppslag om at det var lite sannsynlig at *Svart september* ville gå til mot-terror i Norge.

³³ Aftenposten 27.7.1973, ”Terror i Norge”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

³⁴ Aftenposten 27.7.1973

Så lenge enkelte av FNs medlemsland erklærer seg solidarisk med den form for terror som f. eks. rammet den israelske olympiatropp i München, ser det mørkt ut for gode krefters forsøk på å organisere internasjonale mottiltak mot terror. Det er en slik manglende respekt for lov og menneskerettigheter som inspirerer til ugjerninger av det slag som i disse dager har skaket opp så mange nordmenn.³⁵

I denne lederartikkelen la Aftenposten for det første vekt på tidligere voldshandlinger som ikke var utført av israelere, og skapte en forestilling om at de fleste voldshandlingene var utført av arabere. For det andre hevdet avisen at det så ”mørkt ut for gode krefter” – de gode kreftene viste antakelig til de vestlige land, da de arabiske statene ifølge Aftenposten viste uvilje mot FNs arbeidet mot terror. For det tredje skapte avisen en forestilling om at de arabiske statene hadde inspirert den israelske ”likviderings-gruppen” til å utføre ugjerninger som attentatet på Lillehammer.

Den palestinske opinionen hadde snart snudd nok til at PLO offisielt kunne fordømme voldshandlinger utført utenfor Midtøsten. Da to palestinere angrep flyplassen i Aten 5. august 1973, der tre personer ble drept og 55 såret, ville ingen påta seg ansvaret aksjonen. Aksjonen ble fordømt av PLO.³⁶ Aftenposten gikk ikke inn på hvilken gruppe de to aksjonistene i Aten tilhørte eller hvilken opprinnelse de hadde; avisen beskrev angrepet som en terroristaksjon som hadde sitt utspring i konflikten i Midtøsten. Aftenposten sammenlignet Lillehammer og Aten som åsteder for to terroraksjoner der de aksjonerende gruppene ”er nærmest likegyldige til den skade slike handlinger tilfører deres egen sak. Hensikten er å spre skrekk blant motstandere, ikke å vinne eller beholde sympati hos nøytrale eller meningsfeller.”³⁷ Selv om det nå var klart for Aftenposten at attentatet på Lillehammer hadde tilknytning til den israelske ambassaden i Oslo, hellet avisen fortsatt til at det var en ekstremistgruppe som hadde gjennomført aksjonen. Avisen ga uttrykk for håp om at de lederne som

³⁵ Aftenposten 27.7.1973

³⁶ Sayigh 1997, s. 311f. Sayigh antyder at den palestinske utbrytergruppen fra PFLP Haddad’s Special Apparatus, som også hadde kapret et japansk passasjerfly og fløyet det til Benghazi i Libya 20.7.1973, var ansvarlig for aksjonen i Aten.

³⁷ Aftenposten 7.8.1973, ”Mer terror”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

delte ekstremistenes mål, men som tok avstand fra deres utålmodighet og deres metoder, ville se hvilken skade blind vold gjorde. ”Palestina-araberes fordømmelse av aksjonen i Athen synes å gjøre dette håp berettiget,” mente Aftenposten.³⁸ Avisen hadde konsekvent brukt begrepet *arabere* eller utelatt aksjonistenes bakgrunn. I denne lederartikkelen kom palestinerne til orde, siden utsagnet ikke var koblet til terrorhandlinger som fremmet deres sak.

Da det kom fram at to av den israelske aksjonsgruppens medlemmer var blitt arrestert hjemme hos en israelsk diplomat på Skøyen i Oslo, ble det stadig mer åpenbart at gruppen hadde sterk tilknytning til israelske myndigheter. Aftenposten uttrykte bekymring for at det kunne være en offisiell israelsk gruppe som hadde begått drapet. Avisen var også bekymret for den uavvendelige skaden Lillehammersaken hadde påført forholdet mellom Norge og Israel. Men Aftenposten uttrykte håp om at skaden ”ikke må bli for alvorlig og ikke må forstyrre forbindelsene i for lang tid”.³⁹ Avisen håpet også at staten Israel ville ta sin virksomhet i utlandet opp til ny vurdering, for ”Israel er ikke tjent med å forskusle den sympati landet tradisjonelt har nydt godt av i store deler av verden”.⁴⁰ Det var, slik jeg ser det, en mulighet for at enkelte av leserne kunne legge den jødiske lidelseshistorien inn i den såkalt tradisjonelle sympatien for staten Israel som Aftenposten utviste. Men avisens mening var sannsynligvis i første omgang ment å styrke oppfatningen om at staten Israel var et lite land i et fiendtlig område som kjempet Davids kamp mot Goliat – som hadde vært en vanlig forestilling fram til seksdagerskrigen ifølge Waage.⁴¹ Aftenposten omtalte fortsatt attentatet på Lillehammer som en brutal terrorhandling etter avsløringen om de nære forbindelsene til israelske myndigheter, men avisen var nå mest opptatt av at Norges forhold til staten Israel og den vestlige verdens sympati for staten Israel sto i fare.

³⁸ Aftenposten 7.8.1973

³⁹ Aftenposten 15.8.1973, ”Eyal-saken”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁴⁰ Aftenposten 15.8.1973

⁴¹ General Odd Bull skrev i *På post i Midt-Østen* at myten om David og Goliat stadig ble gjentatt selv om David hadde vunnet både i 1948, 1956 og 1967 (Bull 1973, s. 224). Jeg skal senere vise at aksjonen *La Israel leve* argumenterte med at Israel var en lite land som kjempet en daglig kamp som en demokratisk utpost i sin del av verden.

Selv om Aftenposten ikke nevnte det på lederplass, var nok bekymringen også koblet til en israelsk flykapring noen dager før Lillehammer-attentatet. Forsvarminister Moshe Dayan tok selv ansvaret for kapringen der israelske jagerfly hadde tvunget et passasjerfly i libanesisk luftrom til å lande på en israelsk militærbase slik at de kunne gjennomføre flyet etter en palestinsk geriljaleder. Flykapringen ble enstemmig fordømt i FN. Aftenpostens utenriksmedarbeider Per A. Christiansen skrev i en kronikk at den israelske regjeringen hadde trappet opp sine aksjoner mot palestinske geriljaledere, og at kapringen av et fly i libanesisk luftrom var et foreløpig høydepunkt.⁴² Han mente at staten Israels ”sterkt aktive – for ikke å si aktivistiske – politikk” hadde styrket regjeringens posisjon i den israelske befolkningen foran valget. I kronikken framstilte Christiansen staten Israel som svært ”aktivistiske” med kraftige israelske anslag mot libanesiske og syriske geriljabaser, attentater mot framtrepende geriljaledere i Beirut, arabere som var tatt til fange under israelske angrep i Libanon – og til slutt passasjerflyet som ble tvunget ned av staten Israel i jakten på en palestinsk geriljaleder. Christiansen unnlot å bruke begrepet *terror* om israelske aksjoner, men i motsetning til i lederartiklene i Aftenposten, ble palestinske aksjoner overhodet ikke nevnt i hans kronikk.

Aftenpostens endring fra sterk fordømmelse av attentatet på Lillehammer til bekymring for de politiske følgene for staten Israel – og lederartiklenes ensidige vektlegging av ikke-israelske terrorhandlinger – gir inntrykk av en sterk støtte til staten Israel. Christiansens kronikk, der det kun ble vist til staten Israels voldshandlinger, kan derfor ses som et korrektiv til lederartiklene som unngikk dem med omhu. Holdningen til den politikken staten Israel førte, var derfor mer nyansert i Aftenposten enn det lederartiklene kunne gi inntrykk av. Fordi avisen dreide ansvaret for aksjonene over på araberne, kom det ikke palestinerne og palestinerne sak så godt fram. Avisen ville heller ironisere over palestinerne – ved å kalle flykaprerne for arabervennlige luftpirater. Det kan virke som om Aftenposten brukte de generelle begrepene *arabere* og *arabervennlig* for i minst mulig grad å gi aksjonistene det

⁴² Aftenposten 17.8.1973, ”Valgår i Israel”, signert pac (Per A. Christiansen)

avisen antok de var ute etter – oppmerksomhet for sine politiske mål. Men avisens fordømmelse av vold som middel var entydig, uavhengig av om voldshandlingen var begått i statlig eller ikke-statlig regi. Fortolkningsrammen for aksjonene var, slik det ble framstilt i Aftenposten, konflikten i Midtøsten der det var hat mellom to folkeslag – arabere og israelere. I motsetning til staten Israel ble de arabiske statene i Aftenposten anklaget for å motarbeide ”de gode kreftene” i kampen mot terror. I og med at avisen heller ikke evnet å koble de kommunikative aspektene ved de palestinske aksjonene til det politiske budskapet, framsto holdningen til arabere og arabiske stater generelt som negativ.

2.1.2 Dagbladet

Allerede i Dagbladets første leder ”Underjordisk krig” etter attentatet på Lillehammer ble det antydning at den internasjonale terroren, som avisen mente hadde sin rot i konflikten i Midtøsten, hadde kommet til Norge. Selv om detaljene rundt attentatet på Lillehammer fortsatt var uklare, kunne ”ingen stat tolerere at internasjonal terror trenger inn over dens grenser, uansett hvilket forhold staten har til terroristgruppens oppdragsgivere,” skrev avisen.⁴³ Videre forklarte Dagbladet at vi nå hadde sett en flik av den gjensidige ”terrorkrigen” som raste mellom staten Israel og ”palestinske motstandsgrupper”:

Etter at Svart September for alvor startet sin terrorvirksomhet ved masse mordene i München, gikk det israelske etterretningsvesenet i gang med motaksjoner. I løpet av det siste året er det åpenbart bygget opp flere likvideringsgrupper som har til oppgave for det første å hindre arabiske attentatmenn i å utføre sine oppdrag, dernest likvidere dem hvis mulig.⁴⁴

I Dagbladet ble det videre pekt på at både israelere og arabere var funnet døde i det de kalte den underjordiske krigen mellom palestinske motstandsgrupper og israelsk etterretning.

⁴³ Dagbladet 27.7.1973, ”Underjordisk krig”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁴⁴ Dagbladet 27.7.1973

Dagbladets holdning var helt entydig at palestinere og israelske myndigheter var ansvarlig for aksjonene, og at begge parter drev terrorvirksomhet. Bruken av begrepet *palestinske motstandsgrupper* kan gi inntrykk av at Dagbladet mente at palestinerne drev en legitim motstandskamp mot staten Israel, men uten at avisen forklarte hva de kjempet for. Dagbladets fortolkning av de israelske aksjonene som motaksjoner mot attentater og likvidering av attentatmennene, indikerer at avisen til en viss grad rettfærdiggjør det israelske etterretningsvesenets handlemåte. I neste lederartikkel om attentatet på Lillehammer skrev Dagbladet at selv om et kaldt gufs fra agentkrigen hadde rammet vårt land, måtte alle kortene på bordet – uansett om det var de israelske myndighetene som var ansvarlig for ugjerningen.⁴⁵ Avisen advarte norske myndigheter mot å la seg presse av en framtrædende israelsk regjeringsfunksjonær som var kommet til Norge i forbindelse med saken. Stort sett var Dagbladet opptatt av å framstille attentatet på Lillehammer som en spennende kriminalsak, uavhengig av avisens holdninger til konflikten i Midtøsten.

Etter skuddramaet på flyplassen i Aten og den israelske flykapringen av et passasjerfly i libanesisk luftrom skrev Dagbladet på lederplass om ”Nye overgrep”.⁴⁶ Avisen hadde sluppet taket i attentatet på Lillehammer og konsentrerte seg nå om den alvorlige utviklingen i Midtøsten som hadde ført til ”ekstreme tiltak på begge sider av fronten”. Dagbladet mente at ”på den ene side [ser man] de mer eller mindre desperate palestinske terroristgrupper som finner det i sin orden å sprengte fly i lufta og myrde uskyldige mennesker. På den annen side har man nå fått stadfestet at den israelske regjering selv gir klarsignal til en ny form for flykapring.” Dagbladet brukte mange begreper som blir forbundet med regulær krig i sin beskrivelse av forholdet mellom staten Israel og palestinerne – kampen, krigen, fronten og motstandsbevegelsen.

Dagbladets framstilling av palestinere som sprengte fly i lufta, virket mer brutal enn beskrivelsen av israelernes nye form for flykapring. Avisens begrepsmessige

⁴⁵ Dagbladet 28.7.1873, ”Sannheten må fram”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

fortolkninger av hendelsene ga ikke et bilde av staten Israels militære overlegenhet ved bruk av jagerfly kontra den palestinske gruppens bruk av eksplosiver. Dagbladet unnskyldte også staten Israel med at den kjempet mot en desperat palestinsk motstandsbevegelse som var villig til å bruke nesten alle metoder. Både ”den israelske nasjons venner” og ”desperate palestinske terrorgruppers sympatisører” burde ifølge avisen fortelle israelere og palestinere at det var grenser for hvilke midler som kunne benyttes i denne kampen. Dagbladet hadde nyhetsoppslag om at den palestinske geriljaen allerede hadde fraskrevet seg ethvert ansvar for aksjonen i Aten – fordi slike aksjoner ifølge PLOs offisielle talsmann bare ville sverte den palestinske revolusjonen. Men dette kom ikke avisens lederskribenter inn på.⁴⁷ Heller ikke nyanserte beskrivelser av ulike palestinske grupper, eller bakgrunnen for kampen mellom israelere og palestinere, kom til uttrykk på lederplass. Dagbladets fortolkninger av konflikten i Midtøsten framsto som forenklete framstillinger tilpasset rammen for en krig eller en kriminalsak.

Dagbladet fordømte attentatet på Lillehammer uansett hvem som måtte stå bak, men avisen brukte begreper som framstilte palestinerne som de mest ekstreme i kampen mellom staten Israel og palestinerne. Israelske aksjoner mot palestinerne ble ifølge Dagbladet forståelige, men ikke akseptable. Forestillingene om staten Israel ble presentert som mer positive enn forestillingene om palestinerne som desperate og aggressive i sin motstandskamp eller terrorvirksomhet. Dagbladets bruk av begrepene *motstandsgrupper* eller *motstandsbevegelse* som var i krig med staten Israel, kunne imidlertid antyde at en mer positiv fortolkning av palestinernes voldshandlinger som en del av en frigjøringskamp. Det ville kunne bli oppfattet slik av mange nordmenn såpass kort tid etter den andre verdenskrigen, for begrepet *motstandsbevegelse* hadde positive konnotasjoner som den norske motstandskampen mot den tyske okkupasjonsmakten. Med en slik fortolkning av Dagbladets framstilling av palestinske

⁴⁶ Dagbladet 14.8.1973, ”Nye overgrep”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁴⁷ Dagbladet 6.8.1973, ”Risikerer dødsstraff”, usignert

aksjoner ville ikke palestinerne framstå bare som et flyktningproblem, men et palestinsk folk som kjempet for sine rettigheter.

2.1.3 Arbeiderbladet

Arbeiderbladet omtalte attentatet på Lillehammer på lederplass under overskriften ”Fanatisme og terror”.⁴⁸ I avisen het det at Norge helt uforberedt var blitt gjenstand for internasjonal terrorvirksomhet og trukket inn i den politiske fanatismen som konflikten i Midtøsten hadde utløst. De arresterte påsto ifølge Arbeiderbladet at de tilhørte en pro-israelsk gruppe som skulle forhindre en aksjon av *Svart september* mot israelske interesser. ”Hvis deres forklaring er riktig, har de på en lettvindt og kynisk måte besluttet å likvidere et menneske. Mye tyder på at det var et uskyldig offer de valgte.”⁴⁹ I sin kommentar til flykappingen i Libya, der kaprerne hadde hevdet at de handlet for palestinernes sak, knyttet Arbeiderbladet kaprerne direkte til den palestinske frigjøringskampen. Avisen slo fast at ”[e]n serie terror og mot-terroraksjoner er i de siste åra blitt satt i verk over hele verden av folk som mener de tjener palestinernes eller israelernes sak”⁵⁰ På lederplass ble det framholdt at ”[h]ver gang Svart September har slått til, har opinionen vendt seg mot Palestina-araberne. Hva tjente de på at 11 israelere ble drept under de olympiske leker i München i fjor?”⁵¹ Det ble også hevdet at slik framferd også svekket pro-israelske grupper Israels sak når de rammet uskyldige. Så tidlig i etterforskningen av attentatet på Lillehammer var Arbeiderbladet forsiktig med sine beskyldninger mot israelsk etterretningsvesen.

Arbeiderbladet la fram FNs arbeid for å løse internasjonal terrorisme: ”Problemet ble tatt opp i FN sist høst. Det vil bli drøftet videre til høsten etter at alle medlemsland har hatt anledning til å vurdere spørsmålet og legge fram sitt syn.”⁵² Vi så tidligere at

⁴⁸ Arbeiderbladet 27.7.1973, ” Fanatisme og terror”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

⁴⁹ Arbeiderbladet 27.7.1973

⁵⁰ Arbeiderbladet 27.7.1973

⁵¹ Arbeiderbladet 27.7.1973

⁵² Arbeiderbladet 27.7.1973

Aftenposten framstilte de arabiske statene og de fleste afrikanske landene som om de var imot forhandlingene i FN.⁵³ Arbeiderbladet poengterte derimot:

Det har i det siste vært tegn på at flere arabiske regjeringer ikke bare i ord, men også i handling tar avstand fra Svart September og liknende terroristorganisasjoner. [...] Kravet må selvsagt også stilles til Israel om at myndighetene der gjør det som står i deres makt for å hindre terror-aksjoner.⁵⁴

Dette utsagnet bidro til å styrke forestillingen om at det var staten Israel som nå måtte ta kampen opp mot terror.

Arbeiderbladet skrev at den bakenforliggende årsaken til terroren var at "[b]åde israelerne og Palestina-araberne kjemper for et 'nasjonalt hjem'. Staten Israel kan ikke utslettes. Den er kommet for å bli. Fred i Midt-Østen forutsetter at det også finnes en løsning for Palestina-arabernes framtid."⁵⁵ Begrepet *et nasjonalt hjem* er et uttrykk som ble brukt om Palestina allerede i 1917 av den britiske utenriksministeren Arthur Balfour. I Balfour-erklæringen gir den britiske regjeringen Lord Rotschild og den sionistiske føderasjonen forsikringer om at de er positive til opprettelsen av et nasjonalt hjem for det jødiske folk i Palestina.⁵⁶ Begrepet ble også brukt etter den andre verdenskrigen, da det vokste fram en forståelse for at mange statsløse jøder trengte et nasjonalt hjem. Det kan synes som om Arbeiderbladet brukte begrepet *et nasjonalt hjem* for å sette palestinernes rettigheter i Palestina inn i den samme fortolkningsrammen som hadde blitt staten Israel til del.

"Israelsk selvtækt" skrev Arbeiderbladet da det tydet på at israelske myndigheter var involvert i attentatet på Lillehammer.⁵⁷ Avisen var redd for at det ville bli gjort forsøk på å rettfærdiggjøre drapet på Ahmed Bouchikhi slik den israelske forsvarsministeren,

⁵³ Norges ambassadør i FN, Ole Ålgård, uttalte til Arbeiderbladet 10.9.1973 i forbindelse med FNs komitéarbeid for tiltak mot terrorisme at enkelte land hadde holdt igjen i frykt for at resultatet ville likestille terrorisme og frigjøringskamp.

⁵⁴ Arbeiderbladet 27.7.1973

⁵⁵ Arbeiderbladet 27.7.1973

⁵⁶ Heradstveit, Daniel og Karl A. Torstensen (red.), *Frykt og forventning i Midt-Østen*, 1975, s. 165

⁵⁷ Arbeiderbladet 15.8.1973, "Israelsk selvtækt", ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

Moshe Dayan, hadde forsøkt når det gjaldt kapringen av et passasjerfly i libanesisk luftrom. Det ville ifølge Arbeiderbladet blitt internasjonalt anarki hvis man skulle rykke inn i et tredje lands territorium og slå til overfor ”mistenkelige grupper eller personer”. I avisens framstilling var det få følelsesladde ord som karakteriserte partene, men det ble hevdet at staten Israel hadde satt forholdet mellom Norge og staten Israel ”på en hard prøve som ingen var tjent med”. Vennskapsbåndene mellom Norge og staten Israel kom tydelig fram. Arbeiderbladet anbefalte også ”Israels venner” å rope et varsko, for staten Israel sto ifølge avisen i fare for å bringe seg selv inn i en isolasjon som bare kunne skade landets sak. Arbeiderbladet mente at attentatet på Lillehammer ikke kunne utløse annet sterk fordømmelse; det var ingen unnskyldning for en slik handling. Det så ut til at avisens bekymring for staten Israel var at den gravde sin egen grav ved å sette alle internasjonale spilleregler til side.

I motsetning til det som kom til uttrykk i Aftenposten, økte Arbeiderbladet sin fordømmelse av staten Israel da det ble klart at israelske myndigheter var involvert i attentatet på Lillehammer. Avisen var den eneste som framstilte palestineres politiske budskap som en direkte årsak til terrorhandlingene. Arbeiderbladet framhevet at Lillehammersaken måtte forstås i lys av at både israelere og palestinere kjempet for ”et nasjonalt hjem”. Fred i Midtøsten kunne ifølge avisen bare oppnås med en løsning av denne problematikken. Arbeiderbladet fordømte terrorhandlingene og mente at både palestinske og pro-israelske terrorgrupper skadet sin egen sak. Avisen hadde en positiv holdning til endringen i arabiske staters politikk i retning av en offisiell fordømmelse av terror, men den kritiserte også staten Israel for å rettferdiggjøre sine handlinger og bryte internasjonale spilleregler. Arbeiderbladet var positiv til de arabiske statenes fordømmelse av terror og negativ til palestinske terrorhandlingene. Avisen støttet både palestineres og israelernes rett til et nasjonalt hjem, men var negativ til staten Israels politikk. Arbeiderbladet var den avisen som prøvde å presentere og differensiere flest sider av konflikten i Midtøsten, og som framsto som mest kritisk til staten Israels politikk i sin helhet.

2.1.4 Oppsummering

Vi har sett at verken Arbeiderbladet, Dagbladet eller Aftenposten støttet voldshandlinger i sine lederartikler, men pressen bidrar ofte til å øke oppmerksomheten om enkelte aksjonsformer. Heradstveit og Bjørge mener at det er en symbiose mellom pressen og terroren. ”Terror er vald i relativt avgrensa skala, og vil få liten verknad dersom ikkje valdshandlinga blir rapportert og blåsen opp i massemedia,” skriver Heradstveit og Bjørge.⁵⁸ For pressen er antatt dårlige nyheter – som dramatiske voldshandlinger – gode nyheter, og for terrorister vil et drap som blir omtalt i pressen, ha større effekt enn hundre døde som ingen har hørt om. Avsløringen av staten Israels tilknytning til attentatet på Lillehammer gjorde imidlertid at det politiske budskapet fikk en uønsket og ufordelaktig virkning for staten Israel. For Aftenposten og Arbeiderbladet anså staten Israels forhold til Norge som anstrengt etter utvisningen av den israelske diplomaten som hadde skjult to agenter etter attentatet på Lillehammer. Terroraksjonens retoriske utsagn levde sitt eget liv og fikk utilsiktede konsekvenser.

Avisene publiserte et mangfold av nyhetsoppslag om saken. Deres fordømmelse av attentatet på Lillehammer som en terrorhandling, var entydig tidlig i etterforskningen. Dagbladets fortolkning av attentatet som en del av en agentkrig mellom to motstandere, gjorde at avisen stilte seg likegyldig til om det var staten Israel eller en pro-israelsk gruppe sto bak. Selv om Dagbladet antydte at palestinerne drev en legitim motstandskamp, forsvarte avisen i større grad staten Israels handlinger med begreper som tilskrev palestinske aksjoner sterkere aggresjon. I Arbeiderbladets fortolkningsramme framsto palestinerne og israelernes nasjonale krav som likestilte. Palestinernes frigjøringskamp var den grunnleggende forestillingen om årsaken til alle terrorhandlinger. Avisen fordømte også terrorhandlinger uansett hvem som sto bak, men den påpekte at staten Israel gravde sin egen grav med attentatet på Lillehammer og flykapring på andre lands territorium. Aftenposten gikk hardest ut i ordbruken med

⁵⁸ Heradstveit og Bjørge 1992, s. 130

begreper som *fanatiske* og *kyniske pro-israelske ekstremistgrupper*, men dempet seg da det ble klart at staten Israel var involvert i attentatet på Lillehammer. Avisens framstilling av terrorhandlinger ga til kjenne en forestilling om at det i hovedsak var araberne eller de arabiske statenes som hadde skylden for attentatet.

Før neste kapittel kan det være nyttig å ha i mente at begrepene *arabere*, *de arabiske statene* (*araberstatene*) og *de arabiske landene* (*araberlandene*) ofte ble brukt forskjellig i ulike situasjoner i norske aviser. I denne sammenhengen knyttet Aftenposten, i motsetning til Arbeiderbladet og Dagbladet, de ikke-israelske aksjonene til arabere og de arabiske statene – selv om disse hendelsene kun hadde forbindelseslinjer til den palestinske frigjøringskampen. Begrepene *de arabiske statene* eller *de arabiske landene* kunne for det første referere til medlemslandene i Den arabiske liga. Den arabiske liga ble grunnlagt i 1945 av Egypt, Irak, Transjordan (Jordan fra 1946), Libanon, Saudi-Arabia, Jemen (Sana) og Syria. Hensikten var å styrke båndene som binder de arabiske landene sammen, og samordne deres politiske aktiviteter for å sikre statenes uavhengighet og suverenitet. I august 1973 hadde Den arabiske liga 18 medlemmer.⁵⁹ Andre ganger kunne begrepene *de arabiske statene* eller *de arabiske landene* bli brukt om land i Nord-Afrika og Midtøsten som var preget av arabisk språk, religion og kultur. For det tredje kunne begrepene omfatte landene på den arabiske halvøya utenom staten Israel, men med Egypt. For det fjerde kunne også *de arabiske statene* eller *de arabiske landene* defineres som de landene i Midtøsten som ble ansett for å være i konflikt med staten Israel. For det femte kunne begrepene omhandle arabiske stater som var medlem av *Organisasjonen for oljeeksporterende land* (OPEC), men denne bruken av betegnelsen ble mer vanlig under oljekrisen senere på høsten 1973.⁶⁰ Tilsvarende ble begrepene *arabere* og *araberverdenen* tillagt en felles språklig, religiøs og kulturell bakgrunn, men ikke

⁵⁹ I tillegg til de sju første landene var Libya, Sudan, Tunisia, Marokko, Kuwait, Algerie, Jemen (Aden), Bahrain, Qatar, Oman og De forente arabiske emirater medlemmer pr. august 1973. PLO ble medlem i september 1976 som representant for det palestinske folk. Hentet 1.10.2008 fra <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/arableag.htm> og http://worldstatesmen.org/International_Organizations.html#LAS

⁶⁰ Organisasjonen for oljeeksporterende land, OPEC, hadde åtte arabiske land som medlemmer – Algerie, De forente arabiske Emirater, Iran, Irak, Kuwait, Libya, Qatar og Saudi Arabia.

nødvendigvis knyttet til en nasjonalstat. Unntatt fra både *araberverdenen*, *de arabiske statene* og *de arabiske landene* var forestillingen om staten Israel, selv om landet også var preget av arabisk kultur og hadde arabiske innbyggere. Så det var gjennomgående ganske uvisst hvem eller hva avisene egentlig refererte til når de skrev *arabere* eller *de arabiske statene*. Enkelte ganger kunne begrepene bli brukt som samlebetegnelser om to eller flere arabiske stater eller en blanding av arabere med ulikt nasjonalt opphav. Det virker imidlertid bevisst fra avisenes side at de andre ganger unnlot å bruke begrepet palestinere, noe som ville kunnet gjenspeile den palestinske frigjøringskampen.⁶¹

2.2 Oktoberkrigen

Oktoberkrigen startet lørdag 6. oktober 1973 på Yom Kippur, som er en av jødernes viktigste helligdager, og den kalles derfor ofte også Yom Kippur-krigen. Den startet med et samordnet overraskelsesangrep fra Syria og Egypt mot staten Israel.

Overraskelsesmomentet ga dem stor suksess i krigens innledende fase. Mandag morgen var de norske avisenes forsider dekket med nyheten om krigsutbruddet i Midtøsten. ”Bred israelsk motoffensiv er ventet” var overskriften på forsiden av Aftenposten, og inni avisen sto det ”Araberne for første gang til stor-offensiv, Israel neppe fullt forberedt”. ”Luftkrigen avgjør, Israel seierssikker: Bønn om våpenhvile etter egen offensiv” og ”Alvorlige tap for Israels flyvåpen, Egypt tror ikke på militær seier” var de forvirrende førstesideoppslagene til Arbeiderbladet. Dagbladet hadde en mer lokal vri på førstesiden med ”Nordisk krisemøte i Tel Aviv, 11 nordmenn mellom dobbelt ild”. Ved hjelp av nye forsyninger med militært materiell fra USA fikk staten

⁶¹ En usynliggjøring av palestinere eller palestinske aksjoner tilsvarte diskursen både i israelske medier og i offisiell israelsk politikk. Staten Israel ønsket ikke å vedkjenne seg et ”palestinsk problem”, for ifølge Meir fantes det ikke palestinere – og dermed fantes det heller ikke noe problem eller noen som hadde krav eller rettigheter i forhold til staten Israel.⁶¹ Lindquist mener at israelske avisers beskrivelse av de palestinske aksjonistene under OL i München var bemerkelsesverdig. ”It is quite remarkable that, when writing on this violence (executed by Palestinian nationalists), the Israeli press still prefers to refer to, in nationalistic terms, the less threatening ‘Arab’ than ‘Palestinian’.”⁶¹ Dette var ifølge Lindquist i samsvar med den offisielle israelske diskursen. Både fra offisielt hold og i israelske aviser ble palestinere sjelden nevnt som annet enn arabere før 1990-tallet. Unntaket var palestinere som ofte var ofre for voldshandlinger i områder som var blitt okkupert i 1967 (Lindquist 2003, s. 116).

Israel overtaket i krigen. Da FNs våpenhvileavtale ble inngått 22. oktober samme år, ville staten Israel nødig gi seg. Etter trusler om militær intervensjon fra Sovjet og USA avsluttet staten Israel krigen. Egypt og Syrias militære triumfer i krigens første del ble feiret som en stor seier i de arabiske statene; for første gang hadde arabiske styrker kjempet på like fot med staten Israel.

Som nevnt i forrige kapittel kunne sympatien med staten Israel som et lite land omgitt av fiender på alle kanter knyttes til bildet av Davids kamp mot Goliat. Denne fortolkningen ville sannsynligvis bli brukt igjen da staten Israel ble angrepet av to land. Staten Israel var den angrepne part i krigen, og det ville kunne være naturlig at sympatien for Staten Israel ble styrket – og tilsvarende svekket for de arabiske statene og kanskje også for palestinerne som var en del av konflikten. Jeg vil se nærmere på hvilke forestillinger avisene hadde om partene og hvilken fortolkningsramme de brukte i sine beskrivelser av oktoberkrigen.

2.2.1 Dagbladet

I august 1973 skrev utenriksredaktøren i Dagbladet, Karl Emil Hagelund, at det israelske arbeiderpartiet hadde vedtatt en resolusjon der det het at store deler av de okkuperte områdene etter seksdagerskrigen i 1967 skulle innlemmes permanent innenfor staten Israels grenser.⁶² Han beskrev opphavsmannen bak forslaget, forsvarsminister Moshe Dayan, som en populær skikkelse blant de israelske massene, men en beregnende og slu politiker. Hagelund tok det for gitt at det var flertall bak forslaget i den israelske befolkningen da Dayan ville annektere de okkuperte områdene. Vi måtte imøtese en økt interesse for de okkuperte områdene fra israelsk side, mente han, med de gnisninger og spenninger israelsk bosetting ville medføre midt i et arabisk miljø. ”Åra skaper såkalte ’geografiske fakta’,” skrev Hagelund, ”og en dag har araberstatene intet mer å hente. Enhver kan jo tenke seg hvordan disse

⁶² Dagbladet 16.8.1973, ”Moshe Dayan slår til”, kommentar av Karl Emil Hagelund

forhold vil påvirke utsiktene til en fredelig løsning i Midt-Østen.”⁶³ Etter Hagelunds mening ville det israelske arbeiderpartiets resolusjon om en annektering av de okkuperte områdene skape bekymring for fredens kår – og kanskje underforstått fordi staten Israel var omgitt av aggressive arabiske stater.

Da oktoberkrigen var i gang, konsentrerte Dagbladet seg på lederplass mest om handlingen og aktørene slik avisen hadde gjort med attentatet på Lillehammer, og lite om de bakenforliggende årsakene. Etter Dagbladets mening hadde de arabiske statene tatt en desperat sjanse da de håpet å vinne krigen med et overraskelsesangrep på Yom Kippur. Krigsutbruddet ble beskrevet på følgende måte: ”[De] slo til i det øyeblikk hele den israelske nasjon var samlet til bønn og andakt på sin aller helligste helligdag. Det er en pekepinn på hva den israelske nasjon kan vente seg hvis deres fiender skulle få overtaket.”⁶⁴ Dagbladet skapte en urovekkende forventning til hva de arabiske statene kunne være i stand å gjøre mot israelerne etter dette. Men avisen hadde en klar forestilling om at når bare Israel fikk krigsmaskinen sin i gang, ville krigen ende i ny militær katastrofe for Egypt og Syria. Dagbladet kom så vidt innom de bakenforliggende årsakene til den politiske situasjonen i Midtøsten, for avisen lurte på om det kunne være mulig, slik Egypts president Anwar al-Sadat påsto, at landet ville ha gått til krig uansett utfallet for å tvinge stormaktene til å presse fram en løsning som skjøv staten Israel ut av de okkuperte områdene.

I en usignert artikkel samme dag satte Dagbladet konflikten inn i en fortolkningsramme som rommet hovedelementene til FNs resolusjon 242. For avisen dreide krigen seg for det første om at de arabiske statene etter 25 år fortsatt ikke hadde godkjent staten Israels eksistens, og for det andre om at de arabiske statene ikke hadde fått tilbake de områdene som staten Israel erobret i 1967. For det tredje var kjernen i konflikten, slik Dagbladet så det, langt større enn bare et flyktningproblem. Avisen underbygget forestillingen om arabernes uvilje mot staten Israel med en gjengivelse av Libyas president Muammar al-Gaddafi ønske om å fjerne staten Israel

⁶³ Dagbladet 16.8.1973, Hagelund

fra kartet. ”Dette er et representativt syn på konflikten sett med arabiske øyne,” hevdet Dagbladet, for her var det ikke snakk om geografi, men ”[s]narere en rett til å eksistere der det ligger, etter arabernes mening.”⁶⁵ Gaddafi ble et sannhetsvitne for en forestilling som skulle representere hele den arabiske verden i Dagbladet. Neste dag spådde avisen at så fort krigslykken snudde for Syria og Egypt, ville FN fordømme staten Israel, for ”Israel kan ikke vente rettferdighet i FN”.⁶⁶ Dagbladet virket svært lite vennligsinnet overfor de arabiske statene. Sympatien var klart på staten Israels side. Palestinerne ble denne gangen så vidt nevnt som et flyktningproblem uten betydning for krigens årsak.

2.2.2 Aftenposten

Før oktoberkrigen brøt ut høsten 1973, skrev Aftenposten på lederplass at Egypt hadde krevet debatt i FN om Israels okkupasjon av arabiske områder. Men FNs resolusjon, som var sterkt kritisk til staten Israel og krevde full tilbaketrekning fra de okkuperte områdene, ble stoppet i Sikkerhetsrådet av USAs vetorett. Avisen bemerket at det av Sikkerhetsrådets 15 medlemmer bare var USA som støttet staten Israel. Land som Australia, Frankrike, Storbritannia og Østerrike stemte for resolusjonen. Etter Aftenpostens mening så Israel med bekymring på en økende grad av isolasjon av landet i verdenspolitikken og den endringen som hadde funnet sted i verdensopinionen etter seksdagerskrigen i 1967. Avisen tolket endringen i verdensopinionen som et resultat av statens Israels fortsatte okkupasjon av de arabiske områdene og de nye israelske bosettingene i disse områdene. Bosettingene hadde befestet inntrykket av et nærmest permanent nærvær av den israelske staten, framholdt Aftenposten. Videre ble det hevdet at hvis statens Israels ”strammet sitt grep” om de okkuperte områdene med økt bosetting, ville det både bli vanskelig med en fredsløsning og skade Israels forhold til omverdenen ytterligere. Aftenposten

⁶⁴ Dagbladet 8.10.1973, leder, ”Den fjerde krigen”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁶⁵ Dagbladet 8.10.1973, ”Kjernen i konflikten”, usignert

⁶⁶ Dagbladet 9.10.1973, leder ”FNs lammelse”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

argumenterte for at alle berørte parter, inkludert palestinerne, måtte bli en del av eventuelle forpliktende avtaler om territoriale endringer. Dette var en fortolkningsramme som la større vekt på palestineres rettigheter enn i FNs resolusjon 242. Men avisen hadde liten tro på at staten Israel ville gå tilbake til grensene slik de var før seksdagerskrigen i 1967.⁶⁷

Da Syria og Egypt gikk til krig mot Israel 6. oktober 1973, hevdet Aftenposten at den fastlåste situasjonen siden seksdagerskrigen hadde vært til staten Israels fordel.

Avisen mente at det var to årsaker til angrepet. Den ene var at de to arabiske landene ville ha bevegelse i konflikten, og den andre var at de ville rette opp igjen inntrykket etter det forsmadelige nederlaget ved forrige krig. Risikoen som krigen medførte for resten av verden, ville ifølge Aftenposten ikke skape forståelse for angrepet utenfor den arabiske verden.⁶⁸ I det avisen kalte den fjerde krigen mellom uforsonlige naboer, advarte den mot en tilspissing av konflikten. Det ble framholdt at israelske luftangrep mot Damaskus allerede viste at Kairo ville være et opplagt israelsk bombemål, og at Egypt på sin side også hadde truet med bombing av israelske byer. Avisen oppfordret alle uansett sympati eller antipati for israelere eller arabere til å støtte appellen om at krigen måtte bli en ny begynnelse istedenfor en tapt mulighet.⁶⁹

Aftenposten framstilte de krigførende partene som likeverdige parter. Det var denne gangen ingenting som tydet på at avisen mente dette var Davids kamp mot Goliat. Før oktoberkrigen var avisen opptatt av den endringen i verdensopinionen som isolerte staten Israel internasjonalt. I en kronikk rett etter krigsutbruddet skrev Aftenpostens utenriksmedarbeider Per Egil Hegge at staten Israels holdning til sikre grenser hadde bidratt til å styrke arabernes sak og svekke israelernes. For Hegge innebar dette: "Med en ny omgang israelsk ubøyelighet etter en eventuell våpenhvile er det fare for at

⁶⁷ Aftenposten 30.7.1973, "FN, Israel og freden", ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁶⁸ Aftenposten 8.10.1973, "Den fjerde krigen", ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁶⁹ Aftenposten 10.10.1973, "Stormakters ansvar", ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde. Appellen Aftenposten refererte til, var talen den amerikanske ambassadøren i FN holdt i Sikkerhetsrådet for å samle landene til felles innsats for fred i Midtøsten.

israelerne vil tape enda mer politisk terreng rundt om i verden.”⁷⁰ I Aftenpostens framstilling ble det bare gitt uttrykk for kritikk av staten Israel som ”strammet til sitt grep” om de okkuperte områdene, men ifølge Hegge viste staten Israel ”ubøyelighet” for å føye seg etter internasjonale resolusjoner.

2.2.3 Arbeiderbladet

Arbeiderbladet hadde ingen lederartikler om krigen i Midtøsten den første uken etter Syria og Egypts angrep på Israel, men utenriksmedarbeider Arne Arnesen skrev to kronikker der han redegjorde for avisens syn på situasjonen. Etter hans mening var dette en krig som ville bli begrenset til en eventuell tilbakelevering av de områdene Israel hadde holdt okkupert siden seksdagerskrigen i 1967. Arnesen framholdt at Syria og Egypt hadde startet krigen for å henlede verdens oppmerksomhet mot den fastlåste situasjonen i de okkuperte områdene. Man måtte således ta i betraktning at vedtaket i det israelske arbeiderpartiet om en mer omfattende bosetting i de okkuperte områdene hadde ført til frykt for en permanent annektering, hevdet han. I tillegg anså Arnesen at USAs veto mot FNs resolusjon om full tilbaketrekning av israelske styrker hadde gjort et sterkt negativt inntrykk på de arabiske statene. Etter hans mening hadde disse omstendighetene ført til en sterk misnøye med manglende handlekraft fra Egypts regjering i nabolandet Libya og blant egyptiske opposisjonelle og palestinske grupper.⁷¹

I sin neste kronikk skrev Arnesen at arabiske styrker etter hans oppfatning hadde slått mye hardere fra seg denne gangen enn i de foregående krigene. Han påpekte at man i krigens første dager hadde trodd at staten Israel ville knuse de fremadstormende egyptiske og syriske styrkene i løpet av kort tid slik den israelske krigsmaskinen hadde gjort i 1967.⁷² Som i Aftenposten og Dagbladet var Arnesens forestilling om staten Israel mer lik bildet av Goliat enn av David. På lederplass mente

⁷⁰ Aftenposten 11.10.1973, ”Det arabiske resonnement”, kronikk av Per Egil Hegge

⁷¹ Arbeiderbladet 9.10.1973, ”Midt-Østen-krigen kom overraskende på de fleste”, kronikk av Arne Arnesen

⁷² Arbeiderbladet 13.10.1973, ”Farlig utvikling i Midt-Østen”, kronikk av Arne Arnesen

Arbeiderbladet at man først og fremst måtte få i stand en våpenhvile som ville spare menneskeliv og hindre en alvorlig utvikling av krigen. En våpenhvile ville ifølge avisen i seg selv ikke løse konflikten i Midtøsten. For selv om Egypt og Syria skulle fått tilbake sine landområder, ville man måttet gå til selve kjernen i konflikten som, etter Arbeiderbladet mening, var palestinerne framtid.⁷³

Noen dager senere holdt Arbeiderbladet fast ved at konflikten egentlig dreide seg om palestinerne sak, selv om Egypt og Syria i den pågående krigen kjempet for å få tilbake de okkuperte områdene fra 1967. ”Det som er viktig å erkjenne, er at man ved å løse det jødiske problem skapte et nytt problem, som verden hittil har gjort sitt beste for å tilsløre,” skrev Arbeiderbladet. ”Det har blitt, som Odd Bull sier, en kreftsvulst som ligger der og hindrer en løsning av alle problemene i Midt-Østen.”⁷⁴ Bull hadde tjenestegjort i FNs fredsbevarende styrker i Midtøsten. I sin bok skrev han at ”det palestinske problem” måtte løses med en israelsk og en palestinsk nasjonalstat.⁷⁵ Bull mente at opprettelsen av staten Israel, som han anså som grunnlaget for ”det palestinske problem”, hadde vært løsningen på det europeiske flyktningproblemet med statsløse jøder etter den andre verdenskrigen. Arbeiderbladet vridde det til ”det jødiske problem”. Det var et språklig grep fra avisens side for i enda større grad å likestille forestillingen om det palestinske flyktningproblemet med jødernes situasjon etter den andre verdenskrigen. Slik framhevet avisen sitt ønske om å legge vekt på palestinerne vanskelige situasjon i Midtøsten. I Arbeiderbladets fortolkning av konflikten kunne det ikke oppnås sikre og anerkjente grenser før palestinerne har fått en framtidig stat. Avisen framholdt også at staten Israel burde oppgi de okkuperte områdene. Dette lå nært opptil en fortolkningsramme som tilsvarer FNs resolusjon 242, men vekten ble lagt på en løsning for palestinerne.

⁷³ Arbeiderbladet 15.10.1973, leder ”FN og Midt-Østen”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

⁷⁴ Arbeiderbladet 18.10.1973, leder ”Palestina-araberne”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

⁷⁵ Bull 1973, s. 278ff

2.2.4 Oppsummering

Både Arbeiderbladet, Aftenposten og Dagbladet framstilte staten Israel som en sterk militærmakt i området. Det var snarere Goliats kamp mot David enn omvendt. FNs resolusjon 242 kan ses som en felles fortolkningsramme for det de tre avisene skrev om under oktoberkrigen. De vektlegger ulike elementer i innholdet av resolusjonen. Dagbladet anså sikre og anerkjente grenser som det viktigste. Avisen framhevet at det var staten Israel som trengte sikre grenser mot truende og fiendtlige naboer.

Aftenposten la vekt på at staten Israel burde trekke seg ut av de okkuperte områdene. Palestinernes territoriale rettigheter ble nevnt, men kom ikke fram som en del av årsakene til krigen. Aftenpostens fortsatte bekymring for støtten til staten Israel viste en medfølelse for landet. Som Christiansen var også utenriksmedarbeider Hegge skarpere i kritikken overfor staten Israel enn det avisen ga uttrykk for på lederplass. Palestinerne var det viktigste elementet i fortolkningsrammen for Arbeiderbladet. Også denne gangen var Arbeiderbladet den eneste avisen av de tre som la vekt på palestinerne rett til et nasjonalt hjem som selve kjernen i konflikten.

2.3 Oljekrisen

Det økende oljeforbruket hadde gjort den vestlige verden oppmerksom på avhengigheten av de arabiske, oljeeksporterende landene. Oljeleveransene til Vest-Europa, USA og Japan ble redusert i forbindelse med oktoberkrigen. De arabiske landene ønsket først og fremst at den vestlige verden skulle legge press på staten Israel for å komme fram til en rimelig løsning for de okkuperte områdene. I tillegg mente de arabiske landene at de hadde en råvare som den rike delen av verden trengte, mens de selv som oljeeksportører bodde i land med stor fattigdom. Bare land med store oljeforekomster og lavt innbyggertall hadde gode inntekter av oljeeksporten, slik som Libya, som i tillegg hadde nasjonalisert oljeproduksjonen. I de andre arabiske statene hadde amerikanske oljeselskaper økonomiske interesser med store investeringer i oljeutvinningen. Flere år med forhandlinger mellom de oljeproduserende landene og oljeselskapene om inntektene fra oljeproduksjonen,

hadde allerede destabilisert prissystemet for olje. Dette gjorde oljeboikotten særlig effektivt.⁷⁶ Et politisk press fra de arabiske statene som rammet Norge direkte, ville det kunne øke forståelsen for deres politiske mål med oljeboikotten eller ble middelet mer omtalt enn målet. Jeg vil se nærmere på avisenes syn på oljeboikotten og i hvilken grad dette synes bidro til å endre deres holdning til de arabiske statene, staten Israel og palestinerne.

2.3.1 Arbeiderbladet

Oljeboikotten fra de oljeproduserende landene i den arabiske verden rammet i første rekke USA og de vesteuropeiske landene som hadde gitt sterkest støtte til staten Israel i konflikten i Midtøsten, skrev Arbeiderbladet i den første lederartikkelen om oljekrisen i slutten av oktober 1973.⁷⁷ Ifølge avisen var det meget dramatisk at den tradisjonelt vestorienterte kong Feisal av Saudi-Arabia hadde sluttet seg til boikotten da USA hadde gitt militær støtte til staten Israel. Saudi-Arabia, verdens største oljeeksportør, ville ikke avslutte boikotten før staten Israel hadde gitt tilbake områdene de hadde okkupert siden 1967. Etter Arbeiderbladets mening ville dette kunne føre til en langvarig oljekrise og få store skadevirkninger for de industrialiserte landene. Avisens fortolkning av situasjonen var lite oppjaget i starten av oljeboikotten, for den beroliget seg med at Norge på kort sikt hadde tre måneders forbruk av olje på lager. Dessuten kom halvparten av norsk oljeimport fra Iran, som ikke var med i den arabiske oljeboikotten, og Norge ville ifølge Arbeiderbladet bli selvforsynt med olje innen et par år.

Arbeiderbladets utenriksmedarbeider Bjørn Hansen skrev at det arabiske ”oljevåpenet” hadde vist seg mer effektivt som politisk pressmiddel enn man hadde trodd på forhånd, for ”[a]rabernes evne og vilje til samhold har uten tvil vært

⁷⁶ U:S Department of State, “Second Arab Oil Embargo, 1973–1974”, <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/dr/96057.htm>, hentet 28.10.2008

⁷⁷ Arbeiderbladet 31.10.1973, ”Oljekrisen”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

undervurdert”.⁷⁸ Men energikrisen var ikke skapt av krigen i Midtøsten, hevdet Arbeiderbladet på lederplass.⁷⁹ Den arabiske oljeboikotten hadde gjort krisen akutt, men de grunnleggende problemene med økende forbruk og begrensede ressurser hadde ifølge avisen vært til stede i lang tid. I desember ble tonen i Arbeiderbladet skarpere. Nå hadde ”oljevåpenet” blitt til en ”irregulær krig”. De tidligere arabiske terrorhandlingene hadde ifølge avisen vært en uoffisiell krig mot uskyldige, men nå drev de arabiske statene en ”høyst irregulær økonomisk krig i verdensmålestokk”.⁸⁰ Grunnen til at terrorhandlinger igjen kom på dagsordenen, var at en palestinsk gruppe under ledelse av dr. Haddad, hvis handlinger var fordømt av PLO, hadde åpnet ild på flyplassen i Roma og kapret et fly. Aksjonen hadde krevd over 30 menneskeliv. Denne lederartikkelen ble publisert dagen etter aksjonen. I Arbeiderbladets fortolkning var oljeboikotten gått fra å være ”en nabo tvist i Midtøsten” med ”oljevåpen” til en ”irregulær krig” som virket ”destabiliserende på hele verden”.

I en kommentar til utenriksdebatten i Stortinget under oljekrisen holdt Arbeiderbladet fast ved at alle måtte få sikre grenser, og at det særlig måtte tas hensyn til palestinerne som hadde mistet sin jord og sine hjem.⁸¹ På tross av de vidtrekkende konsekvensene oljeboikotten ville kunne få for de industrialiserte landene, slik avisen hadde beskrevet det i løpet av høsten, så det ut til at Arbeiderbladet hadde en grunnfestet holdning til konflikten i Midtøsten. Avisens grunnholdning baserte seg på en fortolkningsramme ut ifra FNs resolusjon 242 og de folkerettslige prinsippene etter opprettelsen av staten Israel i 1948, der både jøder og palestinere hadde rett til hver sin nasjonalstat. Ut over dette kunne Arbeiderbladet være uenig eller enig i de politiske virkemidlene uten å karakterisere palestinere, de arabiske statene eller staten Israel som spesielt sympatiske eller usympatiske. Avisens holdning til de arabiske statene som stadig mer truende virket avhengig av boikotten, og ikke et vedvarende trekk ved araberne. Tilsvarende var avisen fordømmelse av palestinske

⁷⁸ Arbeiderbladet 6.11.1973, ”Interessekonflikt innad i EF”, kommentar av Bjørn Hansen

⁷⁹ Arbeiderbladet 8.11.1973, ”Energikrisen”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

⁸⁰ Arbeiderbladet 20.12.1973, ”Terror som våpen”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

⁸¹ Arbeiderbladet 21.11.1973, ”En debatt med stil”, ansvarlig redaktør Reidar Hirsti

terrorhandlinger, men det palestinske folket ble imidlertid omtalt med større medfølelse enn andre i Midtøsten som hjemløse, uskyldige og ulykkelige mennesker.

2.3.2 Dagbladet

Da Dagbladet tok opp oljeboikotten på lederplass i november 1973, var avisen mest opptatt av at de arabiske statene fikk de vestlige industrilandene til å danse piruett rundt oljekildene. ”Den arabiske verden har oppdaget hvilket effektivt våpen oljen er, og klarer å få den ene industrinasjonen etter den andre ut på glattisen i et piruettarbeid vi sjelden har sett maken til,” var Dagbladets beskrivelse.⁸² Avisen uttrykte redsel for at arabernes utpressingstaktikk ville hindre en fredelig løsning i Midtøsten. Begge parter i konflikten måtte ifølge Dagbladet ha vilje til å inngå kompromisser for å få til en fredelig løsning. Avisen mente dette ville gi en forestilling om at staten Israel var forhandlingsvillig, i motsetning til de arabiske statene som de antok ville tvinge staten Israel til å gi fra seg de arabiske områdene uten garantier for sikre grenser. Dagbladet støttet den norske regjeringens balansegang i dens politiske forhold til begge parter i konflikten. Regjeringen Bratteli (AP) holdt fast ved at erobring av landområder med makt kan ikke godtas, at alle stater må få leve innenfor sikre og anerkjente grenser, og at det må finnes en rettfærdig ordning for palestinerne.⁸³

Dagbladet hevdet at den sympatien for palestinerne som avisen mente kunne skimtes i regjeringens holdning, ikke kunne tas til inntekt for et politisk standpunkt ettersom regjeringen hadde varslet betydelig bistand til hjelpearbeid. ”Det er antakelig Palestina-araberne det først og fremst tenkes på her,” skrev Dagbladet.⁸⁴ Jeg har ikke funnet en tilsvarende fortolkning av regjeringens ønske om rettfærdighet for palestinerne som humanitær bistand i Arbeiderbladet eller Aftenposten. Dagbladet hadde ikke tidligere fremmet palestinerne politiske mål, og det kan være en mulig

⁸² Dagbladet 8.11.1973, ”Olje-piruetter”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁸³ Dagbladet 10.11.1973, ”Ny stil”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁸⁴ Dagbladet 10.11.1973, ”Ny stil”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

årsak til avisens antakelse. Men Dagbladets holdning bidro i denne omgang til det palestinske folkets flyktningproblem.

Da fredsforhandlingene etter oktoberkrigen skulle starte, var Dagbladet tydelig på det avisen mente var de tre forutsetningene som måtte legges til grunn. For det første måtte Jordan, Egypt og Syria akseptere den ”jødisk-israelske” staten, dernest måtte staten Israel trekke seg tilbake fra de fleste okkuperte områdene etter seksdagerskrigen, og til slutt måtte staten Israel være villig til å diskutere palestinernes framtid.⁸⁵ Dagbladet mente at kravet om en felles palestinsk stat ville få fredsforhandlingene til å bryte sammen. Avisen hadde imidlertid to ganger tidligere registrert på lederplass at enkelte innflytelsesrike palestinske ledere ville kunne akseptere en egen separat palestinsk stat.⁸⁶

Igjen hadde ”fanatiske palestinske grupper” benyttet seg av ”terrormetoder som bare sinnssyke mennesker kan akseptere”. Slik var Dagbladets dom i desember etter drapene og flykapringen i Roma, der over 30 mennesker mistet livet. Avisen beskrev de arabiske statene som medansvarlige i terrorhandlinger ved at de ifølge Dagbladet alltid ga terroristene fritt leide etter udådene. På den annen side mente avisen imidlertid det var mulig at den siste flykapringen ikke hadde hatt PLOs støtte. ”Det kan være riktig, og det kan være en tvilsom påstand,” ble det hevdet.⁸⁷ Dagbladet viste gjennomgående skepsis til uttalelser fra arabiske og palestinske ledere. Avisen hadde vært skeptisk til Sadats motiver under oktoberkrigen, og den var nå skeptisk til om Egypt virkelig ville forhandle med staten Israel.⁸⁸ Jeg kan ikke finne tilsvarende skepsis til israelske politikere i avisen utover Hagelunds ene karakteristikkk av Dayan som en slu politiker. Selv om Dagbladet ikke karakteriserte arabere og arabiske stater som direkte aggressive under oljeboikotten, var forestillingene om araberne fortsatt negativt ladet. Sympatien lå fortsatt hos staten Israel der folk levde uten sikre grenser.

⁸⁵ Dagbladet 21.12.1973, ”Et håp om fred”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁸⁶ Dagbladet 29.11.1973 og 19.12.1973, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁸⁷ Dagbladet 19.12.1973, ”Blind terror”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

⁸⁸ Dagbladet 24.11.1973, ”Egypt spiller ut”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

2.3.3 Aftenposten

”Det som imidlertid er virkelig bekymringsfullt for israelerne, er at forsiktige tendenser til en mer kritisk holdning kan skimtes også blant de økonomisk sterke vest-europeiske stater,” skrev Aftenpostens utenriksmedarbeider Hegge da våpenhvilen var akseptert og oljeboikotten sto for døren, ”enten det nå skyldes frykten for arabisk oljepress eller en voksende irritasjon over manglende smidighet fra israelsk side. Israels internasjonale posisjon synes dermed å være svekket.”⁸⁹ På lederplass skrev Aftenposten at araberne nå hadde et sterkt middel overfor de oljeavhengige industrilandene til å presse staten Israel til å trekke seg tilbake fra de okkuperte områdene. ”Arabernes nye våpen, oljen, har vist seg mer effektivt enn de kunne drømme om, og fristelsen til å bruke den må være bortimot uovervinnelig,” skrev avisen.⁹⁰ Aftenposten skapte en forestilling der det ble satt spørsmålsteget ved araberne moralske evne til å motstå en bortimot uovervinnelig fristelse.

I den neste lederartikkelen om oljeboikotten var avisen hardere i sin kritikk av de arabiske statene, og som tidligere gjorde den alle arabiske stater ansvarlig for palestinske aksjoner: ”Også denne gang forsøker araberne å ramme Israel ved å angripe andre. De har gjort det før i form av terror i andre land, men de har ikke oppnådd annet enn avsky og forargelse.”⁹¹ Aftenposten la til at de arabiske statene etter avisens mening hadde behov for forståelse for sine krav og ønsker på samme måte som staten Israel, men at de antok at de arabiske statene ville miste sympati når oljeboikotten kom til å bringe uorden i de industrialiserte landenes daglige liv. Aftenposten mente videre at ”[v]est-europeerne vil nedverdige seg selv hvis de lar seg påvirke av en slik truende holdning”.⁹² Avisen framsto med en sterk motvilje mot de arabiske statenes oljeboikott. Holdningen som kom til uttrykk i avisen, var at araberne

⁸⁹ Aftenposten 27.11.1973, ”De bryter med Israel”, kronikk av Per Egil Hegge

⁹⁰ Aftenposten 12.11.1973, ”Avtalen i ørkenen”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁹¹ Aftenposten 21.11.1973, ”Olje-boikotten”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁹² Aftenposten 21.11.1973, ”Olje-boikotten”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

drev utpressing for å ramme staten Israel, og at det i denne sammenhengen kunne settes spørsmålstejn ved deres moral.

Med oktoberkrigen og oljeboikotten hadde de arabiske statene rokket ved to dogmer som hadde tjent som en grunnpilar for vestlige lands utenrikspolitikk i minst tjue år, hevdet Aftenposten på lederplass. Den ene var at araberne ikke kunne føre krig, og den andre at araberne kunne ikke komme til enighet.⁹³ I denne og neste lederartikkel om oljekrisen var avisen mest opptatt av de økonomiske konsekvensene for de industrialiserte landene. Aftenposten slo fast at energikrisen ikke var over selv om oljeboikotten ble avsluttet. I en kronikk skrev også utenriksmedarbeider Christiansen at energikrisen ville ha kommet uansett, men han påpekte at en annen side av oljeboikotten etter hans mening var at de arabiske statene ønsket å få en større økonomisk gevinst av oljeeksporten til den rike verden.⁹⁴ Da EF-landene nektet å gi flere politiske innrømmelser så lenge det var framsatt trusler om en ytterligere reduksjon av oljeleveransene, mente Aftenposten det var gledelig og på tide at det industrialiserte samfunn sa ifra.⁹⁵ Avisen la for dagen sterk medfølelse med staten Israel som etter deres mening måtte foreta en ”smertelig omvurdering” av de okkuperte områdene fordi den var blitt stående igjen som den politiske taperen.⁹⁶

Aftenposten skrev ikke så mye om palestinerne sak på lederplass, men avisen skilte nå mellom ”palestinske terroristers blodtørst” og ansvarlige arabiske myndigheters handlinger. Aftenposten la, slik Dagbladet også gjorde, fortsatt ansvaret på de arabiske regjeringene. Avisen mente at disse regjeringene på en overbevisende måte måtte sørge for at ”slike deperados ikke får et så fritt spillerom som før”.⁹⁷ I tillegg hadde både Hegge og Christiansen hver sin kronikk om palestinerne. Christiansen framholdt at lederen for PLO, Yasir Arafat, hadde åpnet for at palestinerne kunne

⁹³ Aftenposten 30.11.1973, ”Arabisk enighet”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁹⁴ Aftenposten 21.11.1973, ”Araberne og oljevåpenet”, kronikk signert pac (Per A. Christiansen)

⁹⁵ Aftenposten 17.12.1973, ”EF-toppmøtet”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁹⁶ Aftenposten 21.12.1973, ”Møtet i Genève”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

⁹⁷ Aftenposten 18.12.1973, ”Bomber mot fred”, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

leve i et delt land slik tyskerne og vietnameserne gjorde.⁹⁸ Arafat hadde ifølge Christiansen vært diplomatisk innstilt overfor deltakelse i kommende fredsforhandlinger mellom de arabiske stater og staten Israel. Han oppsummerte med at det tydet på at 90 prosent av de palestinske geriljagruppene sto bak denne politiske linjen, og at bare de som så revolusjonen som et mål i seg selv var imot den. ”Israelerne har tidligere nektet å akseptere palestinerne eksistens,” skrev Christiansen, ” [d]ette er en innstilling de neppe kommer langt med [...] – ikke minst på grunn av at verdens samvittighet er blitt vekket til live over palestinerne skjebne.”⁹⁹ Han uttrykte håp om at palestinerne første skritt mot forsoning ville bli forstått også i staten Israel.

Hegge satte også fingeren på de ytterliggående palestinske geriljagruppene. Hver gang det var et håp om tilnærming mellom palestinerne og de arabiske statene eller palestinerne og staten Israel, slo ifølge Hegge palestinske grupper som ingen tidligere hadde tidligere hørt om, til med flykapringer og andre voldshandlinger. Etter Heggens mening slo ekstremistenes handlinger tilbake på PLO – uansett hvor sterkt Arafat fordømte aksjonene og ønsket å framstå som respektabel og medgjørlig på dette tidspunkt.¹⁰⁰ Kronikkene til Christiansen og Hegge gjorde at man fikk et innblikk i flere aspekter ved den palestinske frigjøringskampen enn man hadde sett tidligere. Hegge presiserte igjen staten Israels manglende smidighet, men på lederplass så det ut til at sympatien for staten var uendret. Aftenpostens holdning til de arabiske statene, palestinerne og staten Israel blir komplisert i og med at dens to unge, men likevel markante utenriksmedarbeidere hadde et langt mer nyansert syn på israelsk politikk og den palestinske frigjøringsbevegelsen enn det ble gitt uttrykk for på lederplass.

⁹⁸ Aftenposten 19.11.1973, ”Palestinerne forsonende”, kronikk signert pac (Per A. Christiansen)

⁹⁹ Aftenposten 19.11.1973, signert pac (Per A. Christiansen)

¹⁰⁰ Aftenposten 27.11.1973, ”Gerilja mot gerilja-ledere”, kronikk signert P.E.H. (Per Egil Hegge)

2.3.4 Oljekrisen i karikatur

Det kan være interessant å se noen eksempler på hvordan karikaturtegningene i avisene presenterte oljekrisen. Said mener at den stereotype forestillingen om araberer er tilpasningsdyktig overfor tendensiøse forvandlinger og forenklinger.¹⁰¹ Han forklarer at araberer som en kamelridende nomade ble overført til karikaturen av arabisk inkompetanse og nederlag i 1967. Etter krigen i 1973 framsto ifølge Said araberer som noe mer truende, for nå dukket araberer stadig opp i karikaturtegninger som framstilte en arabisk sjeik stående bak en bensinpumpe. For Said forestilte han roten til alle Vestens problemer, som i dette tilfellet var bensinmangel. Said forklarte at araberne i karikaturtegningene var blitt tydelig ”semittiske” med sine ørneser og ondskapsfulle flir under barten. Overføringen av en folkelig antisemittisk holdning fra en jødisk til en arabisk målskive var ifølge Said enkel, da skikkelsen egentlig var den samme. Heradstveit og Bjørge mener det er vanlig i mange politiske endringsprosesser å få en rekodifisering der gamle sannheter blir satt inn i nye verdimesige sammenhenger – bildet av den slue, kroknesete jøden som blir arabisk i løpet av oljekrisen.¹⁰²

Aftenposten publiserte en artikkel om antisemittisme i karikaturtegninger i november 1973 under overskriften ”Moderne form for djevletro”.¹⁰³ Cand. polit. Judith Vogt ble intervjuet av Harald Sætren om sine studier av antisemittiske og antisjonistiske tegninger. Hun viste til at både antisemitter og antisjonister foretrakk å framstille de samme fysiske kjennetegnene og de samme fordommene i karikaturene; en krumneset, svartsmusket og behåret figur med sabelbein som var grisk, løgnaktig, kriminell og umenneskelig, og med en ondskapsfull evne til etterligning.

¹⁰¹ Said 1978, s. 322f

¹⁰² Heradstveit og Bjørge 1992, s. 103

¹⁰³ Aftenposten 3.11.1973, ”Moderne form for djevletro”, intervju av Harald Sætren

Intervjuet med Vogt i Aftenposten var illustrert med blant annet et bokomslag av *Sions vise protokoller* fra 1934 og en sovjetisk avistegning fra 1968 som skulle vise staten Israels ekstreme appetitt på omliggende landområder.¹⁰⁴

Aftenposten 3.11.1973

Vogt mente at redselen for sionistene bygde på en århundrelang, irrasjonell tradisjon. Kirkens bilde av jødene, som Satans avkom og allmektig forderver, var årsak til alle pestepidemier, branner og all verdens elendighet. Den verdslige oppfatningen av jødene gradvis utviklet seg ut ifra dette, forklarte hun til Aftenposten.

¹⁰⁴ *Sions vise protokoller* var en russisk bok fra 1905 som ga seg ut for å være et møtereferat fra sionistkongressen i Basel i 1897. Boken omhandlet jødernes hemmelig plan for å overta verdensherredømmet, og den ble avslørt som et falsum allerede i 1920. Hitler brukte likevel boken til å legitimere antisemittisme og jødeforfølgelse. Førsteamanuensis Kari Vogt har kalt den en ondsinnet historieforfalskning som er knyttet til en uhyggelig historie (Vogt referert i Aftenposten, 7.12.2003).

Aftenposten 3. 11. 1973

Det hadde ifølge Vogt utviklet seg en forestilling om jødernes hemmelig sammensvergelse hvis endelige mål var å oppnå verdensherredømme under en jødekonge av Davids ætt. Det var, etter Vogts mening, et karakteristisk trekk at fiendebildet av sionisten besto, men dens fiende endret seg etter en pedagogisk revisjon av tidligere oppfatninger. For øvrig var det ifølge Vogt påfallende at både antisemitter og antisionister bestrebet seg på å skille mellom jøder og andre semitter, araberne. Hun framholdt at det var ”visse arabere i dag – og med dem en del sympatiserende venstreradikale – som ikke skyr noen anstrengelser for å bevise at jøder ikke er semitter”. Hensikten med dette mente hun var å bevise at jødene ikke utgjorde en nasjon, men var etterkommere av en østeuropeisk stamme. ”Til gjengjeld blir palestina-araberne fremstilt som de sanne etterkommere etter hebreerne i Det gamle testamente!” avsluttet Vogt. Aftenposten oppsummerte intervjuet med ”Djevelen er død – djevlskapen leve!”

Fra oktober 1973 begynte karikaturene med arabere med oljevåpenet i hånd å dukke opp i avisene. Det var få karikaturtegninger av israelere, så vi kan først og fremst se om Saids beskrivelse av arabere med semittiske trekk og et ondskapsfullt flir under barten, stemmer med det vi finner i norske aviser. Hvis araberne representerte en rekodifisering av jødene, burde også Vogts beskrivelse av jøden som krumneset, svartsmusket, behåret, grisk, løgnaktig og kriminell passe på araberne.

Aftenposten 9.10.1973 og 22.11.1973

Denne tegningen ble trykket to ganger i Aftenposten høsten 1973.¹⁰⁵ Oljevåpenet ble ofte beskrevet som arabernes mest effektive våpen i kampen mot staten Israel. Tegningen ble først publisert under oktoberkrigen da araberlandenes truet med nedskjæring av oljeleveransene til USA, Vest-Europa og Japan. Den samme tegningen dukket opp igjen for å illustrere oljekrisen i Japan. I karikaturtegningen blir fire innbitte politikere, USAs utenriksminister William P. Rogers, Frankrikes president Georges Pompidou, USAs president Richard Nixon og Storbritannias statsminister Edward Heath, truet av en araber med et bredt flir og en bensinpumpepistol.¹⁰⁶ Araberen er kledd i tradisjonell klesdrakt med hodeplagget keffiya.

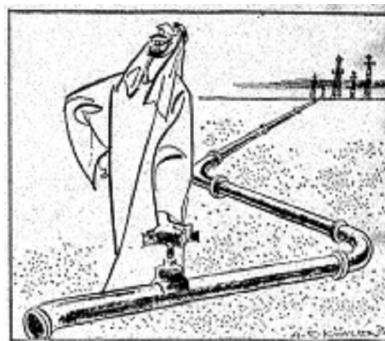
¹⁰⁵ Aftenposten 9.10.1973 og 22.11.1973

¹⁰⁶ Rogers gikk av som utenriksminister 23. september 1973 og ble etterfulgt av Henry Kissinger

Dagbladet 4.12.1973

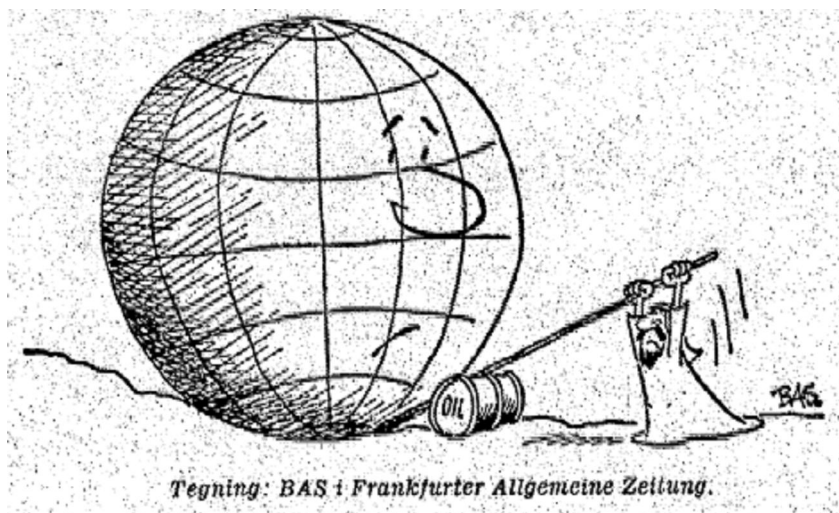
En illustrasjon i Dagbladet skulle beskrive oljevåpenet som et utpressingsmiddel for å få Israel til å trekke seg ut fra de okkuperte områdene etter seksdagerskrigen i 1967.¹⁰⁷ Her er det en araber som retter en oljetønne i form av en kanon mot den vanlige mannen i gata som illustrerer Europa. Araberen virker mer truende, fliret er borte og våpenet er større, og det blir mer dramatisk når araberen truer meg og deg enn fire statsledere. Den amerikanske filosofen Michael Walzer skriver at vi bedømmer attentatmannen ved hans offer.¹⁰⁸ Offeret, Europas sivilbefolkning, virker mer uskyldig siden de ikke var direkte engasjert i det politiske spillet, enn de fire politikerne i den forrige tegningen.

¹⁰⁷ Dagbladet 4.12.1973

Aftenposten 27.10.1973 og Dagbladet 3.12.1973

En illustrasjon som ble trykket både i Aftenposten og Dagbladet, viser en fornøyd og arrogant araber som har hånden på kranen til oljefeltene.¹⁰⁹ I Dagbladet var teksten til tegningen ”Sanksjoner mot oss? – ja, vær så god.” Tegningen etterlot liten tvil om arabernes maktposisjon overfor en råvare den industrialiserte verden var helt avhengig av.

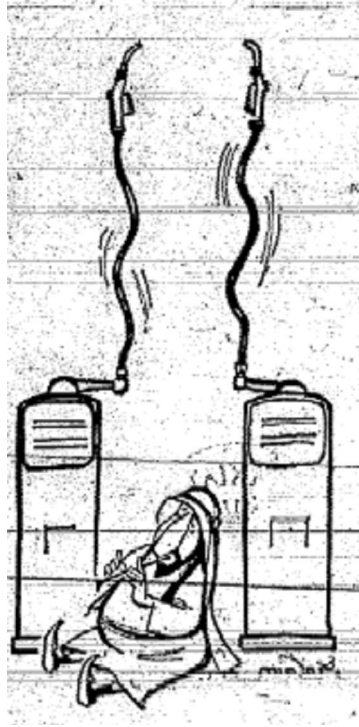
Aftenposten 27.10.1973

En araber bruker oljen som brekkstang på en engstelig eller bekymret verden.¹¹⁰ Dette er en illustrasjon i Aftenposten til ”De bryter med Israel”, signert Per Egil Hegge, der han skrev at flere afrikanske stater hadde brutt sine diplomatiske forbindelser med Israel etter seksdagerskrigen i 1967. Han antydte i artikkelen at foruten å spille på religiøs lojalitet muslimer imellom, kunne oljepenger fra Libya ha betalt for afrikansk lojalitet til de arabiske statene. Tegningen vil også kunne tolkes som en gjenspeiling av bekymringen for de globale konsekvensene oljeboikotten kunne utløse, da stormakter som USA og Sovjet var involvert i konflikten i Midtøsten – med en liten oljetønne kunne en araber velte verden.

¹⁰⁸ Walzer, Michael, ”Terrorism and Ethics” i Gregory M. Reichberg (red.): *The Ethics of War*; 2006

¹⁰⁹ Aftenposten 27.10.1973 og Dagbladet 3.12.1973

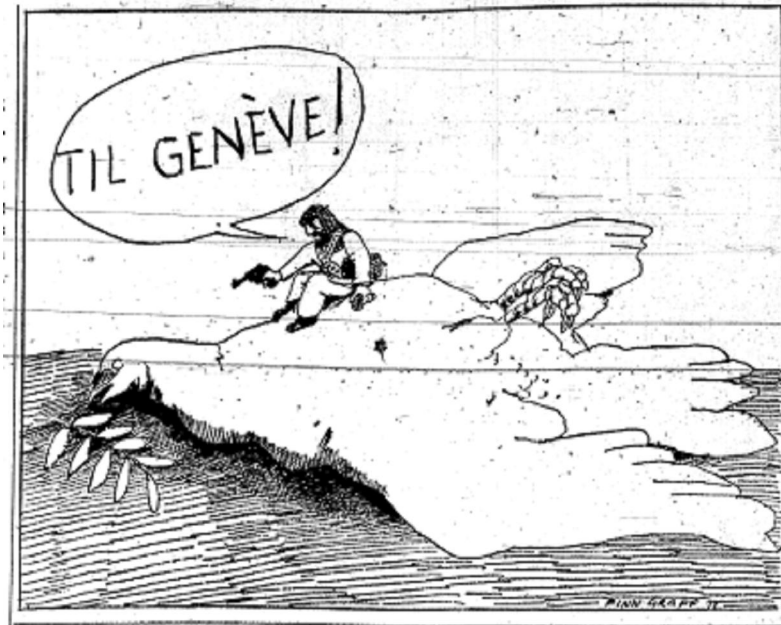
¹¹⁰ Aftenposten 27.10.1973

Dagbladet 17.11.1973

Dagbladet hadde også en mindre truende tegning.¹¹¹ Orientalisk mystikk blander seg inn i oljeboikotten, og her danser bensinpumpene – eller kanskje også bensinprisene – etter araberens fløyte. Det er ikke den arrogante eller aggressive araber vi ser, men en araber uten våpenlignende gjenstander. Selv om han ikke framstår som truende, er det ingen tvil om at han har kontroll over situasjonen. Araberen er rundere og mer jovial enn det vi har sett på de andre tegningene. Ørnenesen er også blitt mer pæreformet og mindre ”semitisk” – klesdrakten er fortsatt tradisjonell og skjegget like veltrimmet.

¹¹¹ Dagbladet 17.11.1973

Arbeiderbladet 19.12.1973

Dette er en av de få norske tegningene denne høsten. Finn Graff i Arbeiderbladet har tegnet en geriljasoldat som har skutt fredsduen, og som deretter forgjeves truer den døde fuglen til å fly ham til fredsforhandlingene i Genève.¹¹² Palestinerne framstilles ikke i samme maktposisjon som araberne vi har sett i de andre tegningene. Graffs tegning henspilte på hendelsene i dagene før tegningen ble publisert. Da hadde en palestinsk gruppe skutt 32 personer på flyplassen i Roma, kapret et fly og fløyet det til Aten. Det ble spekulert på om dette var et desperat forsøk fra palestinerne side for å få delta i FNs fredsforhandlinger om Midtøsten i Genève. Men det viste seg senere at dette var en gruppe som ikke var støttet av PLO, og som var imot å forhandle med staten Israel. Gruppen mente at kampen mot staten Israel måtte fortsette til staten opphørte å eksistere. Finn Graff mente sannsynligvis at palestinerne aksjon ødela deres sjanser til å bli en del av den fredsprosessen som man håpet var i gang. Keffiyaen er denne gangen ikke hvit, men har samme mønster som Yasir Arafats keffiya. Det var i hovedsak to ledere som framsto med keffiya på bilder i norske aviser – kong Feisal av Saudi-Arabia i hvit keffiya og tradisjonell kjortel, og PLOs leder Arafat i hvit keffiya med svart mønster og militæruniform. De andre statslederne

¹¹² Arbeiderbladet 19.12.1973

var overveiende kledd i dress og slips, og til forveksling lik statsledere i den vestlige verden. Så denne geriljasoldaten har flest felles trekk med Arafat, og vi kan anta at han er palestiner.

Arbeiderbladet 7.11.1973

Arbeiderbladet trykket en tegning av to omfangsrige arabere som koser seg med kaffe, vannpipe og fruktfat.¹¹³ Skjegget er uflidd og hippieaktig, og den ene arabereren har til og med en veldig rett nese. Teksten under bildet er ironisk uten å være truende. Avisenes karikaturtegninger har som mål å fortelle noe om en politisk situasjon, ofte med en satirisk undertone. Karikaturen må være gjenkjennelig slik at budskapet ikke misforstås. Karakteristika ved nesene eller velflidd skjegg synes ikke å være nødvendige kjennetegn for å gjenkjenne en araber, men keffiyaen og den tradisjonelle

¹¹³ Arbeiderbladet 7.11.1973

mannsdrakten er gjennomgående i alle tegningene. I den forrige tegningen har ikke geriljakrigheren den tradisjonelle kjortelen, men han framstilles kanskje mer som palestiner spesielt enn araber generelt. Den truende, oljegriske araberer er blitt framstilt som mer ”semittisk” og krokneset enn den joviale araberer. Den truende araberer passer inn i det bildet Vogt og Said tegner av semitter. Uansett hvilket utseende araberer er framstilt med, er det ingen tvil om araberer makt og kontroll over situasjonen slik avistegnerer ser det.

I karikaturtegningerer i avisene denne høsten ble araberer, som et bilde på de arabiske statene, gjennomgående framstilt i en maktposisjon med våpen i hånd, klar til aksjon overfor de industrialiserte landene. Arbeiderbladet og Aftenposten skrev at forestillingen om de arabiske statenes evne til samhold, enighet og krigføring var endret. Iført tradisjonell arabisk mannsdrakt og keffiya hadde araberer i avistegnerer tilsynelatende kontroll over oljetilførselen til Vesten. Aftenposten og Dagbladet trykket tegninger av araberer som truet politiske ledere, Europas befolkning og verdensfreden. Staten Israel, israelere eller jøder var ikke truet i tegningene. Oljeboikotten ble storpolitikk som rammet den vestlige verden. Avisene var også mer opptatt av virkningene av oljeboikotten enn de var av målet med den. Det er imidlertid interessant at araberer framsto som mer ”semittisk” i tegninger der han ble framstilt som truende. Dette representerte sannsynligvis en ubevisst rekodifisering av gamle verdier fra avistegnerer side. Men det er påtakelig at de få eksemplene av joviale arabere i avistegnerer lignet mer på europeere. Said skriver at den innbilte geografien mellom Orienten og Oksidenten følger sosiale, etniske og kulturelle skillelinjer.¹¹⁴ Slik han ser det, er identitet i like stor grad basert på hvem man er som hvem man ikke er. Said hevder at dette er årsaken til at det ukjente området utenfor ens eget kan bli fylt av alle mulige antakelser, assosiasjoner og innbilninger. Araberer som ble framstilt som truende, ble mer forskjellig fra oss enn han som framsto som jovial.

¹¹⁴ Said 1978, s. 63

2.3.5 Oppsummering

Karikaturene i avisene høsten 1973 ga et bilde av de forestillingene avisene hadde overfor araberne. Her er bare noen eksempler gjengitt, men det totale antallet illustrasjoner var også forholdsvis lite slik at det er vanskelig å trekke en sikker konklusjon. Tendensen var at Aftenposten og Dagbladet trykket flest tegninger av truende arabere med "semittisk" utseende, mens araberne som ble framstilt i Arbeiderbladet til forveksling lignet europeere. Under oljekrisen så det ut til at avisenes fortolkningsramme i større grad var forankret i den politiske situasjonen i Midtøsten og FNs resolusjon 242. Arbeiderbladet ga uttrykk for sterk medfølelse med det palestinske folket og deres rett til en egen stat. Dagbladet viste fortsatt sterk sympati for staten Israel, noe som særlig kom til uttrykk gjennom negative framstillinger av araberne og de arabiske statene som upålitelige og truende. Etter oktoberkrigen stilte avisen seg ikke negativ til en egen stat for palestinerne. Aftenposten la fortsatt stor vekt på å vise medfølelse for staten Israel, og avisen la fortsatt ansvaret for all terror og oljeutpressing på de arabiske statene ansvaret. Hegge og Christiansen nyanserte igjen avisens syn på konflikten i Midtøsten. De skilte mellom terror som virkemiddel og PLOs politiske mål. Christiansen var positiv til PLOs mer diplomatiske linje med en løsning som kunne innebære en todelt stat, og Hegge differensierte mellom PLO og palestinske geriljagrupper som undergravde PLOs virksomhet.

2.4 Avisenes fortolkningsramme

Det var tre hendelser som hadde tilknytning til konflikten i Midtøsten, og som ble av grunnleggende betydning for ordkrigen om Midtøsten i Norge og norske synspunkter på konflikten slik den kom til å framstå i avisene. I Lillehammersaken ble et uskyldig offer myrdet som et ledd i en agentkrig mellom staten Israel og palestinsk gerilja. I oktoberkrigen var Egypt, Syria og staten Israel hovedaktørene med supermaktene på sidelinjen. I oljekrisen hadde de arabiske oljeeksporterende statene samlet seg til boikott mot de vestlige industrilandene. Dette var de synlige effektene av en

dyptgripende konflikt der opprettelsen av staten Israel var den utløsende faktoren for ufred i området i 25 år.

Disse tre hendelsene har dannet bakteppet for avisenes forestillinger om og holdninger til staten Israel, de arabiske statene og palestinerne høsten 1973. Fortolkningsrammen til avisene var avhengig av hvordan de ville presentere nyhetene. Spesielt Dagbladet var opptatt av nyhetsvinklingen av attentatet på Lillehammer og ”terrorkrigen” mellom staten Israel og palestinerne. Under oktoberkrigen og oljekrisen kan man si at fortolkningsrammen til avisene i stor grad forholdt seg til FNs resolusjon 242 som fastslo at alle land hadde rett til å eksistere innenfor sikre og anerkjente grenser, at staten Israel skulle trekke tilbake sine væpnede styrker fra landområder erobret under seksdagerskrigen, og det skulle finnes en løsning for de palestinske flyktningene. Og løsningen avisene så for seg, var det palestinske folkets rett til en egen stat. Dette var imidlertid en fortolkningsramme som ikke tilsa forestillinger, holdninger og verdier som ga spesielt stor medfølelse eller sympati for staten Israel.

Norman Fairclough mener at hvis man vil påvirke en felles enighet, er man avhengig av å forme betydelige deler av egenskapene og innholdet i diskursen.¹¹⁵ Avisene ga uttrykk for ulike holdninger og forestillinger om partene i konflikten. Den forståelsen avisene viste for det palestinske folket, ble ofte overskygget av fordømmelsen av palestinske voldshandlinger. Avisene hadde forskjellig oppfatning av hvem man skulle sympatisere med. De hadde også ulik mening om hvorvidt staten Israel skulle ha rett til å beholde de okkuperte områdene. Aftenpostens bekymring på lederplass for den svekkede sympatien for staten Israel lot til å være basert på ubetinget medfølelse. Utover å vise medfølelse betraktet avisen staten Israel som et vestlig land som den mente burde forholde seg til internasjonale lover og regler. Uviljen mot de arabiske statene i Aftenposten og Dagbladet bunnet ofte i deres påstått manglende vilje til å straffe og fordømme terrorhandlinger. Det kunne virke som om Dagbladets

¹¹⁵ Fairclough 2003, s. 55

støtte til staten Israel bunnet i en forestilling om staten Israel som et lite land omgitt av fiendtlige arabiske stater og aggressive palestinske motstandsgrupper. I tillegg karakteriserte avisen araberne som upålitelige. I Aftenposten og Dagbladet fant jeg en større grad av identifisering med staten Israel – og motstand mot de arabiske statene – enn jeg fant i Arbeiderbladet. Det kan synes som om avisene strakk forestillingene om staten Israel, de arabiske statene og palestinerne utenfor den politiske rammen de selv satte for konflikten i Midtøsten.

I avisene var det rimelig konsensus i om enkelte forestillinger. Davids kamp mot Goliat var ikke lenger en anerkjent forestilling om staten Israel under oktoberkrigen. Ingen av avisene hadde forventet at staten Israel kunne tape mot de arabiske statene da krigen startet. Dagbladet ga imidlertid uttrykk for bekymring for at staten Israel ikke hadde sikre grenser på grunn av fiendtlige stater rundt seg. Under oljekrisen framstilte avisene de arabiske statene som truende på Vesten, men de ble ikke framstilt som en fare for staten Israels eksistens. Alle avisene omtalte palestinernes territoriale krav i løpet av høsten. PLOs krav om en sekulær, demokratisk stat for hele Palestina fant ikke gehør i noen av avisene, men forestillingen om at palestinerne trengte en egen stat, møtte heller ikke motbør. Det kan ses som en stor grad av enighet om en fortolkningsramme at alle avisene mente at staten Israel hadde rett til å eksistere innenfor sikre grenser. Dagbladet mente imidlertid at de arabiske statene måtte anerkjenne staten Israel før man kunne forhandle om de okkuperte landområdene, og at en løsning for de palestinske flyktningene kunne være en egen stat.

Antonio Gramsci framholder at kritikk muliggjør en prosess som differensierer synet på og kan endre den relative vekten av de elementene som tilhørte de gamle ideologiene. Det som tillegges mindre vekt eller er av underordnet betydning, kan bli kjernen i ideologien, mener han.¹¹⁶ Hvis samfunnet kan enes om en felles

¹¹⁶ Gramsci 1971, s. 195

overenskomst, gir det ifølge Fairclough mulighet for å utøve hegemoni.¹¹⁷ I neste kapittel skal vi se hvilke prosesser og strømninger den politiske sfæren på venstresiden i norsk politikk forholdt seg til, og hvilke følger dette fikk for den utenrikspolitiske kursen overfor Midtøsten. Spenningsforholdet mellom ulike grupper i politiske sfæren blir en metode for å se hvilke fortolkningsrammer som ikke har kommet fram i avisene, og som kanskje kan gi en nærmere forklaring på de sterke sympatiene Aftenposten på lederplass og Dagbladet generelt hadde for staten Israel i konflikten i Midtøsten.

¹¹⁷ Fairclough 2003, s. 55

3. Den politiske makten

Den politiske situasjonen i Midtøsten var den fortolkningsrammen avisene høsten 1973 satte nyhetene inn i. Avisenes holdninger og verdier kunne hatt sin bakgrunn i andre fortolkningsrammer, som den jødisk-kristne tenkningen eller jødeutryddelsen under den andre verdenskrigen, men disse holdningene kom ikke direkte til uttrykk i det materialet som er undersøkt. Nazistenes jødeutryddelse ble ansett som en skamplett uten sidestykke i europeisk historie i etterkrigsårene. Det lot til å være enighet om at det var en god løsning å la de statsløse jødene som hadde overlevd krigens grusomheter, få et nasjonalt hjem. Et annet felles bakteppe vil kunne være bibelhistorien og jødene som et forfulgt folk, et sentralt tema i den jødisk-kristne tenkningen. At Guds utvalgte folk skulle få vende hjem til fedrenes land, slik de gammeltestamentlige profetiene bar bud om, ga opprettelsen av staten Israel en meningsfull ramme i den vestlige verden. Avisene la ikke disse fortolkningsrammene om staten Israel til grunn da de i 1973 skrev om de dagsaktuelle hendelsene som berørte konflikten i Midtøsten.

Begynnelsen av 1970-årene var en tid preget av politiske brytninger med en radikaliserings av det norske samfunnet. Radikaliseringen innebar også en sekularisering av samfunnet som gjorde det mulig å få gjennomført opphevelsen av straffeloven mot samboerskap, konkubinatsparagrafen og straffeloven mot utuktig omgang mellom menn i 1972 – og å få lovfestet retten til selvbestemt abort i 1978.¹¹⁸ 1970-tallet var et tiår der man definerte seg like mye med hvem man var imot som hvem man solidarisererte seg med. Politikere måtte til en viss grad ta hensyn til dem de anså som sine kjernevelgere, men det kan ha vært fristende for Arbeiderpartiet, som et stort parti på venstresiden, å skjule til hvordan de unge radikale kreftene i samfunnet fortolket konflikten i Midtøsten. Dette gjaldt kanskje særlig etter det sviende

¹¹⁸ Straffelovens paragraf 213 mot utuktig omgang mellom menn inneholdt også en bestemmelse mot utuktig omgang mellom mennesker og dyr. Utuktig omgang mellom mennesker og dyr skulle nå dekkes av dyrevernloven. Både konkubinatsparagrafen og straffebestemmelsen mot homoseksuell omgang mellom menn ble forsøkt opphevet i 1954, men ble avvist av Stortinget.

valgnederlaget i 1973, der partiet hadde mistet mange velgere til Sosialistisk Valgforbund. Det var i stor grad Sosialistisk Valgforbund, de politiske ungdomsorganisasjonene på venstresiden og solidaritetsbevegelsen *Palestinakomiteen* som markerte sin støtte til palestinernes sak. Sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen skriver at radikaliseringen av norske studenter for alvor skjedde først med EF-saken, og at 1970-årene ble det tiåret da ytre venstre langet ut mot et fremdeles velsmurt sosialdemokrati.¹¹⁹ Jeg vil se nærmere på at også det etablerte politiske miljøet på venstresiden slo godt ifra seg da de følte at staten Israels posisjon i Norge var truet. Deretter vil jeg bruke spenningsforholdet mellom den radikale delen av etterkrigsgenerasjonen og de som satt med makten på venstresiden i norsk politikk, som en metode for å se nærmere på de ulike fortolkningsrammene som finnes i samfunnet.

3.1 Støtteaksjoner for staten Israel

3.1.1 La Israel leve

”Jo, vi gjorde litt og fikk oppleve det norske folkets varme følelser for den jødiske nasjonalstaten,” skrev Haakon Lie i 1975.¹²⁰ En uke etter at oktoberkrigen hadde startet, møtte lagtingspresident Aase Lionæs (AP) Israels ambassadør Itzhak Keenan, høyesterettsadvokat Jens Chr. Hauge, tidligere generalsekretær i Arbeiderpartiet Haakon Lie, formannen i Norge–Israel-foreningen og VGs stortingsmedarbeider Kåre Kleivan på sitt kontor. Staten Israel var under ild, og de bestemte seg for å sette i gang en innsamlingsaksjon til støtte for israelske krigsofre.

Kleivan hadde ved oktoberkrigens utbrudd stått bak et opprop til støtte for staten Israel, men ifølge Tveit følte han at støtten til staten Israel blant norske stortingsrepresentanter og journalister var laber og langt mindre positiv enn den hadde

¹¹⁹ Eriksen, Thomas Hylland, ”Fra 68 til 86 og videre”, <http://folk.uio.no/geirthe/6886.html>, hentet 31.3.2008

¹²⁰ Lie 1975, s. 407

vært i 1967.¹²¹ Da hadde både journalister og stortingsrepresentanter umiddelbart støttet en protest mot Egypts stenging av Tiranstredet.¹²² Lie var enig i at stemningen nå var blitt en helt annen. ”Da Israel kjempet sin krig i 1967, var det ingen tvil om hvor Det norske Arbeiderpartiet sto,” skrev Lie, for ”[s]å snart krigen var brutt ut, trådte partiet i bresjen for dets sak. Under ledelse av Trygve Lie ble Israel-aksjoner satt i gang. Det var en selvfølge at det skjedde.”¹²³ AUF var ifølge Lie negativt innstilt overfor staten Israel i utgangspunktet. Nå var han skuffet over Arbeiderpartiets taushet og manglende sympatierklæringer – og over Arbeiderbladet som han mente hadde tatt farge av den samme lunkne holdningen. ”I Arbeiderpartiets historie vil de dagene gå ned som partiets aller svarteste,” hevdet Lie.¹²⁴

Haakon Lie mente at det var åpenbart at Storbritannia og Frankrike ville tvinge staten Israel i kne – slik Tsjekkoslovakia ble i 1938, da landet i henhold til Münchenavtalen ble tvunget til å avgi landområder til Tyskland.¹²⁵ ”I dag er den offisielle versjonen at det er palestinerne som det gjelder. Som om Syria og Egypt ville ofre en shilling på palestinerne,” uttalte han, og fortsatte: ”Det verste fra mitt synspunkt er at den dagsavis som går lengst i en München-holdning er regjeringsorganet Arbeiderbladet.”¹²⁶ For krigsgenerasjonen var dette en fortolkningsramme som ville vekke vonde følelser om nazistenes frammarsj i Europa. Det ville bli et underliggende premiss for forståelsen for hva som kunne ha blitt staten Israels skjebne. Ingen hadde heller, ifølge Lie, gått lenger i å spenne staten Israels eneste venn, amerikanerne, i skinnleggen enn Arbeiderbladet. Han var fortørnet over at avisen hadde rost arabiske ledere, men ikke sagt et vondt ord om ”oljesjeikenes terrorvirksomhet” som skapte arbeidsløshet og prisstigning.

¹²¹ Tveit 1996, s. 529

¹²² Tveit 1996, s. 529

¹²³ Lie 1975, s. 407

¹²⁴ Lie 1975, s. 407

¹²⁵ I henhold til Münchenavtalen i 1938 tillot Italia, Storbritannia og Frankrike Tyskland å annektere Sudet fra Tsjekkoslovakia mot at Tyskland ikke skulle utvide sine grenser videre. Den herostratisk berømte Münchenavtalen ble undertegnet av Storbritannia og Frankrike i et forsøk på å forhindre storkrig med Hitler-Tyskland.

¹²⁶ Aftenposten 15.12.1973, ”Apatisk offisiell norsk holdning til Midt-Østen*”, usignert

Med Haakon Lie som operasjonsleder på *Europabevegelsens* kontor påtok tidligere statsråd Finn Lied (AP) seg å lede støtteaksjonen *La Israel leve*. Støtteaksjonen ønsket å nå ut til det brede lag av befolkningen, og en appell fra *La Israel leve* ble trykket i form av en annonse i Arbeiderbladet og Aftenposten i slutten av oktober 1973. Appellen uttrykte lettelse over den inngåtte våpenhvileavtalen mellom de krigførende partene i Midtøsten, men det ble presisert at staten Israel nå sto overfor en ny kamp for å lege krigens sår.¹²⁷ Staten Israel var ifølge appellen en nasjon mindre enn vår egen som det var en samvittighetssak å hjelpe i en vanskelig tid; mange hadde falt i krigen, tusener var blitt såret og barn ville aldri få mor eller far tilbake. Så fulgte appellens fem hovedpunkter:

- et folk som mistet 6 millioner i nazistenes gasskamre og konsentrasjonsleire
- et folk som siden FN for 25 år siden la grunnlaget for staten Israel, har vært nødt til å kjempe en daglig kamp for sin rett til å leve
- et folk som gjennom hardt arbeid har skapt fruktbar jord av karrig ørken og industri av primitivt håndverk
- et folk som hvert år gir hjem til tusener av forfulgte og landflyktige mennesker
- et folk som utgjør demokratiets utpost i sin del av verden (eller som utgjør demokratiets utpost i en verden av diktaturer)¹²⁸

Støtteaksjonen appellerte til følelser, verdier og en felles historieoppfatning. I appellen ble alle oppfordret til å gi et håndslag fra et lite folk til et annet lite folk. Det ble gitt rom for medfølelse med foreldreløse barn som bodde i et land med hjerterom for flyktninger og forfulgte. Det ble trukket historiske linjer fra jødeforfølgelsen under den andre verdenskrigen til jødernes utvandring fra Sovjetunionen. Nordmenn skulle kunne kjenne seg igjen i israelerne som et lite folk i et demokratisk land, men som

¹²⁷ Arbeiderbladet 26.10.1973 og Aftenposten 27.10.1973

¹²⁸ Det siste punktet var forskjellig gjengitt i Arbeiderbladet 26.10.1973 "et folk som utgjør demokratiets utpost i sin del av verden" og Aftenposten 27.10.1973 "et folk som utgjør demokratiets utpost i en verden av diktaturer".

hver dag måtte kjempe alene i sin del av verden. Det ble gitt inntrykk av at et hardt prøvet og hardt arbeidende folk hadde bygget opp et land fra tørr ørken til Edens hage. Appellen spilte på en felles fortolkningsramme som ga aksjonen en emosjonell forankring.

Fortolkningsrammen hadde mange elementer fra jødernes lidelser under den andre verdenskrigen. I den vestlige verden ble det sett på som en slags skadebot at Israel skulle bli et nasjonalt hjem for de statsløse og forfulgte jødene etter krigen.

Krigsgenerasjonens dårlige samvittighet overfor jødene var så dyptgripende at de aldri kunne tillate at jødene måtte flykte fra sine hjem igjen. I appellen kunne det også trekkes linjer til den jødisk-kristne tenkningen. Den jødiske staten var en oppfyllelse av gammeltestamentlige profetier. Endelig hadde jødene vendt hjem, og landet flommet igjen av melk og honning.

Professor i teologi ved Menighetsfakultet, Magne Sæbø, framholdt på midten av 1970-tallet at selv om det ikke var full enighet i det teologiske synet blant det norske kristenfolket, så var det en tvers gjennom en positiv holdning til jødene og deres nye stat.¹²⁹ I det Sæbø kalte kristenfolkets bibelvirkelighet, var det blitt bygget usynlige broer mellom den bibelske hverdagen og den vanlige hverdagen her hjemme. Barna fikk bibelske navn, og bedehusene fikk bibelske stedsnavn. Jødernes historie var like kjent som vår egen, og i hovedsak ble Israel oppfattet som en Guds oppfyllelse av gammeltestamentlige profetier. Med Guds finger i styringen av historiens gang skulle det utvalgte folket igjen samles i fedrenes land. Men Sæbø bekymret seg for at "[i] det aller seneste er det imidlertid kommet noen nye signaler fra den politiske venstreside i vårt land, som også synes å ha fått utslagsgivende betydning for de radikale kristensosialister".¹³⁰ De radikale kristensosialistene i etterkrigsgenerasjonen lot til å betrakte konflikten i Midtøsten fra en rent politisk synsvinkel, hevdet Sæbø, og de syntes etter hans oppfatning dermed å være mer opptatt av palestinernes sak enn av

¹²⁹ Sæbø, Magne, "Det norske kristenfolket" i Rieber-Mohn og Eitinger (red.): *Retten til å overleve. En bok om Israel, Norge og antisemittismen*, 1976, s. 121, 129

¹³⁰ Sæbø 1976, s. 130

Israels. Han mente at det var vanskelig å spå om framtiden, men antok at det bibelorienterte kristenfolket blankt ville avvise ”radikalernes neglisjering av det teologiske i saken”.¹³¹ Ifølge Sæbø måtte det teologiske aspektet framfor det politiske i konflikten i Midtøsten være det avgjørende for kirken også i dette spørsmålet. Sæbø refererte her antakelig til kirkens sterke engasjement i abortspørsmålet på midten av 1970-tallet.

På pressekonferansen til aksjonen *La Israel leve* sa Finn Lied at ”først og fremst vil de kristne menigheter og de faglige organisasjoner tilknyttet LO være de ben som organisasjonen La Israel leve vil stå på”.¹³² Medlem av aksjonskomiteen, pastor Kaare Lunde, trodde at 95 prosent av kristenfolket ville slutte opp om *La Israel leve*. Hans eget engasjement hadde to grunner: ”Det var Israels folk som brakte oss evangeliet, og jeg tilhører en kulturkrets som tok livet av millioner av jøder som vi nå har en given anledning til å rekke en hånd i en for deres land vanskelig situasjon”.¹³³ Lunde la både krigsgenerasjonens opplevelse av jødeutryddelsen som en fortolkningsramme og kristenfolkets jødisk-kristne fortolkningsramme til grunn for sin støtte til staten Israel.

Finn Lied understreket sterkt at støtteaksjonen ikke var rettet mot den annen part i krigen, men utelukkende var å betrakte som en hjelpende hånd til det israelske folket av ren humanitær karakter. Lied sa at ”[v]i har spurt mange om de er villig til å gå med oss, og vi har vel ikke fått et eneste avslag”. 150 kjente norske kvinner og menn skrev på oppfordring under appellen. De representerte et bredt spekter av framtrede enkelte personer fra forlagssjefer og redaktører til høyesterettsadvokater og stortingsrepresentanter, representanter for forskjellige organisasjoner som formannen i LO, Tor Aspengren, formennene i 12 fagorganisasjoner, medlemmer av *Nansenkomiteen mot forfølgelse av jøder*, formannen i *Organisasjonen Norge-Israel*, et bredt utvalg av representanter for *Den norske kirke*, derav to biskoper, og

¹³¹ Sæbø 1976, s. 130

¹³² Aftenposten 27.10.1973

¹³³ Aftenposten 27.10.1973, ””Vi vil nå alle Israel-venner””

generalsekretærene i *Den norske Israelsmisjon, Kirkens bymisjon og Misjonsalliansen*.

Dette var en tverrpolitisk og representativ gruppe norske borgere som sto i spissen for en innsamlingsaksjon for krigens ofre uten å være diktert av politiske motiver, ble det hevdet fra konservativt hold.¹³⁴ Ikke alle var enige i at aksjonen ikke var diktert av politiske motiver. General Odd Bull, som hadde tjenestegjort i FNs fredsbevarende styrke i Midtøsten, fikk publisert et innlegg i blant annet Dagbladet, Arbeiderbladet og Aftenposten, der han presiserte at også palestinerne måtte få leve.¹³⁵ Han ville at Norge i Fridtjof Nansens humanitære ånd skulle lindre nød hos alle lidende etter den siste krigen i Midtøsten uten hensyn til nasjonalitet, rase eller religion. Bull mente at en støtteaksjon for Israel var ...

... utvilsomt et fortjenestfullt formål, men etter min oppfatning bør vårt land vise i handling at vi også støtter kravet om at Palestina-araberne også skal få leve og selv få bestemme over den delen av Palestina som ble innlemmet i kongedømmet Jordan i 1948 og Gaza, dvs ca. 28 % av det britiske Mandat-Palestina og som etter 1967 ble okkupert av Israel.

I sin meget omtalte og omdiskuterte bok høsten 1973 skrev Bull at nordmenn la for stor vekt på Bibelens omtale av ”jødene som det utvalgte folk” og deres ”uhyggelige skjebne under den andre verdenskrigen”.¹³⁶ Han ville heller differensiere mellom historiske og åndelige rettigheter enn å la krigsgenerasjonens emosjonelle forankring til jødene og en jødisk-kristen tenkning styre fortolkningen av Midtøsten. Bull mente at jødene hadde store åndelige rettigheter i Jerusalem, men at det også måtte tas hensyn til kristne og muslimer som hadde likelydende krav. De historiske rettighetene var for Bull traktater og overenskomster, og han så helst at FNs resolusjon 181 hadde blitt gjennomført i 1947. Denne resolusjonen anbefalte at Jerusalem skulle bli beholdt som en enklave under oppsyn av FN, mens resten av det britiske mandatområdet i

¹³⁴ Aftenposten 30.10.1973, leder ”Uten sammenheng” ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde

¹³⁵ Dagbladet 10.11.1973, ”Palestina-araberne må også få leve”, Arbeiderbladet 12.11.1973, ”La Israel leve – men palestina-araberne også”, Aftenposten 13.11.1973, ”La også Palestina-araberne få leve!”

¹³⁶ Bull 1973, s. 227

Palestina skulle deles i to stater, en jødisk og en palestinsk.¹³⁷ Men Bull innså at de politiske realitetene hadde endret seg etter den første krigen mellom staten Israel og de arabiske statene i 1948–49, og ut i fra en fortolkning av den politiske situasjonen i Midtøsten anbefalte han at palestinerne skulle få Vestbredden og Gaza.

Bull fikk svar fra redaktøren i Varingen, Alf Biem: ”Hvorfor meddelte generalløytnant Odd Bull seg nylig til det norske folk ved hjelp av en pressemelding som er gjengitt i de fleste norske aviser, i den hensikt å diskreditere La Israel leve-aksjonen?”¹³⁸ Biem la fram Bulls synspunkter, men påpekte at Bull unnlot å nevne at palestinerne var bevilget penger over statsbudsjettet og via Det norske flyktningsrådet. ”Verre er det,” fortsatte Biem ...

... at han protesterer mot at man utelukkende vil komme de lidende i Israel til hjelp med den begrunnelsen at også palestinaaraberne må få leve, hvorpå han uttaler ønsket om bevilgninger til ofrene fra begge krigførende parter, som om palestinaaraberne skulle befinne seg blant disse partene.

Biem avgrenset konflikten til et anliggende mellom Syria, Egypt og staten Israel som hadde vært i krig. Han framstilte staten Israels økonomiske belastning og tap av menneskeliv som svært omfattende i forhold til landets størrelse og innbyggertall. Biem la fram stor sympati for de israelske tapene, og han visste ikke om han skulle le eller gråte når Bull uttrykte sin tro på det ville bli fred i Midtøsten hvis Israel trakk seg tilbake fra områdene de hadde holdt okkupert siden 1967. Biem utelukket til en viss grad en forståelse for andre enn staten Israel, slik emosjonelle forankring til jødene i kristenfolket og i krigsgenerasjonen hadde en tendens til å gjøre.

AUF-organet *Fritt Slag* gikk hardt ut mot aksjonen *La Israel leve*. *Fritt Slag* angrep argumentasjonen i oppropet punkt for punkt og påsto at staten Israel drev apartheidpolitikk overfor sine palestinske medborgere.¹³⁹ Hovedvekten av AUFs

¹³⁷ Bull 1973, s. 87f

¹³⁸ Aftenposten 22.11.1973, ”General Bull og ’Fridtjof Nansens ånd’” av Alf Biem

¹³⁹ Tveit 1996, s. 560 og Aftenposten 14.11.1973, ”AUF-angrep på ’La Israel leve’”. Rune Gerhardsen, leder av AUF 1973–75 og Alf Hildrum, redaktør i *Fritt slag*.

argumentasjonen hadde tidligere vært til fordel for en felles palestinsk stat, men dette var mer et angrep på staten Israels politikk. Med de sterke følelsesmessige bindingene kristenfolket og krigsgenerasjonen hadde til staten Israel, kunne et forsøk på å forskyve vekten av elementene i en fortolkningsramme som var basert på den politiske situasjonen i Midtøsten, være en mer virkningsfullt. Som AUF imøtegikk Thore Hem fra Palestinakomiteen appellens fem hovedpunkter. Hems debattinnlegg ”Hvem skal leve?” åpnet slik:

Et av arbeiderbevegelsens edleste kjennetegn har tidligere vært solidaritet med fattige og undertrykte i verden. Til de mange av initiativtakerne til ”Israels-aksjonen” som representerer arbeiderbevegelsens faglige og politiske organer, vil jeg spørre: Hvorfor valgte dere feil side? Er dere imot det palestinske folkets rett til å leve – hvorfor?¹⁴⁰

Hem lurte på hva slags samvittighetssak det var å forsvare staten Israel med jødernes tragiske skjebne under den andre verdenskrigen når et annet folk måtte betale for europeernes forbrytelser. Han angrep krigsgenerasjonens fortolkningsramme og mente at løsningen var en felles demokratisk stat der det var like rettigheter for alle. Hem fikk svar fra Bjørn Dworsky som var utsending fra den israelske fagforeningsunionen, Histadrut, i Norden. Dworsky skrev at som ”jøde og israeler er jeg selvfølgelig i motsetning til Hem for at Israel skal leve, om ikke på samme betingelser som han nevner; ved opprettelsen av ’Demokratisk Palestina’ på ruinene av Israel.”¹⁴¹

Det var vanskeligere å argumentere for palestinernes rettigheter med like overbevisende kraft fordi man ikke hadde den samme emosjonelle forankringen til et nasjonalt hjem for palestinerne og deres lidelser i flyktningleirene. De som argumenterte mot aksjonen, blant andre AUF, *Palestinakomiteen* og Odd Bull, mente at verken bibelhistorien eller jødeutryddelsen var relevant i denne sammenhengen, men heller se på den politiske situasjonen i Midtøsten, og den urett den hadde påført det palestinske folket. *La Israel leve* skapte sympati for israelerne blant aksjonens

¹⁴⁰ Arbeiderbladet 9.11.1973, ”Hvem skal leve?” av Thore Hem

¹⁴¹ Arbeiderbladet 15.11.1973, ”La Israel leve” av Bjørn Dworsky

støttespillere ved å appellere til en skamplett i europeisk historie og en felles jødisk-kristen tenkning.

Pengeinnsamlingen til *La Israel leve* gikk bra med Haakon Lie som operasjonsleder ved *Europabevegelsens* kontor. Det ble dannet enkelte lokale lag. En liste ble lagt ut i Arbeiderbladets resepsjon. Støttebrev med giroblanketter ble distribuert. Kirkekollekt ble organisert, og en oppfordring til å støtte aksjonen *La Israel leve* ble sendt til alle fagforeninger tilsluttet LO. Ifølge Haakon Lie ga 25–30 000 enkeltpersoner penger til aksjonen, og mer enn 2 millioner kroner hadde kommet inn da den ble offisielt avsluttet 10. februar 1974.¹⁴² Under avslutningsseremonien sa Finn Lied at dette i mindre grad hadde blitt organisasjonenes og det etablerte Norges innsamling enn det de hadde regnet med på forhånd.¹⁴³ Da det ble motstand mot *La Israel leve* innad i LO, trakk fagbevegelsens ledelse, som i stort omfang hadde underskrevet appellen, seg fra aksjonen. ”Den jevne kvinne og mann har gitt sin tilslutning til aksjonen i et omfang som vi ikke drømte om på forhånd,” uttalte Lie i desember 1973, ”men de politiske partier har ikke lagt to pinner i kors for å hjelpe.”¹⁴⁴ De politiske partiene på Stortinget kunne sannsynligvis føle et press fra de arabiske statene som stadig truet med ytterligere nedskjæringer i oljeleveransene til de industrialiserte landene høsten 1973 som støttet staten Israel.

3.1.2 Stortinget og utenrikspolitikken

Høsten 1973 var Midtøsten det sentrale temaet i utenriksministerens redegjørelse og Stortingets utenriksdebatt. I den utenrikspolitiske redegjørelsen i november 1973 tok utenriksminister Knut Frydenlund (AP) til orde for at man trengte en bred debatt for å sikre oppslutning om den norske utenrikspolitikken. Utenrikspolitiske avgjørelser er ikke isolert fra folks hverdag, sa han.¹⁴⁵ Frydenlund siktet nok her først og fremst til

¹⁴² Arbeiderbladet 6.5.1974, ”Nordmennes syn på Midt-Østen”, kronikk av Haakon Lie

¹⁴³ Arbeiderbladet 11.2.1974, ”Over 2 millioner til ’LA ISRAEL LEVE’” (dårlig trykk, uleselige initialer)

¹⁴⁴ Aftenposten 15.12.1973, ”Apatisk offisiell norsk holdning til Midt-Østen” signert L.H.

¹⁴⁵ Aftenposten aften 9.11.1973, ”Utenrikspolitikk inn i politisk hverdag – ut av isolasjonen”, usignert

oljekrisen som han mente var et eksempel på hvordan utenrikspolitikk og innenrikspolitikk gikk over i hverandre.¹⁴⁶ Oljekrisen ble sett på som et resultat av både begrensede naturressurser, og som et akutt problem grunnet OPEC-landenes reduserte leveranser til vestlige land. Denne høsten forsøkte de arabiske landene å legge press på de industrialiserte landene for å få staten Israel mer forhandlingsvillig når det gjaldt forholdet til de okkuperte områdene etter seksdagerskrigen. Regjeringen Brattelis (AP) syn i konflikten i Midtøsten var at den ville holde fast ved Bortendoktrinen fra 1970.¹⁴⁷

Borten-doktrinen ble regnet som grunnlaget for norsk utenrikspolitikk overfor Midtøsten på 1970-tallet. Daværende statsminister Per Borten hadde på eget initiativ utformet en prinsipperklæring i samarbeid med general Odd Bull til sin tale i FN i 1970. I doktrinen het det at erobring av landområder med makt kan ikke aksepteres, at alle stater i området må få leve innenfor sikre og anerkjente grenser, og at det må finnes en rettferdig ordning for palestinerne.¹⁴⁸ Her ble det lagt vekt på palestinerne og ikke flyktningproblemet, slik det ble i FNs resolusjon 242 fra 1967, så Bortendoktrinen kom til å representere en hårfin anerkjennelse av palestinerne som et folk og ikke som et flyktningproblem.

Under utenriksdebatten i Stortinget senere i november gjentok formannen i utenrikskomiteen, Tor Oftedal (AP), at det norske synet med tanke på en varig fredsløsning i Midtøsten var å følge prinsippene for de tre hovedpunktene som utenriksministeren hadde gjort rede for tidligere. ”En fred som ikke ytet rettferdighet for alle sider, også til araberstatene og de arabiske palestinerne, vil være dødsdømt på forhånd,” erklærte Oftedal.¹⁴⁹ Han mente at Norges offisielle holdning hadde fått stadig sterkere oppslutning i opinionen her hjemme. Uansett sympatier og antipatier hadde flere og flere innsett at konflikten var uhyre komplisert, poengterte Oftedal.

¹⁴⁶ Frydenlund 1974, ”Oljen og norsk utenrikspolitikk” i *Samtiden* nr. 3, 1974, s. 134, 142

¹⁴⁷ Dagbladet 10.11.1973, leder ”Ny stil”, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad

¹⁴⁸ Wendelbo, Hans Svein Urdahl, *Dna og Midt-Austen*, hovedoppgave i historie, 1980, s. 135

¹⁴⁹ Aftenposten aften, 20.11.1973, ”Fred uten rettferdighet for araberne er umulig”, usignert

Fortolkningsrammen var den politiske situasjonen i Midtøsten som han ikke trodde lot seg løse med underskriftskampanjer og solidaritetserklæringer. ”Det fortvilte ved situasjonen er kanskje at begge parter i Midtøsten har mye rett i sine krav og påstander. [...] Staten Israels eksistens er en av de grunnleggende realiteter, men ikke den eneste,” sa Oftedal i sin tale.¹⁵⁰ Han påpekte at det etter hans mening ikke ville bli varig fred før det ble ytt rettferdighet overfor de hundretusener av uskyldige og ulykkelige palestinere som hadde mistet sine hjem, sin jord og sitt land, og som i 25 år hadde vært konflikten egentlige ofre.

Senterpartiets hovedtalsmann i debatten, Per Borten, var naturligvis på linje med Borten-doktrinen og utenriksminister Frydenlunds holdninger. Han framholdt at både arabere og israelere hadde ansvar for en fredelig løsning og trakk spesielt fram palestinerne som hadde vært en kateball for interesser utenfor deres påvirkning i en årrekke.¹⁵¹ Sosialistisk Valgforbunds utenrikspolitiske talsmann, Arne Kielland, var ifølge Arbeiderbladet den som var mest kritisk til staten Israel. Han var redd for at den store jødiske innvandringen ville kunne danne grunnlaget for en lebensraumpolitikk. Kielland radikale forslag til ny norsk utenrikspolitikk var at Norge skulle gå inn for en felles stat der jøder, muslimer og kristne kunne leve side om side.¹⁵²

Høyres fremste utenrikspolitiske talsmann, Kåre Willoch, sluttet seg til utenriksministerens vurdering av krisen i Midtøsten, men han mente at vi ikke hadde noen rett til å kritisere staten Israel som krevde en garanti for sin eksistens. ”Man måtte være en struts for å overse historiens dystre lærdom om hva resolusjoner og erklæringer alene kan utrette for å trygge et lite folk, når det er omgitt av opprørte og etter hvert mektigere naboer,” sa Willoch.¹⁵³ Metaforen Davids kamp mot Goliat var

¹⁵⁰ Aftenposten aften, 20.11.1973, usignert og Arbeiderbladet 21.11.1973, ”Norges Midt-Østen-syn har bred opinionionsstøtte. Oppslutning i Stortinget om nyansert syn”, usignert

¹⁵¹ Arbeiderbladet 21.11.1973, usignert

¹⁵² Arbeiderbladet 21.11.1973, usignert – Det står riktignok i Arbeiderbladet at det var Willoch som var redd staten Israel ville føre en lebensraumpolitikk og ønsket en felles palestinsk stat, men dette var SVs politikk og står sammen med Kiellands andre uttalelser, så det har nok blitt en navneforveksling i trykken.

¹⁵³ Arbeiderbladet 21.11.1973, usignert

like gangbar på Stortinget som i oppropet til *La Israel leve*. Så dette var en forestilling han delte med mange fra kristenfolket og i krigsgenerasjonen som støttet aksjonen *La Israel leve*. Høyres Jo Benkow hadde også et følelsesmessig engasjement som del av den jødiske befolkningen i Norge, og sammenlignet oljeboikotten med bruk av flykapring som politisk pressmiddel, og advarte i sterke ordelag mot å gi etter for et slikt pressmiddel.¹⁵⁴ Kristelig Folkepartis parlamentariske leder, Lars Korvald, var den som støttet staten Israel sterkest, og han gikk lenger enn det sentrumsregjeringen Korvald (KrF, SP, V) (1972–73) hadde gjort. Kristelig Folkeparti kunne utenfor et regjeringssamarbeid fronte partiets kristne verdier og holdninger, og det var et parti som i stor grad representerte kristenfolket på Stortinget. Korvald advarte mot å opprette en palestinsk stat ved grensene til staten Israel og tvinge staten Israel til å trekke seg tilbake fra de okkuperte områdene. Han reservert seg mot FNs resolusjon 242 og var også betenkt med hensyn til en deling av Jerusalem. Korvald la til at Israel var frustrert over tidligere venners holdning til konflikten i Midtøsten og pekte blant annet på uttalelser fra EFs ministerråd.¹⁵⁵ Sosialistisk Valgforbund, Arbeiderpartiet og Senterpartiets talsmenn, 99 av 155 stortingsrepresentanter, la vekt på den politiske situasjonen i Midtøsten og palestineres rettigheter, mens Høyre og Kristelig Folkepartis talsmenn, 49 av 155 stortingsrepresentanter, la ubetinget vekt på staten Israels sikkerhet.¹⁵⁶ Holdningen til de folkevalgte på Stortinget viste en tilsynelatende overveldende støtte til palestineres situasjon, uten at det framgikk hva denne støtten innebar for Arbeiderpartiets og Senterpartiets del, eller om uttalelsene deres var preget av presset fra de arabiske statene om kutt i oljeleveransene.

Kåre Kleivan, som var en av drivkreftene bak aksjonen *La Israel leve*, hadde følt at stortingsrepresentantene var lunkne i sin støtte til staten Israel da oktoberkrigen startet. Haakon Lie sa til Aftenposten i desember 1973 at det rådet en apatisk offisiell holdning til Midtøsten. Han mente at de politiske partiene ikke hadde lagt to pinner i

¹⁵⁴ Aftenposten 21.11.1973, "Skarp kritikk av olje-terroren, fare for økonomiske tilbakeslag", usignert

¹⁵⁵ Arbeiderbladet 21.11.1973, usignert; Dagbladet 21.11.1973, "Balansekunst for oljens skyld?", kommentar av Gudleiv Forr

¹⁵⁶ Det kom ikke fram av avisene hva Venstre, Det liberale folkepartiet og Fremskrittspartiets sju representanter mente

kors for å støtte Israel i en vanskelig tid. Det forbauset ikke Lie at alle andre sviktet, men det var ”et hardt slag å se de betenkeligheter som straks ble reist både i LO og Arbeiderpartiet mot enhver form for sympati for den angrepne part.

Arbeiderbevegelsen har alltid stått i et nært forhold til Israel.”¹⁵⁷ Mange ledende Arbeiderpartipolitikere i krigsgenerasjonen var personlige venner med statsminister Golda Meir – som Trygve Bratteli, Jens Chr. Hauge, Einar Gerhardsen og Haakon Lie. I en kronikk i Arbeiderbladet våren 1974 klaget Lie igjen over den passive holdningen i det offisielle Norge høsten før. Han var skuffet over at det bare var ledelsen i Kristelig Folkeparti som hadde talt staten Israels sak, mens regjeringen sterkt hadde understreket sin nøytrale holdning i konflikten.¹⁵⁸

I slutten av februar 1974 arrangerte staten Israel et interparlamentarisk møte i Vest-Berlin.¹⁵⁹ Kåre Kristiansen (KrF) og Paul Thyness (H), som hadde god kontakt med Israels ambassadør i Norge, Itzhak Keenan, var blant de sju norske stortingsrepresentantene som deltok. Keenan fant det hensiktsmessig å drive påvirkning gjennom tre av landets talerstoler og skaffet seg kontakter i pressen, *Den norske kirken* og Stortinget. Han mente at selve nøkkelen til innflytelse og påvirkning var å finne i Stortinget.¹⁶⁰ Etter møtet i Vest-Berlin foreslo Thyness å organisere en venneforening for Israel på Stortinget. Lie gikk først imot forslaget. Han var fortsatt skuffet og trodde ikke det var nok støtte på Stortinget for staten Israel, men allerede i mars 1974 hadde støttegruppen 83 av Stortingets 155 representanter som medlemmer. Kristiansen ble formann for Israels venner på Stortinget.

Dette ga et annet bilde av holdningen til staten Israel enn utenriksdebatten i november 1973. På tross av at sympatien for palestinerne ble tillagt stor vekt blant talsmenn i Sosialistisk Valgforbund, Arbeiderpartiet og Senterpartiet med sine 99 representanter på Stortinget, ble flertallet i Arbeiderpartiets stortingsgruppe, 35 av 62 representanter,

¹⁵⁷ Aftenposten 15.12.1973, ”’Apatisk offisiell norsk holdning til Midt-Østen’”, usignert

¹⁵⁸ Arbeiderbladet 6.5.1974, ”Nordmennes syn på Midt-Østen”, kronikk av Haakon Lie

¹⁵⁹ Tveit 1996, s. 561

¹⁶⁰ Tveit 1996, s. 484

med i *Israels venner*. I Senterpartiet ble 5 av 21 med, men ingen av de 22 representantene i Sosialistisk Valgforbund, Venstre eller Anders Langes Parti. I Høyre ble 22 av 29 representanter med i *Israels venner*, og alle i Kristelig Folkeparti og Det Nye Folkepartiet med til sammen 21 representanter.¹⁶¹ *Israels venner* ble en løselig sammensatt, tverrpolitisk pressgruppe som skulle vise seg å få stor betydning for Norges utenrikspolitikk.

Høsten 1974 økte interessen for konflikten i Midtøsten igjen. 14. oktober 1974 var det avstemming i FN om PLO skulle få talerett under plenumsdebatten om Palestina-spørsmålet i november 1974. Sammen med et overveldende flertall i FN stemte Norge for PLOs rett til å delta i debatten. Bare fire av FNs medlemsland stemte imot – USA, Israel, Bolivia og Den dominikanske republikk.¹⁶² På det arabiske toppmøtet i Rabat, rett etter avstemmingen i FN, ble det enstemmig vedtatt at PLO skulle være det palestinske folkets legitime representant. Vedtaket var en bred anerkjennelse fra arabisk side; Jordan hadde siden 1948 sett på seg selv som representant for palestinerne. Det israelske utenriksdepartementet uttrykte skuffelse over at land som Norge, Sverige og Irland hadde kunnet støtte en ”organisasjon av mordere”. De hadde håpet at disse landene hadde ønsket å arbeide for fred og ikke – slik de så det – oppmuntre til arabisk terrorisme.¹⁶³

Utenrikskomiteens leder Oftedal sa at Norge holdt fast ved sin nøytrale holdning. Lie var også straks på pletten og minnet om terroraksjonen under OL i München, overfall av skolebarn, flykapringene og menneskeslaktingen på flyplassene i Aten og Roma. Hans holdning var klar: ”Den norske regjeringen, Det norske arbeiderpartiet og det norske folk har aldri stått ’nøytrale’ overfor et slikt barbari, og har aldri godtatt at terrororganisasjonene skal skyte seg inn i FN”.¹⁶⁴ Lie slo fast at flertallet i Stortinget var dypt uenig i den norske stemmegivningen i FN, mens han var vel vitende om at

¹⁶¹ Tveit 1996, s. 561 og Stortinget, http://www.stortinget.no/representantene/navn_tall/partiene_repr.html hentet 22.10.2008

¹⁶² Aftenposten aften 15.10.1974 og Arbeiderbladet 16.10.1974, 105 for, 20 avsto, 4 imot og 9 var ikke til stede

¹⁶³ Aftenposten aften 15.10.1974 og Arbeiderbladet 16.10.1974

¹⁶⁴ Arbeiderbladet 24.10.1974

Israels venner på Stortinget var i ferd med å organisere mottiltak. Oppslutningen om *Israels venner* viste at flertallet på Stortinget støttet staten Israel, men stortingsdebatten høsten før hadde vist at det også var forståelse for palestinernes sak. Blant de konservative kreftene på Stortinget anså man en forståelse for palestinernes sak som en fiendtlig holdning til staten Israel. Dette sto i konflikt til ønsket om en bred oppslutning om norsk utenrikspolitikk fra utenriksminister Frydenlunds side.

Den 23. oktober begynte rotteracet mot Frydenlund. Arbeiderpartiets stortingsgruppe ba om et møte med utenriksministeren. Arbeiderpressen var til stede etter vanlig praksis, men med referatforbud. Arbeiderpartiets parlamentariske leder, Guttorm Hansen, ledet sammen med Aase Lionæs an i et stormangrep mot Frydenlund. Ingen var entydige i sin støtte til utenriksministeren. Bjørn Hansen, som var til stede som journalist for Arbeiderbladet, sier at han aldri har opplevd et slikt forferdelig kjørt mot en politiker. Etter møtet sa Frydenlund til Hansen at han vurderte å gå av.¹⁶⁵ Tveit skriver at Bjørn Dworsky og Ronald Bye ville starte en underskriftskampanje for å rette opp inntrykket av Norges stemmegivning i FN. I sine memoarer fra 1975 tok imidlertid Lie selv æren for hele aksjonen.¹⁶⁶ Etter Dworskys mening var norsk utenrikspolitikk preget av holdningene til den anti-israelske venstresiden, og i tillegg hadde nasjonalistene fra EF-striden blitt sterkere. Kristenfolket og krigsgenerasjonens fortolkningsramme hadde fått et skudd for baugen. Den israelske ambassadøren, Keenan, støttet opp om aksjonen mot utenriksministeren, for han ville ifølge Tveit også lage bråk. Lionæs (AP) var blant dem som drev fram underskriftskampanjen i Arbeiderpartiets stortingsgruppe i samarbeid med ledelsen i *La Israel leve*. I Høyre og Kristelig Folkeparti var det henholdsvis Thyness og Kristiansen som var drivkreftene. Haakon Lie og Kåre Kleivan fra *La Israel leve* samlet underskrifter utenfor Stortinget. Den norske stemmegivningen i FN førte til skarpe reaksjoner også fra Stortingets

¹⁶⁵ Tveit 1996, s. 570 og tidligere journalist i Arbeiderbladet Bjørn Hansen (NRK) bekreftet hans opplevelse av gruppemøtet i en uformell telefonsamtale 6.11.2008

¹⁶⁶ Tveit 1996, s. 569ff og Lie 1975, s. 408

talerstol. Den utenrikspolitiske opposisjonen i Arbeiderpartiet var like forbitret som den borgerlige opposisjonen.¹⁶⁷

Frydenlund holdt fast ved at den norske utenrikspolitikken var uendret. Det var i samsvar med tradisjonell norsk holdning å gi representanter for interessegrupper anledning til å gi uttrykk for sine synspunkter uten at man dermed nødvendigvis støttet deres sak, mente han. Willoch (H) og Kristiansen (KrF) uttrykte et ønske om at slike saker skulle bli diskutert i Stortinget først. Gustavsen (SV), som hadde vært i FN under avstemmingen, forsvarte imidlertid den norske stemmegivningen og støttet utenriksministeren. Han sa at det ikke hadde vært tid til å legge fram saken for Stortinget slik forholdene hadde utviklet seg rett før avstemmingen.¹⁶⁸ Dette roet ikke ned opposisjonen, og underskriftskampanjen gikk sin gang. Underskriftskampanjens opprop, ”Appell til Regjeringen: Israels eksistens må sikres”, ble offentliggjort med 200 underskrifter i Aftenposten 12. november 1974.¹⁶⁹ 85 stortingsrepresentanter hadde skrevet under. Lie påsto at han hadde stoppet aksjonen før et flertall av Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter hadde undertegnet henvendelsen til Regjeringen. For ”[d]en skulle ikke få parlamentariske følger for utenriksministeren. Han skulle bare vite hvor Stortingets flertall befant seg.”¹⁷⁰

Det ble en krise i den politiske makten fordi motsetningene i den politiske sfæren var blitt for store, og uten sin egen stortingsgruppe i ryggen var det ikke lenger mulig for Frydenlund å holde fast ved en annen politisk linje enn det flertallet i Stortinget ønsket. Det ble det en stor seier for de som hadde en emosjonell forankring til staten Israel at utenriksministeren heretter danset etter deres pipe – eller et fryktelig nederlag for de som støttet det palestinske folket, slik Finn Gustavsen (SV) beskrev det. At Frydenlund føyde seg etter de pro-israelske kreftene på Stortinget, ble et foreløpig tilbakeslag for den nøytrale linjen som Norge hadde fulgt i FN siden 1970.

¹⁶⁷ Aftenposten 29.10.1974

¹⁶⁸ Arbeiderbladet 30.10.1974

¹⁶⁹ Som et kuriosum kan det nevnes at senere utenriksminister Johan Jørgen Holst skrev under oppropet.

¹⁷⁰ Lie 1975, s. 408

”Jeg trodde jeg hadde vært med og vunnet en stor politisk seier. Men *den* seieren avlet nederlag,” skrev Gustavsen noen år senere etter avstemmingen i FN. ”Men så sto det også en ekspert bak, Haakon Lie.”¹⁷¹ Dette førte til at den norske utenriksledelsen ble terrorisert til handlingslammelse og til nærmest å handle i panikk, mente Gustavsen. ”Mot nesten alle fornuftige eksperter og tjenestemenns protest ble vårt ry som Israels forlengede arm gjenopprettet.”¹⁷² Under behandlingen av Palestina-spørsmålet i FN i november 1974 stemte Norge imot resolusjonen som innrømte det palestinske folket nasjonal selvbestemmelse og uavhengighet. Det vakte en viss oppsikt at Norge stemte imot da Sverige, Finland og EF-landene avsto fra å stemme.¹⁷³ Tveit skriver at Frydenlund ble skuddredd etter kampanjen mot ham og valgte å endre kurs – heretter stemte Norge pro-israelsk eller avsto fra å stemme i saker som angikk staten Israel.¹⁷⁴

Frydenlund innrømmet at han var sensibel overfor sårende bemerkninger, og ”[d]e gangene jeg kom til å ta avgjørelser på tvers av oppfatningen til stortingsflertallet, ble det ingen suksess som fristet til gjentakelse”.¹⁷⁵ Stortingets engasjement for Midtøsten hadde vært så sterkt at det ifølge Frydenlund var avgjørende for regjeringens politikk i denne konflikten. Etter at han hadde gått av som utenriksminister i 1981, sa Frydenlund at han hadde vært i den paradoksale situasjonen at han i sitt første innlegg i Stortinget hadde måttet framhevet nødvendigheten av at Norge måtte endre sin politikk i forhold til Midtøsten. ”Med den myndighet som Stortinget hadde tiltatt seg på dette området, var det Stortinget selv som måtte foreta den revurderingen som var nødvendig,” sa Frydenlund.¹⁷⁶ Noe reelt skifte i offisiell norsk politikk overfor Midtøsten ble det ikke før regjeringen Brundtland (AP) tok over makten i 1986. Etter Frydenlund fulgte den meget konservative Sverre Strøm (H). Da Frydenlund igjen ble

¹⁷¹ Gustavsen 1979, s. 247

¹⁷² Gustavsen 1979, s. 247

¹⁷³ Aftenposten aften 23.11.1974

¹⁷⁴ Tveit 1996, s. 575

¹⁷⁵ Frydenlund 1982, s. 24 og Aftenposten 15.12.1973

¹⁷⁶ Frydenlund 1982, s. 26

utenriksminister, denne gangen som den eldste i regjeringen, hadde palestinerne oppnådd bred sympati i den norske opinionen.¹⁷⁷

3.1.3 Oppsummering

Pro-israelske støttespillere, blant dem også framstående politikere fra Arbeiderpartiet, samlet seg høsten 1973 i aksjonen *La Israel leve*. Vinteren 1974 dannet flertallet av stortingsrepresentantene *Israels venner* som var en tverrpolitisk interessegruppe. Mange av medlemmene i begge grupperingene hadde tett tilknytning til viktige aktører i arbeiderbevegelsen som Ronald Bye og Haakon Lie. Båndene mellom aktørene var så tette at jeg har valgt å kalle organiseringen en pro-israelsk bevegelse. Det var ingen grasrotbevegelse som hadde sitt utspring i folket, selv om *La Israel leve* til en viss av grad klarte å gi inntrykk av å være en uavhengig, folkelig aksjon. Med innsamlingsaksjon til staten Israel og tilslutning fra flertallet i Stortinget hadde bevegelsen vist evne til lederskap overfor de som støttet staten Israel.¹⁷⁸ Det var aldri snakk om forsøk på å vinne statsmakten for den pro-israelske bevegelsen, men den ga mulighet til å utøve makt i den politiske sfæren og bidro til å bestemme den norske utenrikspolitikken overfor Midtøsten. Den pro-israelske bevegelsen hadde primært sine røtter i den politiske sfæren, men det at mange støttespillere identifiserte seg med aksjonene, kom til uttrykk både i den sivile og den politiske sfæren. Sett i ettertid gir dette et innblikk i flere fortolkningsrammer om konflikten i Midtøsten i det norske samfunnet. Støttespillernes holdninger og verdier viste en forankring i kristenfolkets bibelfortolkning og krigsgenerasjonens følelsesmessige forhold til jødernes lidelser under den andre verdenskrigen. De som argumenterte mot den pro-israelske bevegelsen, så ofte mer på den politiske situasjonen i Midtøsten i lys av FNs resolusjon 242 eller PLOs fortolkning av mandatet for Palestina.

¹⁷⁷ Tveit, 1996 og 2005, Heradstveit og Bjørge 1992, Waage 1998-1999 og 2004

¹⁷⁸ Gramsci 1971, s. 57

Sosiologen og samfunnskritikeren Zygmunt Bauman peker på at medlemmene av en gruppe defineres av grensene mot andre identitetsskapende grupper. Identitet kan ifølge Bauman virke åpenbar og naturgitt så lenge den ikke blir kjempet for, forsvart, fortjent eller gjort krav på.¹⁷⁹ Det var ikke noe nytt i 1973 at grupper på venstresiden støttet palestinerne rettigheter, men det så ut til at de som deltok i den pro-israelske bevegelsen, hadde tatt støtten til staten Israel for gitt fram høsten 1973 – i hvert fall blant dem som de regnet som sine meningsfeller. Det hadde ikke vært nødvendig å forsvare eller kjempe for en pro-israelsk holdning. Da konflikten i Midtøsten fikk en direkte innvirkning på situasjonen i Norge høsten 1973, ble Norges støtte til staten Israel satt på en prøve.

Den pro-israelske bevegelsen ønsket ubetinget støtte til staten Israel, og det var et forholdsvis entydig standpunkt som gikk på tvers av de politiske skillelinjene i og utenfor Stortinget. De pro-israelske støttespillerne på Youngstorget, den israelske ambassaden og Stortinget oppfattet Knut Frydenlunds (AP) stemmegivning i FN som en handling mot deres støtte til staten Israel – selv om Frydenlund støttet staten Israels rett til å eksistere. Utrygghet, hevder Bauman, har en tendens til å gjøre dyptgripende eller trivielle forskjeller til byggesteiner i en nidkjær konstruksjon av forsvarsmurer og utskyttingsramper. Da vil et forræderi mot fellesskapet bli straffet hardt, skriver han.¹⁸⁰ Spørsmålet i denne sammenhengen blir hvordan bevegelsen forholdt seg til Frydenlund som alle i Arbeiderpartiet hadde sett på som sin meningsfelle. Den pro-israelske bevegelsen definerte Frydenlund, som støttet PLOs talerett i FN, som fiendtlig innstilt over staten Israel. Det lot til at det var viktigere hvem man var imot enn hvem man solidarisererte seg med, selv om meningsforskjellene om staten Israel synes å ha vært tilsynelatende trivielle. Et angrep på det som kunne anses som bevegelsens kjerneverdier, ble møtt med full mobilisering. I det øyeblikket den pro-israelske bevegelsen mente at den norske utenrikspolitikken var på glid mot en mer pro-palestinsk holdning høsten 1974, aksjonerte de mot Frydenlund.

¹⁷⁹ Bauman, Zygmunt, *Culture as Praxis*, 1999, s. xxixff

¹⁸⁰ Bauman, Zygmunt, *Savnet fellesskap*, 2000, s. 189f

Radikaliseringen, sekulariseringen og generasjonskløften i samfunnet hadde skapt utrygghet omkring holdningene til staten Israel. Det at støtten til staten Israel, som en konsekvens av samfunnsendringene måtte identifiseres, skjerpet skillet mellom de som hadde en mer nøytral holdning til konflikten, og de som var ensidig pro-israelske. For å se hvilken betydning generasjonskløften hadde for holdningsendringene på 1970-tallet, skal jeg se nærmere på spenningsforholdet mellom den radikale delen av etterkrigsgenerasjonen og de som satt med makten på venstresiden i norsk politikk.

3.2 Generasjonskløften på venstresiden i norsk politikk

”Jeg innrømmer tausheten. Jeg føyer til; her dreier det seg om en virkelig kløft mellom generasjonene, så dyp at den aldri kan fylles. Den kan forklares, men ikke forstås av unge mennesker,” skrev Arne Skouen i Dagbladet i august 1973.¹⁸¹ Han framhevet sin egen taushet overfor FNs fordømmelse av Israels brudd på folkeretten. ”[D]en nye chauvinismen og det nye maktspråket som krever rett til å krenke folkeretten, fordi det er nødvendig. Andre sa også at det var nødvendig å krenke folkeretten engang, for å løse det de kalte det jødiske spørsmål. – Realitetene forteller om en vond utvikling som ungdommen fordømmer, fordi den ikke innrømmer den jødiske staten særrettigheter, betinget av en historie de ikke har opplevd på sinnet.” Skouen følte at hans generasjon bar på et arr etter den andre verdenskrigen – en sympati for jødene som aldri kunne gå bort. Han så sympatien i lys av det håpet som hans generasjon hadde fått, om at Israel skulle bli et hjem for de forfulgte og overlevende. Ifølge Skouen tiet hans generasjon om utviklingen i Israel fordi de følte den som en personlig ulykke. Han avsluttet med: ”Og vi kjenner det som sikkert at jødene aldri kommer til å miste oss, men vi kjemper med frykten for at de mister våre barn.”

Arne Skouens ”Ytringer” i Dagbladet var kjent for å ta pulsen på samfunnet. Her satte han fingeren på den kløften han så mellom krigsgenerasjonen og

etterkrigs generasjonen. De store barnekullene som var født rett etter krigen, ble som regel kalt etterkrigs generasjonen, men denne betegnelsen inkluderte ofte alle som hadde hele eller mesteparten av sin oppvekst etter krigen. Generasjonskløften ble i hovedsak forklart med den ulike erfaringsbakgrunnen generasjonene før og etter krigen hadde. Krigsgenerasjonen presenterte ofte, slik Skouen så det, etterkrigs generasjonen som unge venstreradikale uten emosjonell forankring i den andre verdenskrigs grusomheter med konsentrasjonsleire, jødeforfølgelse og jødeutryddelse. Etterkrigs generasjonens erfaringsbakgrunn var den kalde krigen, frigjøringskamper fra tidligere kolonimakter og velferdssamfunnets framvekst. For folk i krigsgenerasjonen, som hadde opplevd den andre verdenskrigen på kroppen, var det ifølge Skouen en ryggmargsrefleks å forsvare jøder, israelere og staten Israel.

Vi har sett at aksjonen *La Israel leve* og dens støttespillere knyttet staten Israel til religiøse og historiske årsaker og sammenhenger som jødeutryddelsen og bibelhistorien. Dette var en meningsfull ramme som var kjent for alle nordmenn. Gudleiv Forr mente at den sterke oppslutningen aksjonen hadde fått i samfunnet utenom i de politiske partiene, var et uttrykk for de pro-israelske følelsene som var knyttet til religiøse, politiske og historiske årsaker. Men det var blitt en betydelig endring i opinionen til fordel for arabernes sak, skrev han, og påsto at aksjonen ville hatt en ganske annen bredde for noen få år siden. ”Nå minner det mistenkelig om de oppropene som ble innrykket i avisene til fordel for medlemskap i EF. Det forteller noe om en generasjonskløft også i Midt-Østen-debatten,” skrev Forr.¹⁸² Han antydte at radikaleringen av samfunnet som hadde utdypet generasjonskløften i kampen mot EF, hadde skapt en annen fortolkningsramme.

Konsekvensene av kløften mellom krigsgenerasjonen og etterkrigs generasjonen gikk ikke politikerne hus forbi i 1970-årene. Endringene var mest merkbare på den politiske venstresiden, og politikerne merket utviklingen i de politiske ungdomsorganisasjonene og i andre grupper på venstresiden. Etterkrigs generasjonen

¹⁸¹ Dagbladet 20.8.1973, under vignetten ”Ytring” av Arne Skouen

ga mer høylytt uttrykk for sine meninger i avisdebatter, appeller og demonstrasjonstog enn krigsgenerasjonen hadde gjort i sin ungdomstid. Tidligere generalsekretær i Arbeiderpartiet, Haakon Lie, beskrev i sine memoarer fra 1975 etterkrigstiden som en lang solskinnshistorie. Fra de tyske konsentrasjonsleirene og England kom det et ”usedvanlig oppkomme av lederskikkelser som tok tøylene da krigen lå bak oss,” skrev Lie.¹⁸³ Han listet opp Arbeiderpartimedlemmer som ble statsministre, statsråder, stortingsrepresentanter – og formannen i LO, redaktøren i Arbeiderbladet, direktøren i Norges Bank og generalsekretæren i FN.

Lie opplevde venstresiden i norsk politikk som sterk og selvsikker ved inngangen til 1960-årene.¹⁸⁴ Mange vanskelige år med bygging av landet etter krigen var unnagjort, og snart skulle det bli mange flere til å trekke lasset. Tidligere statsminister Einar Gerhardsen (AP) framholdt at mye ble forandret i Norge i løpet av 1960-årene.¹⁸⁵ Den generasjonen som fikk sine grunnleggende politiske holdninger i dette tiåret, så etter hans syn annerledes på en rekke ting. Gerhardsen slo fast: ”Det var etterkrigsgenerasjonen som gjorde sitt inntog i norsk politikk.”¹⁸⁶ Gjenreisningen etter krigen var fullført og levestandarden svært høy. Interessen ble ifølge Gerhardsen i større grad rettet mot andre verdier enn de som kunne måles i kroner og ører. Derfor ble krigen i Vietnam et vendepunkt for mange i denne generasjonen, mente Gerhardsen. Han så at for mange ble denne krigen både et bilde på hva hans generasjon hadde kunnet skape av elendighet med en meningsløs krig, og et bilde på et folkelig opprør mot undertrykkelse.

Tross feil og tilbakeslag ga 1960-årene tillit til at det nyttet å slåss, mente stortingsrepresentant Finn Gustavsen (SV).¹⁸⁷ Oppleste sannheter var ifølge Gustavsen ikke ugjenkallelige – bevegelser kunne bli skapt og seire. ”Troen på

¹⁸² Dagbladet 21.11.1973, ”Balansekunst for oljens skyld?”, Gudleiv Forr

¹⁸³ Lie, Haakon, ... *slik jeg ser det*, 1975, s. 14

¹⁸⁴ Lie 1975, s. 18f

¹⁸⁵ Gerhardsen, Einar, *Mennesker og politikk. Erindringer 1965–78*, 1978, s. 117

¹⁸⁶ Gerhardsen 1978, s. 117

¹⁸⁷ Gustavsen, Finn, *Kortene på bordet*, 1979, s. 90

autoritetene var rokket, enkeltmenneskene oppdaget at de hadde makt om også *de* dannet *fellesskap*,” skrev Gustavsen.¹⁸⁸ Den største folkebevegelsen i Norge i nyere tid, *Folkebevegelsen mot EEC*, var avgjørende for utfallet av folkeavstemningen som ga flertall mot EF-medlemskap i 1972. Folkebevegelsen var en tverrpolitisk grasrotbevegelse som fra starten ble støttet av en rekke landsomfattende ungdomsorganisasjoner som *Noregs Bygdeungdomslag*, *Norges Godtemplarungdom*, *Noregs Ungdomslag* og alle de politiske ungdomsorganisasjonene med unntak av Unge Høyre (UH) og Sosialistisk Ungdomsforbund (marxist-leninistene), SUF (m-l).¹⁸⁹ Hele det etablerte Norge var derimot for norsk medlemskap i EF. Det var flertall i Stortinget, de store næringslivsorganisasjonene, Arbeiderpartiet, Høyre, LO og praktisk talt i hele pressen. Organisasjonen *Ja til EF* satset ifølge Gerhardsen på å få fram kjente personer fra norsk samfunnsliv som støttet norsk medlemskap. I etterpåklokskapens lys mente han at ”[d]et å satse på autoriteten i en tid med sterke anti-autoritære krefter var kanskje ikke særlig veloverveid.”¹⁹⁰ Regjeringen Bratteli (AP) stilte kabinettsspørsmål på utfallet av folkeavstemningen. Da det ble nei til norsk medlemskap, måtte regjeringen gå av.

EF-striden var ifølge Gustavsen skjellsettende; mange trodde at ingenting kunne bli som før.¹⁹¹ Etterkrigsgenerasjonen hadde sammen med grasrota vunnet sin største politiske seier. Til stor misnøye for Arbeiderpartiets Ungdomsfylking (AUF) hadde lite forandret seg i Arbeiderpartiets ledelse. Selv etter en sterk tilbakegang for partiet ved stortingsvalget i 1973 kom Trygve Bratteli (AP) tilbake som statsminister. Knut Frydenlund (AP), som var født i 1927 og en av de yngste i regjeringen Bratteli, ble utnevnt til utenriksminister.

¹⁸⁸ Gustavsen 1979, s. 90

¹⁸⁹ SUF (m-l) var imot medlemskap i EF, men ville ikke være med i *Folkebevegelsen mot EEC*

¹⁹⁰ Gerhardsen 1978, s. 123

¹⁹¹ Gustavsen 1979, s. 299

I sin første redegjørelse i Stortinget november 1973 ga Frydenlund uttrykk for at etterkrigstiden etter hans mening var slutt, og at vi nå sto overfor et tidsskille.¹⁹² Han la særlig vekt på nødvendigheten av en løpende dialog mellom generasjonene for å minske generasjonsgapet da det gjaldt holdningen til utenrikspolitikken.¹⁹³ For den yngre generasjonen fortonet gapet seg som om den eldre generasjonen ikke kom seg fra fortid til nåtid, hevdet Frydenlund. Hver generasjon fikk ifølge ham formet sine holdninger og oppfatninger i den perioden av livet der livssyn og samfunnsforståelse ble dannet. ”Selv om en kan være åpen for nye inntrykk, fortolkes de i forhold til en fastlagt grunnoppfatning,” sa Frydenlund.¹⁹⁴ Men verken ungdommelig protest eller idealisme var alene tjenlig som en rettesnor, mente han. Dagbladet utdypet dette for egen regning ved å skrive at ”[d]et er liten tvil om at Arbeiderpartiets katastrofale mangel på tilslutning blant ungdommen har å gjøre med avstanden mellom generasjonene i synet på Velferdssamfunnet.”¹⁹⁵ Avisen framholdt at for mange var Arbeiderpartiet ”den eie gode eksponent for en grunnleggende tilfredshet med det som er oppnådd, nemlig Velferdsstaten”, og partiet mislikte kritikken av samfunnets skyggesider fra etterkrigsgenerasjonen. Etter Dagbladets mening var det forskjellig vurderingsbakgrunn – og ikke vrangvilje – var årsaken til ulike syn på utenrikspolitikken. Krigen var for denne generasjonen Vietnamkrigen, og den folkegruppen som led urett, var for dem palestinerne.

Rett før valget i 1973 uttalte Hanne Finstad i AUFs sentralstyre til Arbeiderbladet at Arbeiderpartiets landsmøte hadde vedtatt å støtte FNs arbeid for en rettferdig fred i Midtøsten. Hvis dette ble tatt opp i FNs generalforsamling, ville hun ønske en litt mindre pro-israelsk holdning fra Norges delegasjon og moderpartiet enn tidligere.¹⁹⁶ Senere på høsten AUF gikk til angrep på arbeiderbevegelsens støtte til staten Israel i

¹⁹² Frydenlund, Knut, *Lille land - hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*, 1982, s. 8ff

¹⁹³ Aftenposten aften 9.11.1973, ”Utenrikspolitikk inn i politisk hverdag – ut av isolasjonen”, usignert

¹⁹⁴ Dagbladet 10.11.1973, ”Ikke vår krig”, usignert

¹⁹⁵ Dagbladet 10.11.1973, usignert

¹⁹⁶ Arbeiderbladet 7.9.1973, ”Ungdommen og utenrikspolitikk” av Arne Arnesen

forbindelse med aksjonen *La Israel leve*.¹⁹⁷ I mai 1974 langet Haakon Lie ut mot alle de politiske ungdomsorganisasjonene fordi de ”tok en svært forsiktig og til dels fiendtlig holdning til Israels kamp.”¹⁹⁸ AUF hadde fortsatt sin opposisjonelle linje mot staten Israel fra 1970 – da de hadde vedtatt å støtte PLOs syn om et felles Palestina. Dette var ifølge Lie en politisk kurs som ikke bare rammet Arbeiderpartiet; han mente at AUF var blitt redusert til en flokk skoleungdom under Bjørn Tore Godal og Rune Gerhardsens ledelse.¹⁹⁹ Lie viste til meningsmålinger som anslo at de arabiske landene hadde mest støtte blant ungdom på universitetene, gymnasene og lærer- og folkehøgskolene. Dette forklarte den fiendtlige holdningen fra AUF, SFU og SUF, hevdet Lie, for arbeider- og bondeungdom var som resten av befolkningen – overveiende positive til staten Israel.²⁰⁰

Det hadde ifølge Gustavsen oppstått et spenningsforhold mellom arbeidere og akademikere i løpet av 1960-årene.²⁰¹ Han så at en ny generasjon studenter rykket inn, ikke bare i Sosialistisk Folkeparti (SF), men i alle de politiske ungdomsorganisasjonene. Sosialistisk Ungdomsforbund (SUF) ble i 1967 den første politiske ungdomsorganisasjonen som offisielt støttet palestinernes sak. Ifølge Tveit var det bare de på den ytterste venstrefløyen i Norge som byttet side og sympatiserte med *Fatah*, som var den største palestinske frigjøringsorganisasjonen, i stedet for med staten Israel.²⁰² Senere støttet den nyopprettede solidaritetsbevegelsen *Palestinakomiteen* (1970), AUF (1970) og Unge Venstre (1971) – i tråd med PLOs syn – kravet om etablering av en ny stat med like rettigheter for jøder, kristne og muslimer som omfattet hele det britiske mandatområdet fra før 1947. I 1973 skrev en

¹⁹⁷ Aftenposten 14.11.1973, ”AUF-angrep på ’La Israel leve’”, usignert

¹⁹⁸ Arbeiderbladet 6.5.1974, ”Nordmennenes syn på Midt-Østen”, kronikk av Haakon Lie. Bjørn Tore Godal formann i AUF 1971–73 og Rune Gerhardsen 1973–1975.

¹⁹⁹ Lie 1975, s. 348

²⁰⁰ Arbeiderbladet 6.5.1974, ”Nordmennenes syn på Midt-Østen”, kronikk av Haakon Lie og Lie 1975, s. 348. SFU er Sosialistisk Folkepartis Ungdom, SUF er Sosialistisk Ungdomsforbund (senere SUF (m–l) og AKP(m–l))

²⁰¹ Gustavsen 1979, s. 84

²⁰² Tveit 1996, s.397, Yasir Arafat var leder av Fatah og senere av paraplyorganisasjonen PLO fra 1969

av grunnleggerne av *Palestinakomiteen* og senere sentralt medlem i AKP (m-l)s ledelse, Peder Martin Lysestøl, at

... tallrike organisasjoner og forsamlinger har uttrykt sympati med det palestinske folket. Men enda er støttebevegelsen for svak til å bevege de som sitter ved den politiske makten. Enda gir alle store partier, inklusive DNA, sin fulle støtte til den sionistiske okkupasjonsstaten Israel.²⁰³

Sympati med det palestinske folkets situasjon i tallrike organisasjoner, slik Lysestøl hevdet, betydde ikke nødvendigvis det samme som at staten Israel hadde mistet sin.

En meningsmåling som ble foretatt under oljeboikotten i desember 1973, viste at 71 prosent var enige i at Norge burde forholde seg nøytralt til konflikten i Midtøsten. Av de 16 prosent som mente at Norge burde ta stilling for den ene av partene, ville 78 prosent at Norge skulle ta parti for staten Israel. Det var en stigende støtte til staten Israel med alder, og det var først og fremst de yngste som støttet araberne.²⁰⁴ Så det var stor enighet om den norske utenrikspolitikken i forbindelse med oljeboikotten. Den nøytrale holdningen kan ha vært påvirket av at Norge var rammet av olje- og bensinmangel – med kjøreforbud i helgene og uvisshet om når boikotten ville bli avsluttet – da meningsmålingen ble foretatt. Forsker og ekspert på konflikten i Midtøsten, Daniel Heradstveit, sa i november 1973 at det var et omslag i europeisk opinion. Sympatien for staten Israel var svekket, mente han. Men hvis landets eksistens virkelig var truet, trodde han at de sterke følelsesmessige båndene til staten Israel ville avgjøre til deres fordel.²⁰⁵ I en meningsmåling fra Norsk Gallup Institutt i mai 1974 ble det spurt om hvem man sympatiserte med av partene i konflikten i Midtøsten. Da de spurte måtte velge mellom de to partene i konflikten, var dommen klar: 72 prosent sympatiserte med staten Israel og 8 prosent med de arabiske statene.²⁰⁶ Det er mulig at resultatet var blitt annerledes om man hadde satt staten

²⁰³ Lysestøl, Peder Martin, *Palestinerne. Historie og frigjøringskamp*, 1973, s. 13

²⁰⁴ Dagbladet 2.2.1974

²⁰⁵ Dagbladet 3.11.1973, "Midt-Østen personlig", usignert

²⁰⁶ Aftenposten 4.5.1974

Israel opp mot palestinerne sak i konflikten. I meningsmålingen fra Fakta i desember var 30 prosent av de spurte for at palestinerne skulle få en egen stat, og 7 prosent for en oppløsning av staten Israel.

Av partiene på Stortinget var det bare Sosialistisk Valgforbund som heller støttet palestinerne enn staten Israel. Sosialistisk Valgforbund hadde gjort et brakvalg i 1973 og kommet inn på Stortinget med 16 mandater, så presset på Arbeiderpartiet for å vinne disse velgerne tilbake var stort. De politiske aktørene i Arbeiderpartiet og Sosialistisk Valgforbund så med spenning på det generasjonsskiftet som var på gang. Finn Gustavsen og Knut Frydenlund la i sine beskrivelser stor vekt på at det var en ny æra som man måtte forholde seg til. Representanter fra de mer konservative kreftene, som Haakon Lie, avfeide AUFs formenn som skolegutter som ødela for seg selv og Arbeiderpartiet. Han mente at han med sin entydige støtte til staten Israel hadde den norske opinionen i ryggen.²⁰⁷

3.2.1 Oppsummering

Som Hilde Henriksen Waage og Thomas Hylland Eriksen påpeker, var kanskje radikaleringen av venstresiden som var det mest grunnleggende som skjedde i det norske samfunnet på 1970-tallet. Blant politikerne på venstresiden var det en stor varhet for egen samtid i Norge. De så med spenning på etterkrigsgenerasjonen som var i ferd med å gjøre sitt inntog i norsk politikk. Kampen mot norsk medlemskap i EF hadde vært en vekker for de mer konservative kreftene på venstresiden. På høsten 1973 var det åpenbart at holdningen til staten Israel ikke lenger var entydig positiv i det norske samfunnet. Men i denne perioden kom man fortsatt sjelden utenom den historiske og bibelhistoriske fortolkningsrammen som jødene hadde. Både de som støttet staten Israel, og de som støttet palestinerne sak, måtte forholde seg til den emosjonelle forankringen jødene hadde i store deler av befolkningen slik at staten Israels politikk ble til dels underordnet jødeutryddelsen og bibelhistorien.

²⁰⁷ Arbeiderbladet 6.5.1974, "Nordmennenes syn på Midt-Østen", kronikk av Haakon Lie

4. Konklusjon

Jeg har valgt å dele det inn i fire fortolkningsrammer som gjaldt for konflikten i Midtøsten i Norge. I to av fortolkningsrammene forholdt man seg til den politiske situasjonen i Midtøsten. Den ene fortolkningen var basert på FNs resolusjon 242 eller Borten-doktrinen som bygget på denne, den andre var basert på PLOs syn på Palestina som en felles palestinsk stat. I de to øvrige fortolkningsrammene forholdt man seg til historiske eller bibelhistoriske kjensgjerninger. Her var den ene fortolkningen basert på krigsgenerasjonens ryggmarksrefleks for å forsvare jødene etter grusomhetene under den andre verdenskrigen. Den andre fortolkningen var basert på kristenfolkets jødisk-kristne tenkning med Israel som løftets land og jødene som Guds utvalgte folk. I den politiske sfære så vel som i den sivile sfære var det ulike grupper som støttet seg til ulike fortolkningsrammer. Høsten 1974 hadde de som hadde valgt to av fortolkningsrammene, krigsgenerasjonens ryggmarksrefleks og kristenfolkets jødisk-kristne tenkning, forent krefter og fått flertall på Stortinget for en pro-israelsk norsk utenrikspolitikk. Kritikken av denne holdningen i utenrikspolitikken var allerede åpenbar blant de som fortolket konflikten ut ifra PLOs syn, og delvis også blant de som fortolket den i lys av FNs resolusjon.

De som fortolket Midtøsten i lys av FNs resolusjon, kunne som Aftenposten på lederplass og Dagbladet ha sympati for staten Israel. Det var imidlertid uenighet om tolkningen av resolusjonen på flere hold om. Men dette tilsa ikke at holdningene som kom til uttrykk innenfor denne fortolkningsrammen skulle medføre sterke sympatier for staten Israel eller stor uvilje overfor de arabiske statene. Det kan se ut til at det i tillegg kunne dreie seg om en bevisst eller ubevisst ryggmarksrefleks for å forsvare jødene. Utenriksredaktør i Dagbladet, Karl Emil Hagelund, fremmet dette synspunktet i 1983 i et tilbakeblikk på hvordan norske holdninger til staten Israel ble formet etter krigen.²⁰⁸ Han sier at sympatien for staten Israel for ham er en generasjonsholdning

²⁰⁸ Hagelund, Karl Emil, *Israel – elsket og hatet. Norske holdninger gjennom 35 år*, 1983, s. 9

som hadde festet seg. Dette synes som en rimelig forklaring også for Aftenposten som viste pro-israelske sympatier på lederplass, men som også lot yngre utenriksmedarbeidere med en langt mer kritisk holdning til staten Israels politikk komme til orde. Arbeiderbladet og de yngre utenriksmedarbeiderne i Aftenposten var kritiske til staten Israels politikk, mens Aftenposten på lederplass og Dagbladet generelt var bekymret eller støttet staten Israel. Men alle avisene la FNs resolusjon 242 til grunn for sin oppfatning av konflikten i Midtøsten. Avisene avspeilet den fortolkningsrammen som enkelte politikere fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet ga uttrykk for under stortingsdebatten høsten 1973.

De politiske ungdomspartiene, Sosialistisk Valgforbund og *Palestinakomiteen*, som støttet PLOs syn på mandatet for Palestina om en felles stat for jøder, kristne og muslimer, hadde ingen støtte i de tre avisene eller blant andre som støttet palestinernes sak. Denne fortolkningsrammen som venstrefløyen valgte, sto i strid med tilhengerne av de tre andre fortolkningsrammene som ikke ønsket at staten Israel skulle opphøre å eksistere. Denne forskjellen gjorde at de som valgte denne fortolkningsrammen ikke kunne velge noen av de andre fortolkningsrammene i tillegg. Det så ut som det kunne bli vanskelig for tilhengerne av denne fortolkningsrammen å få et hegemoni i den sivile sfæren eller makt i den politiske sfæren på kort sikt. På Stortinget var Sosialistisk Valgforbund alene om å støtte PLOs syn om en felles palestinsk stat, og i de tre avisene som er undersøkt, var det kun støtte for en todelt stat. Sent på høsten 1973 ble det imidlertid klart at PLO så en mulig løsning i en todelt stat. Hvis PLOs syn om et felles Palestina var blitt endret eller sett på som et forhandlingskort om territoriale krav, ville den radikale venstrefløyen kunne ha nærmet seg fortolkningsrammen til de som støttet FNs resolusjon med en egen stat for palestinerne – slik avisene gjorde.

Fortolkningsrammen til kristenfolket og venstrefløyen virket minst forenlig med det som ble regnet som en nøytral holdning, som den norske utenrikspolitikken høsten 1973, til konflikten i Midtøsten. Kristenfolket ville nærmest ufravikelig støtte staten Israel, selv om enkelte kristensosialister på venstrefløyen la mer vekt på det politiske

enn det teologiske i saken. Med sekulariseringen som fant sted på 1970-tallet, kan det se ut til at Bibelen, selv for kristensosialistene, var i ferd med å miste grepet som etisk rettesnor i det norske samfunnet. På Stortinget var det bare Kristelig Folkeparti som tydelig ga uttrykk for vilje til å fremme kristenfolkets synspunkter.

Jeg har vist hvordan kristenfolkets fortolkningsramme og krigsgenerasjonens ryggmarksrefleks forenet krefter i den politiske sfæren høsten 1974. Valget av disse fortolkningsrammene ga de pro-israelske støttespillerne en langt sterkere følelsesmessig tilknytning til staten Israel enn de andre fortolkningsrammene som var mer avhengig av hvordan man tolket den politiske situasjonen i Midtøsten. Problemet for *Israels venner på Stortinget* var at det var en løst sammensatt tverrpolitisk gruppe. Det var ingen som kunne svinge partipisken over gruppen og mane til fellesskap. Maktkampen i Stortinget om den utenrikspolitiske kursen var ikke over selv om Frydenlund føyde seg. Bauman uttrykker imidlertid bekymring for gruppenes gjenstridige evne til å opprettholde seg selv bak sine forsvarsmurer. Men de folkevalgte var også en del av det norske samfunnet og ville måtte forholde seg til avisene, holdningene til sine egne velgere og et generasjonsskifte i egne rekker. Muligheten til å lede an i den pro-israelske støtten var også avhengig av om det skjedde uventede hendelser i Midtøsten. Fordi de fleste fortolkningsrammene satte staten Israels eksistens som en forutsetning, kunne en reell trussel mot staten Israel øke sympatien til landet – uavhengig av krigsgenerasjonens erfaringsbakgrunn fra den andre verdenskrigen. Det ville på dette tidspunktet vært vanskelig å se at staten Israel kunne ha gjort noe mer for å minske sympatien i Norge i vesentlig grad etter 1973 – uten at det på forhånd var oppnådd konsensus om en nøytral holdning til konflikten eller en større vektlegging av sympatien for palestinerne. Staten Israel hadde allerede bombet palestinske flyktningleire, okkupert arabiske landområder og skutt et uskyldig offer i Norge.

Gramsci framholder at kritikk i den sivile sfæren gjør det mulig med en prosess kan endre den relative vekten av elementene i en ideologi.²⁰⁹ Det blir en kamp for å få et begrepsmessig overtak og forme betydelige deler av egenskapene og innholdet i diskursen. Venstrefløyens fortolkningsramme ville være en pådriver for å få kravet om en palestinsk stat på dagsordenen. Selv om de fleste ville ha vanskelig for å identifisere seg med denne gruppen fordi den utelukket en jødisk stat. Et annet problem på venstrefløyen var at *Palestinakomiteen* ble ansett for å være nært koblet til SUF (m-l) og senere AKP (m-l) den første tiden. Det var få i den sivile sfæren som ville identifisere seg med dette politiske partiet.²¹⁰ Derfor hadde *Palestinakomiteen* i løpet av 1970-tallet få muligheter til å vokse seg til en bred grasrotbevegelse. Men kritikken mot staten Israel så ut til å være økende også blant de som fortolket konflikten innenfor FNs resolusjon. Her var det særlig Arbeiderbladet og de yngre utenriksmedarbeiderne i Aftenposten som ledet an.

Som vi har sett, grep den sivile sfæren og den politiske sfæren inn i hverandre i det norske samfunnet. Jeg valgte å skille mellom om de to sfærene som en metode for å få de ulike fortolkningsrammene tydeligere fram. Radikaliseringen av samfunnet var en svært viktig del av den endringen som var på gang i 1973, der etterkrigsgenerasjonen i sin holdning til Midtøsten ikke hadde noen emosjonell forankring til jødene og deres historie. Sekulariseringen bidro til at kristenfolkets fortolkningsramme mistet mye av sin kraft, og avisenes framstilling av de politiske forholdene i Midtøsten bidro til å svekke koblingen til jødeutryddelsen og bibelhistorien. Det er vanskelig å trekke en sikker konklusjon ut fra et så begrenset materiale som jeg i denne oppgaven har hatt mulighet til å overkomme. Jeg vil imidlertid hevde at generasjonsskiftet som var på gang i samfunnet, ville bli hovedårsaken til at staten Israel, som et av elementene i diskursen om Midtøsten, ble tillagt relativt mindre vekt. De radikale venstrekreftenes arbeid for palestinerne sak og avisenes holdning til en egen palestinsk stat ville være årsaken til at palestinerne ble tillagt større vekt i diskursen.

²⁰⁹ Gramsci 1971, s. 195

²¹⁰ Vågstøl, Terje, *Den norske solidaritetsrørsle for Palestina, 1967–1986*, Hovedoppgave UiO, 2007, s. 56f, 70f

Vedlegg

Sikkerhetsrådets resolusjon 242

Sikkerhetsrådets resolusjon 242, 22. November 1967

Sikkerhetsrådet,

- *idet det uttrykker* sin vedvarende bekymring for den alvorlige situasjonen i Midt-Østen,
- *idet det understreker* det utillatelig i å tilegne seg territorium gjennom krig og nødvendigheten av å arbeide for en rettferdig og varig fred hvorved hver stat i området kan leve i sikkerhet,
- *idet det videre understreker* at alle medlemsstater, gjennom sin godtakelse av FN-pakten, har forpliktet seg til å handle i overensstemmelse med Artikkel 2 i pakten,
 1. *slår fast* at overholdelsen av prinsippene i pakten krever opprettelse av en rettferdig og varig fred i Midt-Østen som bør omfatte anvendelsen av følgende to prinsipper:
 - a. tilbaketrekning av Israels væpnede styrker fra territorier okkupert i den konflikt som nylig har funnet sted;
 - b. opphør av enhver form for krigstilstand, og respekt for og anerkjennelse av suvereniteten, den territorielle integritet og politisk uavhengighet til enhver stat i området og deres rett til å leve i fred innen sikre og anerkjente grenser uten trusler eller voldshandlinger;
 2. *slår videre fast* nødvendigheten
 - a. av å garantere fri navigasjon gjennom internasjonale farvann i området;

-
- b. av å oppnå en rettferdig løsning av flyktningeproblemet:
 - c. av å garantere den territorielle ukrenkelighet og politiske avhengighet til enhver stat i området, gjennom virkemidler som omfatter opprettelsen av demilitariserte soner;
3. *anmoder* Generalsekretæren om å utnevne en spesiell representant til å begi seg til Midt-Østen for å etablere og opprettholde kontakt med de berørte parter i den hensikt å få i stand enighet og bistå tiltak for å oppnå en fredelig og anerkjent avtale i overensstemmelse med anvisninger og prinsipper i denne resolusjonen;
 4. *anmoder* Generalsekretæren om å rapportere til Sikkerhetsrådet om resultatene av den spesielle representantens bestrebelser så snart som mulig.

Oversatt av Nils Butenschøn og Harald Tørum.²¹¹

Politiske partier

Forkortelser på de viktigste politiske partiene på venstresiden i 1973:²¹²

- AIK/DS – Arbeiderbevegelsens Informasjonskomité tok navnet Demokratiske Sosialister i 1973. Utbrytere fra AP som ble medlem av Sosialistisk Valgforbund før valget i 1973. Opprinnelig *Arbeiderbevegelsens informasjonskomité mot norsk medlemskap i EF* som organiserte kampen mot EF innad i Arbeiderpartiet.
- AIKU - Arbeiderbevegelsens Informasjonskomités Ungdomsorganisasjon.

²¹¹ Heradstveit, Daniel og Karl A. Torstensen (red.), *Frykt og forventning i Midt-Østen*, 1975, s. 167

²¹² Dagbladet 29.12.1973 og <http://www.dna.no/dna.no/Arbeiderpartiets-historie/Hva-historien-forteller/1945-1965>, <http://www.dna.no/dna.no/Arbeiderpartiets-historie/Hva-historien-forteller/1965-1986>,

- AKP (m-l) – Arbeidernes Kommunist Parti (marxist-leninistene), ble dannet i 1973 av ”voksne” medlemmer av SUF (m-l).
- AP – (DNA) Det norske Arbeiderpartiet.
- AUF – Arbeidernes Ungdomsfylking, APs ungdomsorganisasjon.
- KU – Kommunistisk Ungdom, NKP's ungdomsorganisasjon.
- NKP – Norges Kommunistiske Parti, med i SV under valget i 1973.
- RF – Rød Front, marxist-leninistiske fronter ved studentersamfunnene og 1. mai-arrangementer.
- RV – Rød Valgallianse, valgsamarbeid mellom AKP (m-l) og uavhengige sosialister og marxist-leninister.
- SF – Sosialistisk Folkeparti, stiftet i 1961 etter eksklusjonen av Orienteringsgruppen i AP, medlem av SV før valget i 1973.
- SFU – Sosialistisk Folkepartis Ungdom dannet etter at SUF brøt med partiet i 1969.
- SUF – Sosialistisk Ungdomsforbund, SFs ungdomsorganisasjon fram til de brøt med moderpartiet i 1969, senere SUF (m-l) og Rød Ungdom.
- SV – Sosialistisk Valgforbund, besto av SF, NKP, AIK/DS og uavhengige sosialister.
- SVU – Sosialistisk Valgforbunds Ungdom.

Litteratur

Aftenposten, ansvarlige redaktører Hans Vatne og Reidar Lunde, lederartikler og kronikker, 1973–74

Arbeiderbladet, Reidar Hirsti (– mars 1974) og Einar Olsen (mars 1974 –), lederartikler og kronikker, 1973–74

Bauman, Zygmunt, *Culture as Praxis*, Sage Publications Ltd, London 1999

Bauman, Zygmunt, *Savnet fellesskap*, Cappelen, Oslo 2000

Bull, Odd, *På post i Midt-Østen. I FN's fredsbevarende tjeneste*, Gyldendal, Oslo 1973

Butenschøn, Nils, "Israelere og palestinere – konflikt uten ende?", *Hvor hender det?* nr. 1, årgang: 2002-2003, 19.8.2002
http://www.nupi.no/publikasjoner/tidsskrifter/hvor_hender_det/2002_2003/konflikt_krig_og_fred/israelere_og_palestinere_konflikt_uten_ende_lastet_ned_pdf-utgave_20.03.2007

Bye, Ronald, *Sersjanten*, Gyldendal, Oslo 1987

Dagbladet, ansvarlige redaktører Roald Storsletten og Arve Solstad, lederartikler og kronikker, 1973–74

Eriksen, Thomas Hylland, "Fra 68 til 86 og videre"
<http://folk.uio.no/geirthe/6886.html> hentet 31.3.2008

Fairclough, Norman, *Analysing Discourse*, Routledge, New York, 2003

Frydenlund, Knut, *Lille land - hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*, Universitetsforlaget, Oslo 1982

Frydenlund, Knut, "Oljen og norsk utenrikspolitikk", *Samtiden* nr. 3, 1974

Gramsci, Antonio, *Selections from the Prison Notebooks*, Lawrence & Wishart, London 1971

Hagelund, Karl Emil, *Israel - elsket og hatet. Norske holdninger gjennom 35 år*, Gyldendal, Oslo 1983

Heradstveit, Daniel og Karl A. Torstensen (red.), *Frykt og forventning i Midt-Østen*, Dreyer, Oslo 1975

Heradstveit, Daniel og Tore Bjørgo, *Politisk kommunikasjon*, Tano, Oslo 1992

-
- Gerhardsen, Einar, *Mennesker og politikk. Erindringer 1965–78*, Tiden, Oslo 1978
- Gustavsen, Finn, *Kortene på bordet*, Gyldendal, Oslo 1979
- Hirsti, Reidar, *Medierevolusjonen og det frie ord*, Gyldendal, Oslo 1988
- Ivarsen, Morten, *Holdning til Seks-dagers krigen mellom Israel og araberne i 1967 i et utvalg av norske aviser*; hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen, Bergen 1995
- Lie, Haakon, *... slik jeg ser det*, Tiden, Oslo 1975
- Lindquist, Torkel, *War of Words: From Lod to Twin Towers: Defining Terrorism in Arab & Israeli Newspapers 1972–1996 (2001) - A Study in Propaganda, Semantics & Pragmatics (Acta Universitatis Upsaliensis Studia Semitica Upsaliensia, 19)*. Uppsala Universitet, Uppsala 2003
- Lysetøl, Peder Martin, *Palestinerne. Historie og frigjøringskamp*, Oktober, Oslo 1973
- Said, Edward W., *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*, (innledende essay av Berit Thorbjørnsrud), Bokklubbens Kulturbibliotek, Oslo 2001
- Sayigh, Yezid, *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993*, Oxford University Press, Oxford 1997 (paperback issue 1999)
- Stortinget, http://www.stortinget.no/representantene/navn_tall/partiene_repr.html
hentet 22.10.2008
- Sæbø, Magne, ”Det norske kristenfolket” i Hallvard Rieber-Mohn og Leo Eitinger (red.): *Retten til å overleve. En bok om Israel, Norge og antisemittismen*, Cappelen, Oslo 1976
- Time Magazine 25.9.1972, hentet 2.10.2008 fra
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,903581,00.html?internalid=ACA>
- Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel. Oslo – Jerusalem 1948–78*, Cappelen, Oslo 1996
- Tveit, Odd Karsten, *Krig og diplomati. Oslo – Jerusalem 1978–96*, Aschehoug, Oslo 2005
- U.S. Department of State, “Second Arab Oil Embargo, 1973–1974”,
<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/dr/96057.htm> hentet 28.10.2008

-
- Vågstøl, Terje, *Den norske solidaritetsrørsle for Palestina, 1967-1986*, hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, Oslo 2007, s. 56f, 70f
- Waage, Hilde Henriksen, "Israel – femti år: historiske perspektiver", *Hvor hender det?* nr. 15, årgang: 1998-99, <http://www.nupi.no/IPS/filestore/hhd9915.html>, oppsøkt 20.03.2007
- Waage, Hilde Henriksen, *Peacekeeping is a risky business*, PRIO Report, PRIO, Oslo 2004
- Walzer, Michael, "Terrorism and Ethics" i Gregory M. Reichberg (red.): *The Ethics of War*, Blackwell, Oxford 2006
- Wendelbo, Hans Svein Urdahl, *Dna og Midt-Austen*, hovedoppgave i historie, Universitet i Trondheim, Trondheim 1980